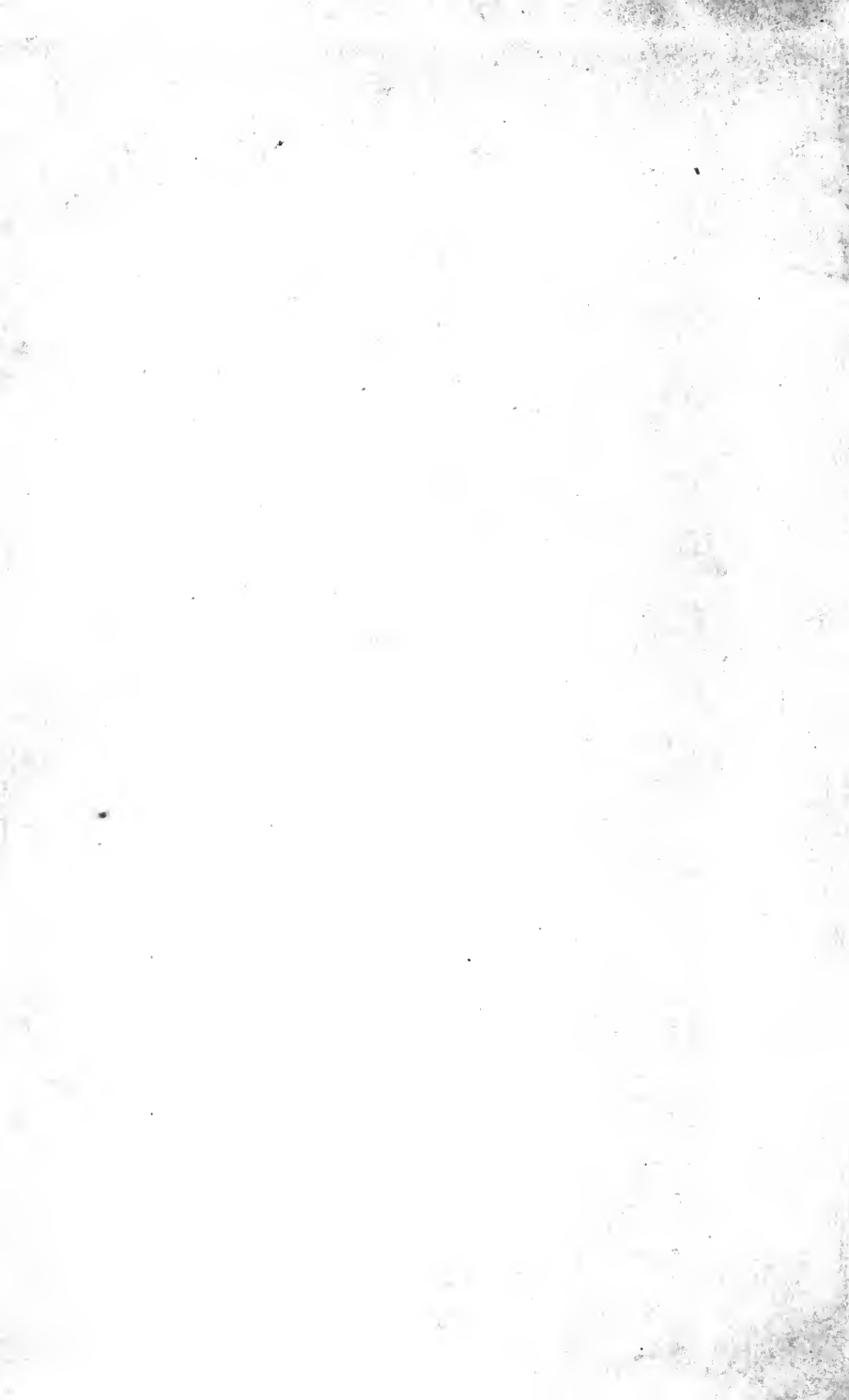

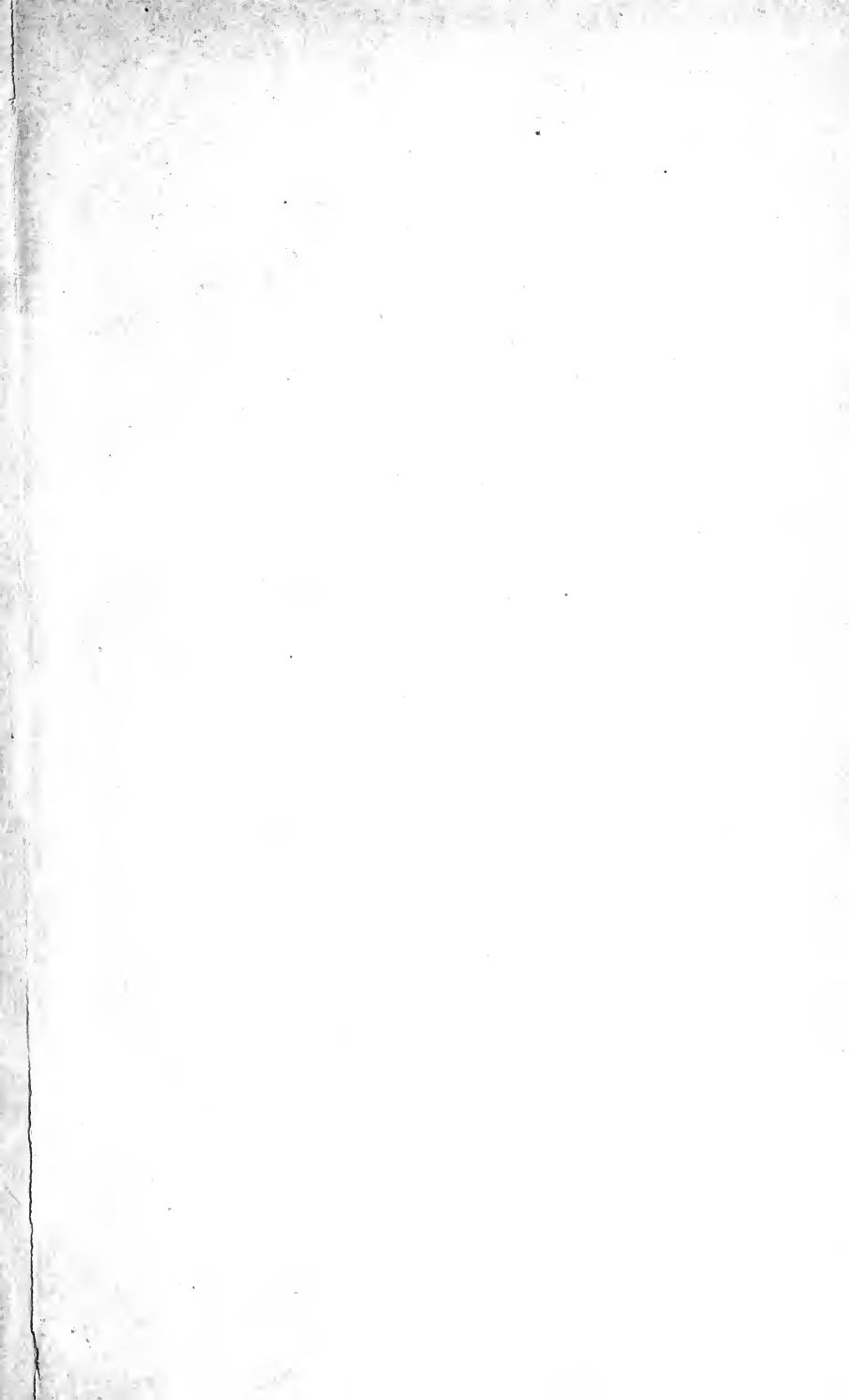
UNIVERSITY OF TORONTO

3 1761 00050285 6

UNIV. OF
TORONTO
LIBRARY

ALBERTANI BRIXIENSIS
LIBER
CONSOLATIONIS ET CONSILII.

MCCXLVI.

1000000

822-26

ALBERTANI BRIXIENSIS
LIBER
CONSOLATIONIS ET CONSILII,

EX QUO HAUSTA EST FABULA GALLICA

DE MELIBEO ET PRUDENTIA,

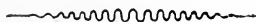
QUAM, ANGLICE REDDITAM ET

THE TALE OF MELIBE INSCRIPTAM, GALFRIDUS CHAUCER

INTER CANTERBURY TALES RECEPIT.

EDIDIT

THOR SUNDBY.

41029
98

PRO SOCIETATE CHAUCERIANA

N. TRÜBNER & CO.

LONDINI MDCCCLXXIII.

PR
1901
A3
ser. 2
no. 8

INTRODUCTION.

Though Albertano of Brescia even in his own day appears to have won great renown by his writings, and to have played an active and not inconsiderable part in the political events that took place in Brescia and Northern Italy during the first half of the thirteenth century, yet he has found no contemporaneous biographer; nor have later middle-age writers been sufficiently inquisitive to trace his career, or communicative enough to leave any particular notice of his life. The Brescian chronicler Jacopo Malvezzi, who began his annals in the year 1412, though he speaks of Albertano with the greatest consideration, has not even thought of mentioning, in the chapter he consecrates to his memory, any of the particulars he might have borrowed from Albertano's own writings. "At that epoch (1235)", he says, "the lawyer Albertano, of the family of the Albertani, held a conspicuous place as a member of this community. He was an eminent man, full of wisdom, and author of many moral treatises, which he wrote admirably well for the advantage of his fellow-citizens and other readers"¹. So, the only sources from which

¹ Jacobi Malvecii *Chronicon*, inchoat. MCCCCXII, Distinctio VII, Cap. CXVII, in L. A. Muratori's *Scriptores Rerum Italicarum*, Mediolani 1729, fol., T. XIV, col. 907: "De laudibus Albertani de Albertanis, Civis

we can draw any information on the life of Albertano are, besides a few historical documents in which he is mentioned, the scanty notices contained in the introductions and *explicit*s of his writings¹. There he always calls himself *causidicus Brixienſis de ora Sanctæ Agathæ* or *causidicus de Sancta Agatha*, which, however, does not imply, that he was born at Brescia, or especially in the quarter of S. Agatha, but only that he was a judge at Brescia, and lived there². At all events he was a citizen of that community; and, as Jacopo Malvezzi and others speak of his family and himself as of Brescians, we have no reason to doubt that this town was his birth-place.

The year of Albertano's birth is not known; yet, by inferences drawn from the data afforded by his writings, it will be possible to come to an approximative determination. From the dedication of his *Liber Consolationis et Consilii*, written in the year 1246, we learn that his son Giovanni at that time not only studied the chirurgical art, but must have begun to practise it; he cannot therefore have been less than about twenty years old. As Albertano evidently in the same manner dedicated his book *De Arte*

Brixienſis. Per hæc tempora [1235] Albertanus de Albertanis Jurisperitus Civis egregius in hac Civitate habebatur, vir præcipuus, sapientia plenus. Hic multa Moralium dogmata ad utilitatem suorum Civium ceterorumque legentium quosdam libros componens mirabiliter scripsit".

¹ From these notices writers of the history of Italian literature have, with greater or less skill and care, collected their information. Gio. Mario Crescimbeni, *Comentarj intorno alla sua Istoria della Volgar Poesia*. Venezia 1730, 4°, vol. IV, p. 44. — Fr. Sav. Quadrio, *Storia e Ragione d'ogni Poesia*. Milano 1741, 4°, vol. II, p. 159. — Giammaria Mazzuchelli (Bresciano), *Gli Scrittori d' Italia*. Brescia 1753, fol., vol. I, P. I, p. 294—296. — Girol. Tiraboschi, *Storia della Letteratura Italiana*. Roma 1783, 4°, T. IV, p. 181—183.

² The quarter of S. Agatha, so called from the basilica of that name, formed at the end of the twelfth century a suburb to Brescia, and was in the thirteenth still in the outskirts of the city, whereas in the eighteenth it was situated in the centre of Brescia. Federico Odorici, *Storie Bresciane*, Brescia 1856, vol. V, p. 178 & 310—41, n. 5. Mazzuchelli, *Scrittori d' Italia*, p. 294, n. 3.

Loquendi et Tacendi and the *De Amore et Dilectione Dei* etc. to his other sons, Stefano and Vincenzo, at their entrance into practical life, they must have been of about the same age, when they received from their father those writings full of instruction and advice, destined to guide them on their way through life. Now the treatise *De Amore et Dilectione Dei*, dedicated to the eldest son, Vincenzo, was written in the year 1238; and, if the eldest son was at that time about twenty years old, it is likely that Albertano had married in 1217. Should we suppose him to have wedded at the age of twenty-four or twenty-five years, we may conclude that he was born in 1193 or 1192. At all events we may safely state that Albertano was born in the last decennium of the twelfth century.

At that period Brescia was rising fast in wealth and power. The league formed by the Lombard cities, 1167, had in the year 1176 conquered Frederick Barbarossa in the battle of Legnano. A truce of six years followed; by the treaty of Constance, 1183, the Lombard cities recognized indeed the emperor as their liege lord, but at the same time reserved to themselves such extensive liberty, that they in fact were almost entitled to the name of independent republics. The emperor confirmed their right of fortification, of confederation and of making war and peace; he recognized their right of electing their own consuls, to whom he was only to grant the investiture of the empire; and he allowed them independent exercise of jurisdiction, except in cases of appeal, as to which he reserved his influence through the podestà. Brescia, already possessed of independent jurisdiction even in cases of appeal, appears moreover to have obtained by special favour the privilege of appointing its consuls without imperial investiture¹. Such were the brilliant results of the confederation formed by the rich Lombard communities for the purpose of delivering themselves from the German sway.

¹ Federico Odorici, *Storie Bresciane*, vol. V, p. 173.

But no sooner had the common enemy yielded to their resistance, than dissension arose among the confederated cities, and among the different factions of each community. It is not our object to write the history of Brescia during the following forty-three years (1183—1226); but it is not out of purpose to recall to the mind of the reader, that it was an almost unbroken chain of wars, of feuds, of quarrels and struggles between republican and feudal elements, between Guelfs and Ghibellines, between commoners and nobles. Yet the commerce and industry of Brescia, whose warlike and valiant inhabitants were generally successful in their contests with neighbouring communities, do not appear to have suffered seriously from all these troubles, for during this period it was continually increasing in wealth, in territory and political influence.

It was under such circumstances that Albertano grew up, bred to the law. They were a school that might have developed very different abilities; indeed, at a later period we find him employed not only in missions in which he might avail himself of his juridical knowledge, but in such as presupposed military talents; and, amidst the stir of an eventful life, he appeared a keen observer, well aware of the inconveniences always inseparable from liberty when it does not submit to law.

Though Albertano, in all probability, made his entrance in public life long before 1226, he is not till then mentioned in any document. In 1220 Frederick the Second had been crowned in Rome by Pope Honorius the Third as German-Roman emperor. The Lombard republics, which were well acquainted with his intention of maintaining vigorously his imperial prerogatives, had been alarmed; but his quarrels with the pope having prevented him from any serious step towards the execution of his projects, they had put off the revival of their ancient confederation. At the beginning of the year 1226, the demonstrations of the emperor became still more threatening; and accordingly the Lombard cities began to think of organizing a

powerful resistance against the pretensions of the emperor. In March of the same year their delegates assembled in the Brescian borough Mosio¹, and renewed the league for a space of twenty-five years. This convention was confirmed by oath before the podestàs of different cities; so in April at Brescia, where we find Albertano as the representative of this community². The Swabian did not feel strong enough for an attack; he only pronounced the ban of the empire over the refractory communities and retired to Apulia. In 1227 a sort of truce was brought about by Honorius the Third and Gregory the Ninth; and Frederick departed for the Holy Land in the autumn of 1228. On his return from the crusade the fears of the Lombards were again aroused, and their league was renewed. When Ferrara and Mantua acceded to the confederation in July 1231, we once more find Albertano as one of the delegates of Brescia, the other being Lanfranchino de Rodengo. Here as in 1226 he is called *judge* (*judex*). Thus we learn that the word *causidicus*, which is used by Albertano himself and which in mediæval Latin had the double signification of *judge* and *advocate*, when speaking of Albertano must be rendered by *judge*. Federico Odorici reads *Albertus* instead of Albertano, and expressly warns us against confounding this Albertus with the renowned Albertano; but as he quotes, though incorrectly, Muratori as

¹ Fr. Raumer, in his *Geschichte der Hohenstaufen*, Leipzig 1824, vol. III, p. 406, says that Mosio was a Mantuan borough; but in 1226 Mosio belonged to Brescia. Fed. Odorici, *Stor. Bresc.*, vol. V, p. 317.

² Bernardino Corio, *L'Historia di Milano*. In Vinetia 1565, 4°, p. 206. Huillard-Bréholles, *Historia Diplomatica Friderici Secundi*, Paris. 1852, T. II, P. II, p. 928: "Rambertino di Rambertini, potestate de Bressa et Actiolino Girardoto, Thomasio judici dil prefato potestate con Asprando Rigone cavallere de justitia depso potestate con li satelliti suoi Petro Villano, Petraccio de la Nuce, Albertano giudice Bressano e Zanchonino de Strancano Mantuano, Oltrato Fasolo notaro Milanese ecc. concordemente statuirono e con sacramento confirmarono tutte le cose di sopra narrate". It is evident, that Albertano was not present at the meeting as one of the "satelliti", but as the representative of Brescia.

his sole authority, we suppose his assertion to rest on a mere mistake¹.

We pass rapidly over the resultless negotiations of the emperor with the pope and the Lombards, the quarrels of the republics, the efforts of Giovanni da Schio for restoring peace and concord, the rebellion of Frederick's son King Henry, his alliance with the Lombards, and Frederick's departure for Germany. The emperor, having at last obtained assistance from his German subjects, reappeared in Italy, 1237, at the head of a strong army, and overthrew the Lombards, (November of the same year) in the battle of Cortenuova, on the Oglio. Most of the republics surrendered; only Brescia, Bologna, Milano and Piacenza hesitated. They were willing to make their submission on reasonable conditions; but as the emperor asked submission at discretion they were driven to despair, and resolved to stand to the last. Reinforced by fresh German troops, Frederick, at the head of his motley army of Germans, Italians, Englishmen and Saracens moved towards Brescia. At the beginning of August 1238 he arrived below the walls of the city, and began the memorable siege that checked the progress of the victorious emperor. He only succeeded in taking some of the castles in the neighbourhood, among which was that of Gavardo², situated

¹ Huillard-Bréholles, *Hist. Dipl. Frid. II^{di}*, T. III, p. 291, and Muratori, *Antiquitates Italicae*, Mediolani 1741, fol., T. IV, col. 323: "... dominis Albertano judici et Lanfranchino de Rodengo, syndicis civitatis Brixiae..." — Huillard-Bréholles, *Hist. Dipl. Fr. II.*, Préface et Introduction, Paris 1859, p. DXXI, translates *causidicus* by *advocate*. The word *syndicus* too, has been misunderstood, as if Albertano had been a syndic of Brescia. The word, I believe, does not here signify a magistrate, but assessor in the assembly for Brescia, representative or delegate sitting for Brescia. Cf. Huillard-Bréholles, *l. c.*, III, p. 292: "Et omnia predicta jurantibus syndicis prelibatis (s: supradictis) civitatum dictarum, juraverunt etiam domini Papazonus et Nascimbene, syndici Ferrarie". — Federico Odorici, *Stor. Bresc.*, vol. V, p. 331.

² Not Ganardo, as Huillard-Bréholles says in *Hist. Dipl. Fr. II^{di}*, *Introd.*, p. DXXI.

not far from the lake of Garda, North-East of Brescia, on the way to Salò. This castle had in 1237 rebelled against Brescia¹, but must by force or for love have returned into obedience, since we learn from Albertano that he had been appointed its commander during the siege, a sign of the confidence of his fellow-citizens in the firmness of his character and his military skill. Yet he was obliged to surrender on the twenty-sixth of August 1238.

It was in his prison at Cremona that Albertano composed his first and most extensive treatise *De Amore et Dilectione Dei et Proximi et Aliarum Rerum, et de Forma Vitæ*, dedicated to his eldest son, Vincenzo². Whether Albertano was released in October, when Frederick was obliged to give up his unsuccessful siege of Brescia, we do not know, but think it highly probable. In 1245 Albertano composed his treatise *De Arte* (or *Doctrina*) *Loquendi et Tacendi*, dedicated to his son Stefano, and in 1246 the third treatise *Liber Consolationis et Consilii*, dedicated to his son Giovanni³. These discourses, written in Latin, exist in a great number of manuscripts; but, as it seems, bibliographers do not know the existence of an impression mentioned by Casimir Oudin, who says that in the year 1680

¹ J. Malvezzi, *Chronicon*, in Muratori's *Script. Rerum. Ital.*, T. XIV, col. 909.

² "Explicit *Liber de Amore et Dilectione Dei* cett., quem Albertanus, causidicus Brixienensis, de ora Sanctæ Agathæ compilavit ac scripsit, cum esset in carcere domini imperatoris Federici in civitate Cremonæ, in quo positus fuit, cum esset capitaneus Gavardi ad defendendum locum ipsum ad utilitatem communis Brixie, anno Domini M^o CC^o XXX° VIII°, de mense Augusti, in die Sancti Alexandri, quo tempore obsidebatur civitas Brixie per eundem imperatorem, indictione. XI". — As J. Malvezzi (as before, col. 914) does not speak of Gavardo's submitting again to Brescia till the year 1240, when it was reconquered by the Brescians, Tiraboschi presumes that Albertano, having opposed the rebellion in 1237, had been imprisoned by the emperor, and during the following year composed his treatise. The words of Albertano do not admit of this interpretation. — Fed. Odorici, *Stor. Bresc.*, vol. V, p. 358.

³ Some manuscripts give the year 1248. Mazzuchelli, *Scrittori d'Italia* pag. 294.

he had seen in the library of a monastery in Artois a copy printed at Coni, 1507, in 4to, by Master Viotus de Dulcis¹. If the copies of this edition have not disappeared altogether, they must at all events be extremely rare. The little essay *De Arte Loquendi et Tacendi* has been printed separately in many editions at the end of the fifteenth century². All three treatises, were in the thirteenth century, twice translated into Italian; the first time about the year 1270³. This version, which is quoted in the *Vocabolario degli Accademici della Crusca*, was edited in 1610 by Bastiano de' Rossi, and often reprinted. The second time, they were translated by Soffredi del Grazia, before the year 1278; and this text was edited in 1832 by Sebastiano Ciampi⁴.

Besides these treatises Albertano wrote, likewise in Latin, five *Sermones* or speeches, in the manuscripts generally grouped in the same order. From the first

¹ Cas. Oudini, *Commentarius de Scriptoribus Ecclesiæ Antiquis*, Lipsiæ 1722, fol., col. 190: "Sed inveni tandem ac impressos esse hos tres libros vidi in 4. Cuneji (vulgo Coni) apud Pedemontanos per Magistrum Viotum de Dulcis anno 1507. die 4. Decembris. Extant cum multis præli mendis, quæ iterata impressione facile emendarentur, cujus exemplar unum vidi in Bibliotheca Domini Martini Abbatiae Ordinis Præmonstratensis in Artesia, dum anno 1680 illic Chartas et antiquitates hujus Cænobii excuterem". — Mazzuchelli, *Scritt. d'Ital.*, p. 295: "Cunei per Mag. Viotum de Dulcis 1507. de mense Augusti in fogli." Cf. Jöcher, *Gelehrtenlexicon*, art. *Albertanus*.

² Reprinted by me 1869, from several editions. See the note p. 33 below.

³ In a manuscript of this translation, P. Fr. Cambi found a notice to the effect that it had been made by Andrea da Grosseto in Paris, 1269. Mazzuchelli is undoubtedly right in supposing that it must be by some mistake that this translation in the preface to the edition of 1732 is referred to the 14th century (*il secolo 1300*). Mazzuchelli, *Scrittori d'Italia*, p. 295.

⁴ *Tre Trattati d'Albertano, giudice da Brescia*, Firenze 1610, 4°, Firenze ed in Mantova 1732, 4°; Brescia 1824, 8°; Milano 1830, 16°. — *Volgarizzamento dei trattati morali d'Albertano, da Soffredi del Grazia ecc.*, Firenze 1832, 8°. — Printed separately: *Trattato del parlare e del tacere*, Venezia 1830, 8°.

of them we learn that he lived, at the end of 1243, at Genova, whither he had probably accompanied his countryman Emanuele Maggi, who had been elected podestà of that city. According to custom the foreign podestà, generally elected for three years, took with him his judges and notaries. Among the judges of Emanuele Maggi was, no doubt, Albertano, when he made before the judges and notaries of Genova his speech *Super confirmatione vitæ illorum*¹. The other four orations were apparently addressed to the Brescian judges or lawyers and the Franciscan friars, when they were "as usual" assembled at Midlent in the monastery of that order, for the purpose of feeding the poor. They are composed quite in the same manner as Albertano's other writings, in an edifying and religious rather than academical strain, and might very well be called sermons. So we have no reason whatever to adopt the name of *Academy*, bestowed upon those assemblies by Federico Odorici. Three of these speeches are without date, whereas the last is said to have been made in the year 1250². A treatise *De Epistolari Dictamine*,

¹ Sermo I. "Hic est sermo, quem Albertanus, causidicus Brixienensis, de Sta. Agatha, composuit et edidit inter causidicos Januenses et quosdam notarios super confirmatione vitæ illorum, tempore domini Manuelis de Madio, potestatis Januæ, currente MCCXLIII, in domo viridarii Petri de Nigro, causidici, in die Sti. Nicholai [6 Dec.]." Cf. Fed. Odorici *Stor. Bresc.*, vol. V, p. 359, n. 1 & 360.

² Sermo II: "Sermo factus super illuminatione et super spirituali et corporali refectione, et quæ sint necessaria in refectione. Sermo III (referred by F. Odorici to the year 1240). "Incipit sermo, quem Albertanus, causidicus Brixienensis, composuit et edidit inter fratres minores et causidicos Brixienenses, in congregatione, quam faciunt more solito. In nomine Domino, am. fratres mei, ad honorem Dei et refectionem pauperum more solito congregati sumus" cett. Sermo IV. "Sermo factus ad cognoscendum, quæ sint necessaria in convivio, et quomodo debeamus intelligere super egenos et pauperes secundum prophetam dicentem: Beatus qui intelligit super egenum et pauperem". Sermo V. "Hic est sermo, quem Albertanus causidicus, de Sta. Agatha, composuit et edidit inter causidicos Brixienenses et fratres minores in congregatione solita, sub MCCL, in media Quadragesima. Sermo Albertani super doctrina timoris Do-

ascribed to Albertano by Huillard-Bréholles, is mentioned by nobody else¹. Whether Albertano is really the author of this piece, is a question we must leave undetermined. Not so the assertion of Crescimbeni, repeated by Quadrio, that certain manuscripts of Albertano's works should contain poems from his hand, which has been proved to be decidedly false².

Resuming the preceding notices on the life of Albertano, we find that it presents two distinct periods, one of active participation in public affairs, until 1238, the other of literary production, from 1238 until 1250. That his occupations during the latter years were owing to his withdrawing from public life, we may guess, though not assert, from some words (below p. 65—66) in which he blames those decisions in state affairs that "follow the pleasure of the multitude, and not the wisdom of the few". Of his life after 1250, when he was about 58 years old, we know nothing; nor do we know when he died. Fed. Odorici tells us indeed, referring to Mazzuchelli, yet without saying where, that he died about 1270; but this is certainly a mere supposition.

Tiraboschi has passed a very harsh judgment on the writings of Albertano. "From this author", he says, "we must not expect method in treating his subject, nor force of reasoning nor precision of ideas. He almost contents himself with joining together passages from the Scripture, and from many sacred and profane authors, on the matter he discusses; and at the time when he lived

mini". These *sermones* do not appear to have been ever printed. The editions mentioned by F. Odorici (p. 359, n. 2) are, I suppose, editions of the *Tract. de Arte Loquendi*.

¹ Huillard - Bréholles, *Historia Diplomatica Friderici II^{di}*, Introduction, p. DXXII.

² Mazzuchelli, *Gli Scrittori d'Italia*, p. 296.

it is no little praise that he could do thus much". This judgment has been repeated, almost word for word, by Nannucci, but rejected by Paulin Paris, who supposes Tiraboschi had not even read Albertano's Book of Consolation and Counsel, which looking not at its bulk, but its literary merit, is his principal work¹. Albertano is so far from deserving any reproach for want of method, that on the contrary he is perhaps rather too methodical, too exact in enumerating all sorts of cases, too exuberant in classifications, always delighting in scholastic distinctions, a fault the more obvious in his Book of Consolation because it appears particularly in the replies of the female interlocutor. As to his reasoning, it may now and then be too broad or a little childish, but generally speaking it is strong and demonstrative. Sometimes, it is true, he gives an authority for a reason; but in this he does not differ from many even esteemed writers of our own century, though they have greater skill in turning their phrases so as to make this fault less obvious. Besides, the thirteenth century, as well as the latter part of the twelfth, was an age of compilation, fond of authorities in all departments of human science, and particularly in morals. So strong was this relish for moral sentences, that sometimes even the most trivial passages in ancient writers were, by some — generally, we presume, involuntary — alteration, transformed so as to satisfy it, as may be seen from the specimen given in the third note p. 55—56 below. Thus, we have every reason to believe that if Albertano had not shared the taste then prevailing, and instead of quoting a great many authors had used his own words, his Book of Consolation would have lost as much in popularity as it might have won in originality.

One circumstance that has certainly contributed very much to the popularity of this treatise, is the form of tale

¹ V. Nannucci, *Manuale della letteratura del primo secolo della lingua italiana*, 11da Ed. Firenze 1856—58. T. II p. 43. Paulin Paris, *Manuscripts françois de la Bibliothèque du roi*. Paris 1842. T. V, p. 61.

chosen by the author for conveying to the public his moral instructions in general, and for inculcating sounder principles regarding feuds and private vengeance, which is more particularly his scope in the Book of Consolation. There can be no doubt that this form has rendered it more attractive to its readers. And yet the tale is partly allegorized by Albertano himself (see p. 2 cf. p. 84), and Prudentia, if not Melibeus, must at least in part be considered as an allegorical personage. As Albertano's Book of Consolation and Counsel, looking at its title and the dialogue, has some resemblance to the book of Boethius on the Consolation of Philosophy, his Prudentia is not without a certain analogy to the *Philosophia* of Boethius¹. But it is from a passage of Cassiodorus, quoted by Albertano (p. 20), that he has taken the name of his heroine, if we may call her so, and the general idea of her character: *Superavit cuncta infatigabilis et expedita prudentia*. The name of Melibeus, the outline of his person, and the first sketch of the whole narrative, he found in this distich, which he (p. 53) wrongly ascribes to Martialis:²

Consilio juvenum fidis, Melibee; ruinam
Expectare potes, dum sine consilio es.

Albertano derives the name of his hero from *mel* and *bibens* (p. 83), and describes him as an honest but rash and hotbrained young man of high rank,³ indulging himself in the pleasures of life and confiding too much in his riches.

¹ This resemblance has misled some authors to believe that Albertano like Boethius, wrote his Book of Consolation during his imprisonment. See, for instance, Ottavio Rossi, *Elogi Historici di Bresciani Illustri*, Brescia 1620, 4°, p. 163.

² I was wrong in asserting, in *Brunetto Latinos Levnet og Skrifter*, p. 181, n. 4, that Albertano knew the true Martialis. This error was owing to the fact, that I had found in the treatise *De Amore et Dilectione Dei* an epigram admitted in old editions of Martialis, but recognized by modern critics to be false.

³ His repentant adversaries style him *vestra dominatio*, and speak of his *curia*, below p. 125, l. 19 and 118, l. 10.

His wife, Prudentia, on the other hand, is painted as a strong and noble-minded but kindhearted and religious woman, far superior to her husband in knowledge and intelligence, though not unacquainted with those small and harmless, or at least well-meant artifices and stratagems that are so characteristic of her sex. Unhappily, Albertano has identified her with himself to such a degree, that she not only quotes all sorts of authors even Albertano himself, but reasons in juridical matters like an accomplished lawyer, equally versed in the Digest and the Decretals. Indeed if we did not remember her allegorical dignity, we might be tempted to use a modern term and call her a most terrible blue-stocking. Yet with this restriction Albertano shows himself in the narrative part of his book upon the whole a tolerably skilful painter, not only of characters but also of scenes, as may be seen in his description of the tumultuary council (p. 6—11).

The dialogue parts of the book, like the other writings of Albertano, are interwoven with very copious quotations, and so far not original; yet his personal opinion does not disappear in this throng of sentences; and, at all events, the system is his own. He is not free from digressions; he cannot withstand the temptation of a *by the bye*, for example in the chapters VI—X; but he notwithstanding safely leads his reader to the goal he had proposed: condemnation of feuds and wilful wars, and submission to law. This is the principal tendency of his book, and very remarkable for the time when it was written; but it has another aim, not less remarkable though perhaps less obvious. The superiority of Prudentia is not only due to her representing Wisdom itself: Albertano has certainly meant to glorify in her person Woman in general. Yet he did not, of course, dream of such a thing as Woman's Emancipation and has accordingly represented her as the loving wife of Melibeus, submissive and obedient to her husband, at least in form, though by far his better in

almost every respect¹. If Albertano had not consecrated a chapter (ch. V) to the praise of woman, we might be uncertain as to his intention; but as it is no room is left for doubt. We cannot enter into any further analysis; we have said enough to show that the Book of Consolation, though largely woven from the sayings of different authors by no means deserves the name of a mere patchwork.

Liber Consolationis et Consilii, as mentioned above p. XII, has been printed in Latin and in Italian together with the other treatises of Albertano. Separately it has been translated into French, German, Dutch, and perhaps into other languages. The French translation is not known to have been published, whereas both the Dutch translation (which is in verse) and the German have been printed, the latter even in five editions². Besides the literal French transfer there exists another French version, or rather adaptation, *Le Livre de Mellibée et Prudence* by Jean de Meung³. This adaptation, from which Geoffrey Chaucer has taken his *Tale of Melibe*, has been printed several times: separately at the end of the XVth century, in 1504 together with the French translation of the *Solatium Ludi Scachorum* by Jacques de Cessoles, and in the edition of *Le Ménagier de Paris*, the author of which has embodied

¹ See the quotation from Fulgentius (*Seneca*), p. 18 below: "Nihil est superius benigna conjuge".

² For the French translation see Paulin Paris, *Manuscrits français de la Bibliothèque du roi*, V, p. 59. Hain, in his *Repertorium Bibliographicum*, gives a list of four German editions: 11,047 s. l. et a. 4° (? Argentorati, Grüninger); 11,048 Augspurg 1473, 4°; 11,049 Augspurg 1480, 4°; 11,050 Augspurg 1496, 4°; to which J.-Ch. Brunet, *Manuel du Libraire*, adds a fifth: Munich 1520, 4°. — The edition of the Dutch translation is described by Hain as No. 11,051: Antwerp s. a., 4°. I have not seen any of these impressions; but, judging by the description, I suppose they are translated from the original, and not from the French adaptation.

³ In ascribing this adaptation to Jean de Meung, I follow the authority of M. Paul Meyer. By others it has been ascribed to Christine de Pisan or to Renaud de Louens. See J.-Ch. Brunet, *Manuel du Libraire*, and Paulin Paris, *Manuscrits français*, T. V, p. 58–59.

it in his book, written about 1393, as containing in the person of Prudentia an excellent example for his wife¹. Though *le chevalier de la Tour Landry* has not himself acted in the same way, yet we find, at least in the edition of 1517, the history of Melibeus printed as the last chapter of the book written by the knight in 1372 for the instruction of his daughters².

These additions are as many testimonies to the popularity of the French adaptation; and if we inquire the reason why the French and Chaucer have preferred it to the literal translation, the only answer accounting for the fact is that Jean de Meung, by retrenching from the original those digressions and scholastic distinctions of which we have spoken above p. XV and XVII, had made it more acceptable to the public. So he has omitted the chapters on wisdom and study (VI—X), the definition and derivation of *consilium* (p. 29—30) the greater part of the chapter *de cupiditate* (ch. XIII, p. 35—39) the classification of the seven species of possibility (ch. XXXVI, p. 79—80) and the distinction of the fivefold will of God (ch. XXXVIII, p. 85—86). It is probably the same reason that induced Jean de Meung to leave out the enumeration of the eight cases in which war is permitted (ch. XLIX, p. 108—112), though it is certainly more to the purpose,

¹ *L'ystoire de Mélibée et de Prudence sa femme*, in fol., goth., s. l. et a. — *Le jeu des échex moralisé*, Paris 1504, in fol. min. *Hist. litt. de la France*, T. XXV, p. 34. — *Le Ménagier de Paris*, publié pour la première fois par la Société des bibliophiles françois, Paris 1846, T. I, p. 186.

² *Le chevalier de la tour et le guidon des guerres*, Paris 1517, 4to, (Michel le Noir), fol. s iiii verso: "Comment le chevalier de la tour... met une petite histoire par laquelle il donne à congnoistre que le conseil de saige dame est souuent bon et prouffitable. Et premièrement pose le cas de la personne d'ung prince offensé et iniurié par ses adversaires. Ung noble iouuenceau appellé Melibée" etc. — G. Brunet, in *La France littéraire au XVe siècle*, Paris 1865, p. 130, speaking of the edition of *Le chevalier de la Tour*, Paris 1514, only says, that *Le Livre de Mellibée et Prudence* has been printed together with it; whether as merely accessory, or as forming a part of it, he does not tell us.

than his additions, which appear to have in part been borrowed from the treatise of Albertano *De Amore et Dilectione Dei*¹. Jean de Meung has generally abridged, now and then in an unsparing manner; but as he has upon the whole followed his original, this will, even by a direct comparison, be of no little use to those who study the *Tale of Melibe*. As for the literal translations, it is so evident that the Latin text offers an excellent means of explaining, controlling and correcting them, that I need not enter into any demonstration of it; so much the more, as I have on an earlier occasion endeavoured to show that such a collation, when possible, ought not to be neglected, and that accordingly editors of old texts should, for that purpose, always do their best to find out the latin originals from which they have so often been derived.

Also in another respect does the *Liber Consolationis et Consilii* prove important for the study of the middle-ages. It is a curious fact that mediæval moralists, as Gautier de Lille in his *Moralium Dogma*, frequently composed their manuals almost exclusively from sayings of the ancients². Albertano has not done so; he very often quotes the Bible and Christian writers; yet his treatise contains a considerable number of passages borrowed from ancient philosophers. Generally he names his author, but often he does not, or, if he does, he substitutes one name for another. Even before the Chaucer Society, in October 1871, gave the impulse to this edition, I had begun to verify his references and trace his sources, and have ever since spent a great deal of time and labour in these researches, which may indeed sometimes offer an interest similar to that of a hunter tracking his game, but are upon the whole far from amusing. Yet I believe this is the only

¹ *Le Ménagier de Paris*, T. I, p. 217—218, and p. 222—224.

² The same thing may be said of many chapters in the fourth book of the *Speculum Doctrinale* of Vincent de Beauvais. Even as eminent a writer as John of Salisbury has, to a far greater extent than many suspect, compiled his *Polycraticus* from passages of ancient writers.

way in which we can ever hope to get a clear view of mediæval knowledge of classicism. I cannot here give an account of the results of my researches, but must refer to the marginal notes, the foot-notes and the index. I do not flatter myself to have advanced our knowledge of ancient scholarship during the middle-ages very much; yet I dare say that, if all editors of such Latin texts would act in the same manner, we should not so often as now find a saying of some ancient author quoted and admired as an original word of a mediæval compiler.

The principles which I have followed in establishing the text I do not think it necessary to explain, having as I believe given, in the copious list of variants, a means of control and eventual correction, which I hope will prove sufficient. I regret that circumstances have not permitted me to collate the Italian manuscripts (*F* — *L*) with the same exactness as the other codices, but only to consult them on difficult questions. Therefore, I have grouped them as a class apart.

Finally I have to perform the agreeable duty of acknowledging the liberality with which the trustees of the National Library in Paris and the Royal Library in Berlin have enabled me to study the two manuscripts designed in the list as *B* and *D*; and of thanking everybody who has facilitated the publication of this book.

Copenhagen, the 9th of January 1873.

Th. S.

SUBSCRIBERS:

THE CHAUCER SOCIETY.....	250 copies.
THE ROYAL DANISH ACADEMY	50 —

SUBSIDIA CRITICA.

- A. Biblioth. Burgund. Brux. Msc. 11526. Cod. membran. in folio. *Scriptus anno Domini M^o CC^o nonagesimo, sabbato ante conversionem Pauli, apud Cameracum*. Discrepat a ceteris codicibus in capitum distributione. Desunt capituli XXXVI^{ti} ultima pars, capita XXXVII - XXXIX et major pars capituli XL^{mi}, p. 81, v. 3 — p. 92, v. 20.
- A². Biblioth. Burgund. Brux. Msc. 2519. Cod. chartac., in 8vo. Sec. XV. Multis locis interpolatus.
- B. Biblioth. Nat. Paris. Msc. lat., N. 3345. Cod. membran., in folio. Sec. XIV.
- C. Biblioth. Musei Britann. Reg. 12, D, VII. Cod. membran., in 4to. Sec. XIV.
- D. Biblioth. Reg. Berolin. Msc. theol. lat. fol. 116. Cod. membran. Sec. XV.
- E. Biblioth. Musei Britann. Addl. 18—922. Cod. membran., in 4to. Sec. XV. *Hystoria de Melibeo et Prudentia*.
-
- F. Biblioth. S. Marci Venet. L. VI, CLXXIV. Cod. membran., in fol. max. Sec. XIV.
- G. Biblioth. S. Marci Venet. L. VI, CCLII. Cod. membran., in folio. Sec. XIV.
- H. Biblioth. S. Marci Venet. Z. L., CXLI. Cod. membran., in folio. Sec. XV.
- I. Biblioth. S. Marci Venet. L. VI, CCLXIII. Cod. chartac., in 4to. Sec. XV.

K. Biblioth. Ambros. Mediol. O, 76. Cod. membran., in 4to. Sec. XIII.

L. Biblioth. Ambros. Mediol. B, 40. Cod. membran., in 4to. Sec. XIII.

M. Tre Trattati d' Albertano, Giudice da Brescia. Rividuti con più testi a penna e riscontri con lo stesso testo latino dallo' Nferigno, accademico della Crusca (Bastiano de' Rossi). Ristampati per Alberto Pazzoni. Firenze ed in Mantova. MDCCXXXII.

N. Le Livre de Mellibée et Prudence. Le Ménagier de Paris. Publié pour la première fois par la Société des Bibliophiles François. A Paris M.D.CCC.XLVI. T. I, p. 186—235. Et codd. msc.

O. Opera Auctorum ab Albertano Laudatorum.

INCIPIT

LIBER CONSOLATIONIS ET CONSILII.

1 Quoniam multi sunt, qui in adversitatibus et tri-
 3 bulationibus taliter affliguntur et deprimuntur,
 5 quod, cum in se propter animi perturbationem
 7 nec consilium nec consolationem habeant neque
 9 ab aliis expectent, ita contristantur, ut de malo
 11 in pejus cadant: ideo tibi, filio meo Johanni,
 13 qui in arte cyrurgiæ medicando te exerces, et
 15 plerumque tales invenis, quædam tibi pro mo-
 17 dulo meæ scientiæ scribere curavi, per quæ,
 dante Domino, poteris prædictis non solum in
 corporibus medelam tribuere, sed etiam circa
 prædicta consilium et consolationem impertiri at-
 que juvamen. Legas itaque similitudinem infra
 scriptam, et auctoritates in hoc libro notatas
 attente ac studiosissime perlegas, et ita, divina
 favente gratia, poteris tibi et aliis proficiendo ad
 prædicta leviter pervenire. Ecce similitudo.

3. cum] om. B. 4. consi- mendicando; D meditando.
 lium] B consilium. 5. expe- plerumque] A plurimos. 8. tibi]
 ctent] codd. expectant. ut] E om. B. 10. Domino] AC Deo.
 quod; D ut hiidem in p. c. 11. corporibus] A² communi-
 7. qui] A. qui consilio meo bus; D corporalibus. 13. in-
 hñu quid in. arte] D artem. fra] om. B. 14. notatas] A
 cyrurgiæ] B cyrugia; F ciror- scriptas et n. 16. gratia] D
 giæ; DG cyrogia; H cirogia; g. operis. 17. leviter] om. A.
 I cirologia. medicando] C

CAPUT I.

Exemplum In Persona Melibei.

Quidam juvenis, Melibeus nomine, vir po- 1
tens et dives, relinquens uxorem et filiam in
domo, quas multum diligebat, clauso ostio do- 3
mus, ivit spatiatum. Tres vero sui vicini et ho-
stes antiqui hoc videntes, appositis scalis ac per 5
fenestras domus intrantes, uxorem Melibei, Pru-
dentiam nomine, verberaverunt fortiter et, filiae 7
ejus plagis quinque appositis, videlicet in oculis,
auribus, ore et naso ac manibus, illamque semi- 9
vivam relinquentes, abierunt.

Melibeus vero post modum reversus, hoc 11
videns cœpit magno planctu flendo comas sibi
dilaniare vestesque suas quasi more furiosi dila- 13
cerare. Uxor autem jam dicta, ut taceret, cœ-
pit illum instanter ammonere. Ille vero semper 15
plus clamabat; at illa distulit aliquantulum re-
cordata de verbo Ovidii, De Remedio Amoris, 17
qui dixit:

Ovid. *De Re-
med. Amoris* L.
I, v, 127-30.

Quis matrem, nisi mentis inops, in funere nati 19

Flere vetat? non hoc illa monenda loco est.

Cum dederit lacrimas animumque impleverit ægrum, 21

Ille dolor verbis emoderandus erit.

3. ostio] B *hostio*. 6. do- 15. ammonere] D *amonere*.
mus] om. D. 7. filiae] B *fi-* semper plus] B *plus semper*.
liam. 8. oculis] D *oculis et* 18. dixit] AE *dicīt*. 20. non
aur. 9. ore] om. D. 11. vero hoc illa monenda loco est] A
post modum] A²CE *post mo-* om. est; B *non hoc est l. illa*
dum vero; D *vero primo do-* m.; D *nec h. l. illa m. est*.
mum. 12. videns] A² *audiens*. 22. emoderandus] I *amode-*
13. quasi m. f.] om. A; B *randus*; BCEFG *moderandus*;
furiori. 14. autem] A *vero*. D *immoderatus*.

CAPUT II.

De Consolatione.

- 1 Cum autem vir a fletu aliquantulum cessas-
set animumque ægrum implevisset, cœpit illum
3 PRUDENTIA monere dicens:

Stulte cur insanis, quid te dolor urget inanis?

Pamphilus *De Amore* Paris. 1510; fol. d I verso.

- 5 Acquirit gemitus præmia nulla tuus.

Temperet ergo tuum modus et prudentia fletum;

- 7 Terge tuas lacrimas; prospice quid facias.

Ut graviter doleat, non pertinet ad sapientem,

ibidem fol. f V verso.

- 9 Cum dolor ad dominum præmia nulla ferat.

Filia tua, dante Domino, bene liberabitur;

- 11 nam etsi mortua fuerit, non tamen te propter il-
lam destruere debes. Ait enim Seneca: "Non

Seneca *Epist.* LXXIV § 29.

- 13 affligitur sapiens liberorum vel amicorum amis-
sione: eodem animo enim fert illorum mortem

- 15 quo suam expectat". "Malo enim, ut relinquo
dolorem quam ab illo relinquaris: et quam pri-

Seneca *Epist.* LXIII § 10.

- 17 mum id facere desiste, quod, etiam si voles, diu
facere non poteris".

- 19 MELIBEUS respondit: Quis posset in tanto
dolore fletum et lacrimas cohibere, nam et Do-

- 21 minus noster, Jhesus Christus, de Lazaro
amico suo "infremuit spiritu et lacrimatus est".

Evang. sec. Jo-ann. XI, 33 & 35*.

- 23 At PRUDENTIA dixit: Temperatus fletus a

4. cur] CEHO *quid. quid*] diu] C *noles diu*; A² *volue-*
A *quis*; CEFO *cur.* 7. pro- *ris diu*; E *quod etiam volens*
spice] A *aspice.* 9. ferat] O *diu.* 20. fletum] A²E *fletus*;
refet = *feret*? 11. fuerit] AD *D vel fletu.* 21. noster] om.
foret. 12. debes] AC *deberes.* B. 23. At P. dixit] B *ait P.*
14. fert] D *feret.* 17. voles, *dicens.*

* Biblia impressa Venetiis 1475 per Franciscum de Hail-
brun et Nicolaum de Frankfordia. in fol.

tristi vel inter tristes non est prohibitus, immo 1
 concessus secundum beatum Paulum, qui dixit
 Paul. *Epist. ad Rom.* XII, 15. in Epistola ad Romanos: "Gaudere cum gauden- 3
 tibus et flere cum flentibus". Et etiam Tul-
 Cicero *Laelius*, lius dixit: "Proprium est animi bene constituti, 5
 XIII, 47. et lætari bonis rebus et dolere contrariis"; plo-
 rare autem ac multas lacrimas fundere, pro- 7
 hibitum est. Modus vero a Seneca inventus
 Seneca *Epist.* est servandus, qui dixit: "Nec sicci sint oculi 9
 LXIII § 1. tui, amisso amico, nec fluant: lacrimandum est,
 et non plorandum". Ante vero quam amicum 11
 Seneca *Epist.* amittas, repara ipsum, si commode potes, nam
 LXIII § 9. ut idem ait: "Sanctius est amicum reparare 13
 quam flere". Ad hoc ergo ut prudenter vivas,
Ecclesiasticus, tristitiam hujus seculi ab animo tuo omnino re- 15
 XXX, 25. pellas, ait enim Jhesus Sirac: "Multos enim
 occidit tristitia, nec est utilitas in illa". Et alibi 17
 Salom. *Proverb.* idem dixit: "Animus gaudens floridam vitam
 XVII, 22. facit, spiritus vero tristis exsiccat ossa". Et 19
 Salom. *Proverb.* Salomon dixit: "Sicut tineam vestimento et ver-
 XXV, 20. mis ligno, ita tristitia nocet hominis cordi"; et 21
 Salom. *Proverb.* iterum: "Non contristabit justum quidquid ei
 XII, 21. acciderit, impii autem replebuntur malo". Et 23
 Seneca *Epist.* Seneca in Epistolis dixit: "Nihil est stultius
 XCIX § 17. quam famam captare tristitiæ et lacrimas appro- 25
 bare"; "nihil enim sapienti viro accidere potest,
 Seneca *Epist.* quod eum contristet: stat rectus sub quolibet 27
 LXXI § 24. pondere", sicut accidit in beato Job, qui cum
 omnes filios suos omnemque substantiam suam 29

1. vel] C et. 4. Et etiam] D desiccat. 20. vestimento] C
 C etenim. 6. et lætari] B om. vestito. 21. nocet hominis c.]
 et. 7. mult. lacr. fundere] B D hominis nocet c.; O viri
 lacr. mult. effundere. 9. ser- n. c. 22. contristabit justum]
 vandus] om. A²C. 10. tui] D contristabitur justus. 23. re-
 om. BC. 11. Ante vero quam] plebuntur] D implebuntur.
 D antequam vero. 13. san- 27. rectus s. q. p.] AA² s. q.
 ctius] BC sancius; M più santa p. rectus. 28. sicut] D sic.
 cosa; O satius. 19. exsiccat] 29. suam] om. D.

1 amisisset, insuper et multas in corpore suo tri-
 2 bulationes sustineret, semper stetit rectus ac
 3 semper Domino gratias agens dicebat: "Dominus *Liber Job, 1, 21.*
 dedit, Dominus abstulit; quod Domino placuit
 5 factum est: sit nomen Domini benedictum" "ex *Psalm. CXII, 2.*
 hoc nunc et usque in seculum". Non ergo de-
 7 bemus nimis dolere de filiis vel aliis rebus amis-
 sis, ex quo id quod accidit mutari non potest;
 9 sed potius debemus gaudere de habitis, quam
 dolere de amissis, unde quidam volens patrem de
 11 morte filii consolari sic ait: Noli flere quod bo-
 num filium amisisti, sed potius quod talem ha-
 13 buisti, gaude. Et alibi idem Seneca ait: "Nulla
Seneca Epist. LXIII § 11.
 res citius ad odium venit quam dolor; recens
 15 dolor libenter ad se consolationem inducit, inve-
 teratus vero deridetur, nec immerito: aut enim
 17 simulatus est aut stultus". Et certe tristitiam
 hujus seculi a te ideo repellere debes, quia ve-
 19 rum est, quod beatus Paulus in Epistola se-
 cunda ad Corinthios circa medium dixit: "Se-
 21 culi autem tristitia mortem operatur. Quæ enim
 secundum Deum est, pœnitentiam in salutem sta-
 23 bilem operatur"; et ideo eam a te nullo modo
 repellas, sed potius die noctuque studeas habere,
 25 quia postea "convertetur in gaudium", ut Do-
Evang. sec. Jo- ann. XVI, 20.
 minus in Evangelio dixit. Unde Salomon ait: *Ecclesiastes VII, 5.*
 27 "Cor sapientium est ubi tristitia, et cor stultorum

1. et multas] B *multas et. consolatorem*; O *consolatorem*
 2. sustineret] B *subtineret. invenit*; G om. sqq. usque ad
 4. quod] BO *sicut — ita fa-* *accidit, ut, vulneribus* p. 7,
ctum. 7. nimis] C *multum.* v. 3. inveteratus] D *inmo-*
 de filiis] om. D. 12. potius] *deratius.* 16. vero] om. D.
 BCEFG *potius gaude quia* (BE 18. hujus seculi] om. A²B;
quod). 13. gaude] D *gaude. Et* C *hujus mundi*; E *hujusmodi.*
Ecclesiastes — Seneca — Six- 22. pœnitentiam] nonnulli
tus — Augustinus . . . bene codd. *patientiam*; M *pazienza.*
mori: interpolatio. 14. venit] 26. ait] D *dicat.* 27. est] om.
 om. B. 15. consolationem] B BC. stultorum] B *fatuum.*

Ecclesiastes VII, 3. ubi lætitia". Et iterum: "Melius est ire ad 1 domum luctus quam ad domum convivii".

MELIBEUS respondit: Omnia quæcunque 3 dixisti vera sunt atque utilia; verumtamen animus turbatus me tantum impellit quod, quid 5 facere debeam, ignoro.

Cf. *Ecclesiastic.* XXXII, 24*.

At ILLA dixit: Convoca probatos ac fideles 7 amicos, agnatos quoque et cognatos, et ab eis super prædictis diligenter consilium postula, et 9 secundum illorum consilium te regas. Dixit enim Salomon: Omnia cum consilio fac, et non te 11 pœnitebit.

Melibeus vero convocavit multitudinem ho- 13 minum copiosam, inter quos fuerunt medici de cyrurgia et physici, senes quoque et juvenes, 15 vicini vero multi, qui magis illum verebantur timore, quam diligerent amore, et etiam qui- 17 dam, qui de inimicis facti fuerant amici et qui in ejus gratiam redierant. Multi etiam convene- 19 runt illuc assentatores sive adulatores et etiam causidici sapientes. Quibus convocatis ille per 21 ordinem narrans omnia, quæcunque illi acciderant, et ab ipsis consilium postulans, magnam voluntatem 23 de vindicta in continenti facienda demonstravit.

Tunc surrexit unus de medicis cyrurgiæ de 25 consensu aliorum de arte sua et inter cetera

2. domum] C domus. con- 14. de] A in. 15. cyrurgia] A
vivii] D convivi. 5. turbatus] cirurgia; BC cyrugia; D cyro-
om. D. tantum] C tamen. gia. physici] E phi[sic]a; A²
6. quid] D quidquid. 7. ILLA] medici et cyrugici et phisici;
D illa Prudentia. 8. et cogn.] D philosophi. 20. illuc] AD
BC simul atque cogn.; E si- illic. assent.] D ascent. sive]
mul et. 12. te pœn.] B pœn. A seu. 21. Quibus] D Omni-
te. 13. hominum] D gentium. bus.

* *Ecclesiasticus* XXXII, 24: "Fili, sine consilio nihil facias, et post factum non pœnitebis".

1 dixit: Officium est medicorum atque ad illos
semper spectat, omnibus prodesse ac nulli no-
3 cere. Plerumque enim accidit, ut, vulneribus in
rixa utrinque factis, medici de arte sua utrique
5 parti consulant ac utrisque sollicite medelam ad-
hibeant. Et ideo non expedit eis de guerra vel
7 vindicta consulere, nec inter aliquos partem ca-
pere, quare de vindicta facienda minime tibi
9 consulimus. Filiam vero tuam, inspectis dili-
genter illius vulneribus, sollicite ac provide, die
11 noctuque procurabimus, et, dante Domino, licet
gravissime sit vulnerata, ad bonam plenamque
13 sanitatem perducemus.

Post illum vero unus de medicis physicæ de
15 consilio et voluntate aliorum consuluit quasi si-
milis. Et post multa verba suum auxilium at-
17 que consilium circa medicinæ artem pro filia sua
illi, pro se et aliis, repromisit. Circa vero guer-
19 ram atque vindictam sic ait: Dicimus quia, sicut
per physicam contraria contrariis curantur, ita et
21 in guerra atque vindicta et in aliis rebus con-
traria contrariis curari consueverunt.

23 Vicini vero et inimici quondam, qui modo
in gratiam redierant, adulatores quoque sive as-
25 sentatores, omnes quasi lacrimantes et dolorem
in facie de eo quod acciderat ostendentes, de
27 vindicta in continenti facienda et guerra viriliter
peragenda consuluerunt, multum commendantes
29 dominum Melibeum ejusque potentiam atque
divitias, numerando etiam multitudinem agnato-

3. accidit] cessat hiatus co- om. B. 18. repromisit] D *pro-*
dicis G. 4. utrinque] D *utri-* *misit.* 19. sic] om. B. 20. et]
que. 8. tibi] om. C. 9. dili- om. D. 23. quondam] om. B.
genter] om. C. 10. illius] CE modo] D *nunc.* 24. quoque]
illis. die n. p., et] om. B. C *omnes quoque.* 25. omnes] A
13. perducemus] C *perduca-* *omnesque.* 29. ejusque] C *at-*
mus; E *reducemus.* 15. con- que *ejus.* 30. agnatorum] C
sultuit] C *consulit.* 16. verba] *agnatorum insuper.*

rum ejus et cognatorum, affinium quoque et ami- 1
corum, adversariorum insuper ejus potentiam vi-
lipendendo eorumque divitias verbis annihilando. 3

Deinde unus de sapientibus causicis de
voluntate aliorum surrexit, et inter cetera dixit: 5
Negotium istud arduum est, ratione injuriæ et
maleficii noviter commissi, et quia multa graviora 7
in futurum hac occasione possent contingere.
Arduum etiam est ratione vicinitatis et divitia- 9
rum ac potentiæ utriusque partis et etiam multis
aliis rationibus, quæ de facili non possent exco- 11
gitari, nec conveniens esset hic numerari. Quare,
cum sollicite sit procedendum, consulimus tibi, 13
quatenus* personam tuam ita custodias, quod
neque dolus neque astutiæ desint tibi ad caven- 15
dum. Insuper etiam domum tuam diligenter mu-
nias. De facto autem vindictæ atque guerræ fa- 17
ciendæ dubium maximum videmus, quare, quid
melius sit, adhuc judicare non possumus, unde 19
spatium deliberandi causa postulamus; non enim
subito vel celeriter est judicandum, "omnia enim 21
subita probantur incanta", et "in judicando cri-
minosa est celeritas", et "ad pœnitendum pro- 23

Cassiodor. Va-
riarum L. I, Ep.
17, **
Publil. Syrus
Sent. 254 et Sent.
32 W. †

1. et am.] Datque am. 2. ejus arum. 10. ac] B et. etiam]
pot.] B eorum impot. 3. eo- om. D. 14. quatenus] om. E;
rumque] C eorum quoque. CD quatinus; A quatenus cum.
verbis] om. C. 4. Deinde] A personam tuam] om. E. ita]
demum; D denique. sapienti- E ita te. 15. astutiæ] B an-
bus] BD sapientioribus. 6. et] gustiæ. 18. maximum] D
B atque. 8. possent] B pos- maxime. 19. unde] D verum.
sunt. 9. divitiarum] C dici- 21. celeriter] B velociter.

* Quatenus pro ut v. Forcellini, *Lexicon Totius Lati-
nitatis*: Sex. Jul. Frontinus *De Aquæductibus* 7; Ulpian.
Digest. IV, 2, 14; Paul. *Digest.* XIX, 2, 55. — In *Decre-
talibus Gregorii IX* formula mandamus, quatenus persæpe
occurrit. ** *Patrologiæ Cursus Completus*. Accurante J.
P. Migne. Paris. 1848. T. LXIX. † W. = Woelfflin:
Publili Syri *Sententiæ*. Rec. Eduardus Woelfflin. Ac-

1 perat qui cito judicat", quare dici consuevit: Optimum judicem existimo, qui cito intelligit et tarde
 3 judicat; nam licet mora omnis odio sit, non tamen in judicando mora competens est reprobanda;
 5 scriptum est enim: "Mora omnis odio est, sed facit sapientem", quare, si super prædictis deliberare volumus, non est mirandum. "Deliberare enim utilia mora est tutissima"; dici enim vulgo
 9 consuevit: Melior est judex lentus, quam ad judicandum properans, nam et ipse Deus, cum super muliere in adulterio deprehensa judicare vellet,
 11 scribendo in terra bis deliberavit. Nos autem post deliberationem, dante Domino, super prædictis tibi utiliter consulemus.
 15 Juvenes verò confisi de fortitudine ac viribus suis et etiam de multitudine illorum, qui videbantur amici, post multas laudes domini Melibei ac divitiarum et parentelæ illius et potentia, consuluerunt vindictam in continenti faciendam et guerram potenti manu pertractandam, adversariorum potentiam et divitias pro nihilo reputantes, reprehendendo etiam sapientes. de induciâ et deliberatione postulata, allegando etiam quod, sicut ferrum igne calefactum et candidatum semper melius quam frigidum laboratur, ita et injuria recens in continenti semper melius quam

Publil. Syrus
Sent. 311. W.

Publil. Syrus
Sent. 128. W.

Evang. sec. Jo-
ann. VIII, 3 sqq.

3. odio sit] D odiosa est. prædictis] om. BCE. 21. pro
 4. reprobanda] A² improbanda. nihilo] C nullo; D parvulo.
 6. sapientem] codd.; O sapientiam. reputantes] AA²E reputando.
 22. reprehendendo] A reprehendentes. de induciâ] BCE
 7. volumus] D velimus. 23. deliberatione] D deliberationem; L
 8. utilia] C utilis. 9. quam] FGHKL; AA² de induciis;
 B quam judex. 10. et ipse D et judicia. 12. deliberavit] sequitur interpolatio in codice A². 13. super
 12. deliberavit] sequitur interpolatio in codice A². 13. super
 13. super

cedit incerti auctoris *Liber* qui vulgo dicitur *de Moribus* [Martini Dumiens.]. Lipsiæ 1869.

ex intervallo vindicatur. Tunc vero quasi omnes 1
cum magno strepitu clamaverunt: Sic, sic,
fiat, fiat. 3

Tunc denique unus de senioribus indicens
manu silentium de consensu et voluntate aliorum 5
senium dixit: Multi clamant *sic, sic*, qui vim
verborum nesciunt et quod dicunt penitus igno- 7
rant. Vindicta certe et guerra, quæ oritur ex
ea, tam largum habent introitum, ut initium ejus 9
cuilibet pateat, finis vero illius cum magna diffi-
cultate et vix aut nunquam reperitur. Multi in 11
principio guerræ nondum nati sunt, qui ante finem
illius cum multo labore ac multis ærumpnis aut 15
senescunt aut miserabiliter propter guerram vi-
tam finiunt. Quare non est subito nec festinanter 17
procedendum; sed cum diligenti provisione et
præparatione ac deliberatione maxima sollicita- 19
que cura omnia sunt peragenda. Cumque vellet
dictum suum rationibus comprobare, fere omnes 21
contra illum insultare cœperunt dictumque suum
frequenter interrompere dicentes, ut verba sua 23
cum festinatione finiret, dictumque fuit illi: "Ubi
non est auditus, non effundas sermonem, et im- 25
portune noli extolli in sapientia tua", importuna
est enim narratio tua, quia tibi non præbetur 27
auditus, et est quasi *musica in luctu*; ait enim
Jhesus Sirac: "Musica in luctu importuna nar- 29
ratio". Cum autem senior vidisset, sibi dene-
gari audientiam, et cognosceret, quia invito audi- 31
tori nemo bene refert, dixit illis: Inconsulta te-
meritas nescit expectare consilium, et iterum: 33

Ecclesiasticus,
XXXII, 6.

Ecclesiasticus,
XXII, 6.

2. sic — fiat] D *sic, sic fiat*; 6. senium] A²CF *senum*. 9. ut]
E *ac sic fiat, fiat*; F *sic et* C *ait*. 11. in] om. B. 27. quia]
sic; G *sit, sit*; H *sic, sic*; D *quando*. 30. senior] D *se-*
A om. *Tunc vero quasi* — *nex*. 31. quia] D *quod*. 32. re-
sic fiat. 4. denique] B *vero*. fert] D *resistit*.

1 "Consilium quippe mutare detractat improvidus"; Cassiod. *Varia-*
 nunc certe cognosco verum, quod dici consuevit: *rum* L. X, Ep. 4.

3 "Semper consilium tunc deest, quando maxime Publil. Syrus
 opus est", et ita quasi confusus senior resedit. *Sent.* 594. W.

5 Sed et multi ad aures Melibei aliter con-
 sulebant secreto, quam palam dicere vellent,
 7 immo palam aliud monstrabant.

Tunc vero exsurgens Melibeus, facta inter
 9 eos more solito partita, cognovit, viginti partes
 illorum esse de partita vindictæ in continenti fa-
 11 ciendæ atque guerræ viriliter pertractandæ, unde
 consilium illorum laudavit, insuper et firmavit.

13 Cumque Melibeus ad vindictam properaret,
 domina PRUDENTIA, uxor ejus occurrens ei, prius
 15 cognitis, quæ ordinata fuerant atque per consi-
 lium jam dictum stabilita, dixit illi:

17 Ne properes oro, spatium pro munere posco.

Ovid. *De Re-*
med. Amoris, L.
 I, v. 277.

Nam Petrus Alfunsus dixit: "Ne pro-
 19 peres ulli reddere mutuum boni vel mali, quia
 diutius expectabit te amicus, et diutius timebit
 Petrus Alfonsi
Disciplina Cleri-
calis, XXV, 15.*

1. mutare] CEH *mutari*; *bant*. 9. partes] A *proceres*;
 A²D *imitari*; BFG *immitari*; om. A². 10. de partita] A
 A *cons. quippe nescit meditari deputatos. faciendæ*] D *faci-*
impr. 3. maxime] om. B. *enda.* 13. vindictam] D *vin-*
 4. resedit] D *recedit.* 5. ad *dictam faciendam.* 14. ei] D
 aures Melibei aliter] B *au-* *illi.* 16. illi] om. D; A² *ei.*
daces aliter Melibeo. consulebant] om. C. 17. Ne] A *Tantum ne*; L *non.*
 6. secreto] 18. Alfunsus] A² *Alphunsus.*
 om. BD. palam] B *pallam.* Ne] B *non.* 19. ulli] BC *illi.*
 dicere vellent] A *dicerent.* 20. expectabit] B *spectabit.*
 7. monstrabant] D *demonstra-*

* Petr. Alfons. *Disc. Cler.* herausgegeben von Fr. Wilh.
 Val. Schmidt. Berlin 1827. in 4to. XXV, 15, p. 71: "Ari-
 stoteles in epistola sua castigavit Alexandrum regem ita
 dicens.... *Ne properes ulli*" cett.

Psalm. XXXVI, 8. te inimicus". Igitur "desine ab ira et derelinque 1
furem: noli æmulari ut maligneris". Domine 2
mi, nonne vis etiam meum consilium habere. 3

CAPUT III.

De Improperio Mulierum.

QUI respondens ait: Tuo consilio uti minime
proposui multis rationibus. Primo, quia pro 5
stulto ab omnibus reputarer, si pro tuo consilio
vel sensu mutarem quod est a tanta multitudine 7
hominum stabilitum. Secunda ratione, quia
mulieres malæ sunt, nullaque bona reperitur, 9
Ecclesiastes VII, 28. Salomone testante, qui dixit: "Virum de mille
unum reperi, mulierem ex omnibus non inveni". 11
Tertia ratione, quia si tuo sensu ac consilio
me regerem, jam viderer tibi super me dare pri- 13
matum, et ita per hoc facerem te mihi contra-
riam, et potestatem tibi super me darem, quod 15
esse minime debet; ait enim Jhesus Sirac:
Ecclesiasticus XXV, 30. "Mulier, si primatum habeat, contraria est viro 17
Ecclesiasticus XXXIII, 19-20. suo"; et Salomon dixit: "Audite populi et
omnes gentes et rectores ecclesiæ: filio et mu- 19
lieri et fratri et amico ne dederis potestatem
super te in vita tua"; "melius est enim, ut filii 21
tui in te respiciant, quam te respicere in manus
filiorum tuorum". Quarta vero ratione, quia, 23
si uterer consilio tuo, quandoque oporteret, ut

1. derelinque] D *delinque*; Virum bonum. 12. Tertia ra-
CF *derelinquere*; H *relin-* tione] A *Tertio*. 13. viderer]
quere. 3. mi] B *mel* 3: *Me-* A² *videretur*; E *videtur*; D
libee. nonne] D *num*. 5. pri- viderem. tibi] om. C. 17. ha-
mo] D *prima*. 6. omnibus] B beat] D *habet*. 22. te respi-
C *hominibus*. 7. tanta] B cere] C *quam si tu respicere[s]*.
tam magna. 8. Secunda ra- manus] GH *manibus*; D *ma-*
tione] A *secundo*. 9. nulla- nus eorum scilicet. 23. Quarta
que] C *nulla*. 10. testante] vero ratione] A *Tertio*. quia]
D *hoc testante*. Virum] A D *quod*.

1 secretum haberetur, donec illud patefieri foret
 necessarium, quod a te fieri non valeret; scri-
 3 ptum est enim: "Garrulitas mulierum id solum
 novit celare, quod nescit". Quinta denique ra-
 5 tione propter philosophi verbum, qui dixit: "Malo
 in consilio feminæ vincunt viros".

M. A. Seneca,
Controv. II, 13,
 12. (Portius La-
 tro).
 Publil. Syrus
Sent. 324. W.

CAPUT IV.

De Excusatione Mulierum.

7 Tunc vero domina PRUDENTIA, patienter et
 benigne auditis et cognitis, quæ a viro suo fue-
 9 rant dicta, implorata prius respondendi licentia,
 dixit ei: Primæ rationi, quam pro te allegasti,
 11 potest responderi, quia "non est stultum cum
 re mutare consilium"; nam etiamsi prædicta fa-
 13 cere promisisses, non tamen dicereris mentiri,
 si justa de causa ea mutares; scriptum est enim:
 15 Sapiens non mentitur, cum suum propositum mutat
 in melius; nec obstat quod dicis, tuum consilium
 17 a multitudine hominum fore stabilitum; veritas
 enim rerum atque utilitas semper a paucis sa-
 19 pientibus melius invenitur, quam per multitudi-
 nem clamosam discutiatur; "multitudo enim one-
 21 rosa nihil habet honesti".

Seneca *De Be-*
neficiis IV, 38
 § 1.*

Authenticarum
Collatio II, Tit.
 5. (*Novella* X).**

1. illud] C *illuc.* foret] C tiri, si — ea mutares] om. C.
forte. 2. valeret] A *valet*; C 15. mutat] AA²F *commutat.*
valeat. 3. Garrulitas] B *ga-* 16. melius] sequitur interpo-
rula. 5. Malo] A *Male.* 7. vero] latio in codice A². 20. dis-
 om. D. 11. quia] A² *quod.* cutiatur] C *discutiuntur.* one-
 cum re mutare] A² *te mutare.* rosa] BCEFGH *honerosa*; O
 12. consilium] B hic ut fere *numerosa.* 21. honesti] A²
 semper *consilium.* 13. di- *honesti, ut in authentica de*
 cereris] A² C *diceris.* men- *referendariis.*

* Seneca: "Non est turpe cum re mutare consilium".

** *Corpus Juris Civilis.* Lugduni 1593. in 4to.

Martinus Dumi-
ensis *Formula*
Honestæ Vitæ s.
De IV Virtuti-
bus Cardinali-
bus Cap. III.

Secundæ autem rationi, qua dixisti omnes 1
mulieres tam malas esse, quod nulla bona repe-
ritur, respondeo quod, salva reverentia tua, non 3
deberes ita generaliter despiciere mulieres ac ea-
rum imprudentiam reprobare, nam qui omnes 5
despicit, omnibus displicet; et etiam Seneca, De
Formula Honestæ Vitæ, dixit: "Nullius impru- 7
dentiam despicias; rari sermonis ipse, sed lo-
quentium patiens auditor; severus non sævus, 9
hilares neque aspernans; sapientiæ cupidus et
docilis; quæ scieris sine arrogantia postulanti 11
imperties; quæ nescieris sine occultatione igno-
rantia tibi benigne postula impertiri". Infinitæ 13
namque mulieres bonæ sunt, quod potest di-
vina ratione probari; nam si nulla bona mulier 15
inveniretur, Jhesus Christus in muliere venire
dedignatus fuisset, et carnem humanam de vir- 17
gine non sumpsisset; nam et multas sanctas et
bonas mulieres esse, nemo est qui ignoret. Et 19
etiam Dominus noster, Jhesus Christus, propter
bonitatem mulierum, post resurrectionem suam 21
prius dignatus est se manifestare mulieribus quam
viris, quia prius se ostendit Mariæ Magdalenæ 23
quam apostolis. Nec obstat quod dixit Salo-
mon: "Mulierem ex omnibus non inveni", quia 25

Ecclesiastes VII,
28.

1. qua] BE *quam*; D *quia*. perties] BK *impertieris*; L
2. malas esse] D *malæ sunt*. *imperties* alia manu *imper-*
bona] om. B. 3. quod] om. *tieris*. sine] B *sci*. 13. im-
C. tua] om. D. 4. deberes] *pertiri*] E *impartiri*. 14. nam-
B *debes*. 5. reprobare] C *im-* que] B *quoque namque*. 17. de-
probare. 9. auditor] MO. se- dignatus] B *dignatus* alia ma-
verus] A *serus*. non sævus] nu non; C *non dignatus*; E
A *non severus*; C *ac servus*; dignatus non. 18. et multas]
E *ac sævus*; A²BFGHKL *ac* A om. et; D *et bonas et mul-*
serus; D *ac severus*. 10. hi- tas et sanctas. 19. ignoret]
lares] codd. *hilaris*. asper- E *ignorat*. 21. resurrectio-
nans] A²; BCEFGHKLM *as-* nem] C *refectionem*. 25. Mu-
perans; A *exasperans*. 11. do- lierem] A *Mul. bonam*. inveni]
cilis] BCF *docibilis*. 12. im- D *inveni bonam*.

1 licet ille non invenerit, alii multi mulieres bonas
 invenerunt, vel forte Salomon intellexit de mu-
 3 lieribus in summa bonitate constitutis, de quibus
 nulla reperitur. Nemo enim est undique per-
 5 fectus neque perfecte bonus, nisi solus Deus, ut
 ipsemet in Evangelio dixit.

Evang. sec. Luc.
 XVIII, 19.

7 Tertiā vero rationem, in qua dixisti,
 quod, si meo consilio vel sensu te regeres, vi-
 9 dereris mihi concedere primatum, et potestatem
 super te mihi dare, puto frivolum, immo nullam;
 11 nam si omnibus, cum quibus consilium habemus,
 primatum ac dominium super nos concederemus,
 13 nullus vellet ab alio consilium habere; liberum
 enim arbitrium habemus, consilium nobis datum
 15 omittere vel servare.

Quartā vero rationem, ubi dixisti: "Gar-
 17 rulus mulierum id solum novit celare, quod ne-
 scit", similiter puto nullam, nec hic locum ha-
 19 bere, nam illud intelligitur de pessimis mulieri-
 bus garrulis et loquacibus, de quibus dici con-
 21 suevit: Tria sunt, quæ expellunt hominem de
 domo, scilicet fumus et stillicidium et mala uxor;
 23 de quibus etiam Salomon dixit: "Melius est
 habitare in terra deserta, quam cum muliere
 25 rixosa et iracunda". Me autem non invenisti
 talem, immo frequenter expertus es meum secre-
 27 tissimum silentium atque meam taciturnitatem.

M. A. Seneca,
Controv. II, 13,
12. (Portius La-
tro).

Quod autem quinto loco dixisti, videlicet:
 29 "Malo in consilio feminae vincunt viros", hic lo-

Salom. Proverb.
 XXI, 19.

Publil. Syrus
Sent. 321. W.

1. invenerit] C *invenerat*. D *uxor, juxta illud: Sunt*
 6. dixit] sequitur interpolatio *tria dampna domus: ymber,*
 in cod. A². 8. videreris] BD *mala femina, fumus.* 26. es]
videretur te. 10. immo] C *C est.* meum] D *mecum;* E
sermo; A om. *frivolum, im-* in me. *secretissimum;* H *sa-*
 15. omittere] D *omit-* *cratissimum;* I *frequentissi-*
 16. Quartā vero ra- *um.* 28. quinto] D *in quinto.*
 tionem] C *Quarta vero ra-* 29. Malo] AD *Male.* vincunt]
 tione. ubi] A *in qua.* 22. uxor] D *vineant.* viros] H *homines.*

cum habere non potest, quia malum consilium 1
 facere non vis; nam etsi malum consilium facere
 velles, et mulieres in hoc malo consilio te vin- 3
 cerent consulendo tibi in bonum, non essent vi-
 tuperandæ, sed potius laudandæ. Ait enim be- 5
 atus Paulus in Epistola ad Romanos: "Noli
 vinci a malo, sed vince in bono malum". Si 7
 autem diceres, quod mulieres male consulerent
 viris volentibus capere bonum consilium, et in 9
 hoc vincerent: hoc imputandum esset viris qui
 domini sunt consilii, et possunt reprobare malum 11
 consilium et eligere bonum; ait enim idem Pau-
 lus in Epistola prima ad Thessalonicenses in 13
 fine: "Omnia probate: quod bonum est tenete".
 Vel dicas, illud locum habere, quando pravæ mu- 15
 lieres et pessimæ consulunt stultis viris. Hic
 autem non est sic. 17

Paul. Epist. ad
 Rom. XII, 21.

Paul. Epist. I ad
 Thessal. V, 21.

CAPUT V.

De Laude Mulierum.

Hij ad excusationem mulierum auditis, au-
 dias et intelligas quinque alias rationes, quibus 19
 probari potest, mulieres esse bonas et maxime
 benignas conjuges, earumque consilium esse au- 21
 diendum et, si bonum est, servandum. Primo,
 quia vulgo dici consuevit: Consilium feminine aut 23

2. etsi] D *etiamsi*. 3. mu- *salonicenses* 15. illud] D *id*.
 lieres] G *mulier*. te vincerent] 17. est] om. B. sic] om. A²CE.
 A *devincerent*; E *te in h. m.* 18. Hij] A *Hinc*. excusa-
 c. v.; G *te vincere*. 4. essent 19. tionem] A *executionem*. au-
 vituperandæ] DF *esset vitu-* ditis] om. A. 22. Primo] E
perandum. 5. sed] CE *im-* *Primo enim*; BFGI *Prima*.
mo. laudandæ] DF *laudan-* 23. quia] om. C. *feminile*
dum. 9. viris] om. C. 12. idem] A *feminarum*; F *femine alia*
 D *beatus*. 13. Thessalonicen- manu *feminile*; A²CEG *fe-*
 ses] B *Thesolanicenses*; D *Tes-* mine.

1 nimis carum aut nimis vile. *Nimis carum* intel-
 ligo: id est *carissimum*, ut non notetur per hoc
 3 superfluitas, sicut de amicis Dei dicitur: "*Nimis* David, *Psal.*
CXXXVIII, 17
 honorati sunt amici tui, Deus". Et certe, licet (al. *CXXXIX*)*.
 5 enim multæ mulieres pessimæ sint, quarum con-
 silium est vile, tamen in multis invenitur opti-
 7 mum consilium. Jacob enim per bonum consi-
 lium matris suæ Rebeccæ adeptus est patris
 9 sui Ysaac benedictionem et super fratribus suis
 dominatum. Similiter et Judith per bonum suum
 11 consilium liberavit civitatem, in qua moraba-
 tur, de manibus Holofernis, qui illam obsidendo
 13 destruere volebat. Similiter et Abigail per
 suum bonum consilium virum suum Nabal ab ira
 15 David regis liberavit, qui eum interficere volebat.
 Simili modo et Hester Judæos per suum bonum
 17 consilium simul cum Mardocheo, in regno As-
 sueri regis, sublimavit. Et ita de infinitis bonis
 19 mulieribus earumque consiliis infinita possent re-
 periri exempla.

21 Secunda vero ratio, quare consilium bo-
 narum mulierum est audiendum et, si bonum
 23 fuerit, servandum, comprobatur propter primum
 nomen a Deo mulieribus appositum; nam cum
 25 Deus fecisset hominem, dixit: "Faciamus ei ad- Genesis II, 18.
 jutorium", et sic extracta costa de corpore illius
 27 fecit Evam, et ita vocavit eam *adjutorium*, quia

2. id est] B hoc. ut] D bal] D *Nebal*. 16. Simili modo]
 et. 4. honorati] O honorifi- A similiter. Hester] B *Ester*.
 cati. certe] B cetera. 6. vile] 17. Assueri] B *Assuerii*. 18. de]
 D inutile. 9. sui] om. B. B in. 19. possent] A possunt.
 10. et] om. B. 12. Holofer- 21. ratio] B ratio est; C ra-
 nis] B *Olofernis*; ACGHI Ho- tione. 25. adjutorium] B ad-
 loferni; D *Oloferni*. 13. Abi- jutorium quia homines adju-
 gail] AE *Abygail*; C *Ambi- vare illisque consulere*.
 gail; D *Abagailh*. 14. Na-

* In editione supra, p. 3, laudata: *Psal.* CLVIII.

homines adjuvare illisque consulere debent. Et 1
bene possunt vocari mulieres adjutorium et sic
per consequentiam consilium, nam sine auxilio 3
et consilio mulierum mundus durare non valeret.
Et certe malum auxilium Deus homini dedisset, 5
si ab eis consilium petere minime deberet, cum
vix unum sine altero esse possit. 7

Tertia vero ratio ad hoc inducitur, quia
mulier melior est auro et lapide pretioso et etiam 9.
ipso sensu, et ejus sensus acutior est et alios
exsuperat, quare per versus dici consuevit: 11

Quid melius auro? Jaspis. Quid jaspide? Sensus.

Quid sensu? Mulier. Quid muliere? Nihil.* 13

Quartam vero rationem ad hoc inducit Se-
neca, commendans super omnia benignas con- 15
juges; ait enim: "Sicut nihil est superius be-
nigna conjuge, ita nihil est crudelius infesta mu- 17
liere. Quanto enim sapiens vitam suam pro viri
salute opponit, tanto maligna ad mariti mortem 19
etiam vitam suam reputat".

Fulgentius *My-
thologiarum* L. I,
c. 27. **

3. consequentiam] A con- sensu quid. 15. benignas] A
sequens. consilium] om. D; bonas mulieres et benignas.
C om. et sic — consilium. 16. superius] A s. et beni-
7. unum] D unus. esse] D gnus bona et. 18—19. sapi-
vivere. possit] A non potest; ens — opponit] O sapiens pro
E poterit; sequitur interpola- viri sui salute suam obponit
tio in codice A². 8. ad hoc] animam pigneri. 19. tanto
om. B. 10. acutior] BD accutior. maligna] A tanta malignitate.
11. exsuperat] D exuperat. ad mariti mortem] I pro m.
12. melius auro] D auro me- morte. 20. reputat] A repli-
lius. 13. Quid sensu] GIL cat; O reputat nihili.

* Ebrardi Bituniensis *Græcismus* cum comm. Vincentii
Metulini, s. l. et a., f. C I verso:

Quid melius auro? Jaspis. Quid jaspide? Sensus.

Quid sensu? Ratio. Quid ratione? Deus.

Fol. N II recto: *modus vel Deus.* ** In Walteri Burleii
Libello de Vita et Moribus Philosophorum et Poetarum. (s.
l. et a. Cap. XXX, fol. d I, verso) hæc sententia inter So-
cratis dicta recepta est.

1 Quintam denique rationem Cato pro mulieribus induxit dicens:

Dionysius Cato
De Moribus L.
III, Dist. 24.

3 Uxoris linguam, si frugi est, ferre memento.

"Scias itaque, in bona muliere bonam societatem esse", unde dici consuevit: "Bona mulier fidelis custos est et bona domus"; nam bona mulier bene faciendo et viro bene parendo in tantum illum allicit, ut non solum illi consulere valeat, sed etiam illi imperare videatur; quare a sapientibus dici consuevit: "Casta matrona pariendo viro imperat", et: "Qui docte servit, partem dominatus tenet". Si ergo prudenter et cum consilio te regere volueris, filiam tuam, dante Domino, ad plenam sanitatem perducam, et te de hoc facto cum honore faciam exire.

Petrus Alfonsi
Disciplina Cler.
XV, 11.
Ibid. XV, 12.

Tunc MELIBEUS hoc audiens, exhilarata aliquid quantulum facie, dixit: "Favus mellis, verba composita: dulcedo animæ et sanitas ossium". Per tua namque bona et dulcia verba ac per experientiam præcedentem cognovi te prudentem et fidelem mihi atque discretam; ideoque, mutato proposito meo, prudenter et cum consilio tuo me regere desidero.

Publ. Syrus
Sent. 93. W.
Idem *Sent.* 544.

At ILLA dixit: Si prudenter vis vivere, te prudentiam oportet habere.

MELIBEUS respondit: Bene habeo prudentiam, ex quo habeo te ipsam, quæ hoc nomine vocaris.

Salom. *Proverb.*
XVI, 24.

8. allicit] A *afficit*. 9. illi] gnovi te prudentem] om. D. D *illum*. 11. Qui] EG *Quæ*. fidelem] D *facilem*. 21. atque discretam] om. E. mulier] D *permutato*; G *mutato*. 23. regere] D *gerere*. 24. At] C *Et*. 26. respondit] BCE *vero respondit*. 20. co-

At ILLA dixit: Non ego sum prudentia, sed 1
sum prudentiæ verba.

QUI respondens dixit: Indica ergo mihi, quid 3
sit prudentia et qualis sit (VI), quot et quæ sint
species prudentiæ (VII), quid sit effectus pru- 5
dentiæ (VIII), et quomodo prudentia acquira-
tur (IX). 7

CAPUT VI.

De Prudentia.

Cicero *De In-*
vent. 11, 53, 160.

ILLA vero dixit ei: "Prudentia est rerum
bonarum et malarum utrarumque discretio" cum 9
electione boni et fuga mali. Et certe prudentia
expedita est et infatigabilis, et superat cuncta. 11

Cassiod. *Variar.*
L. II Ep. 15.

Ait enim Cassiodorus: "Superavit cuncta in-
fatigabilis et expedita prudentia". 13

CAPUT VII.

Quot Et Quæ Sint Species Prudentiæ.

Species autem prudentiæ sunt sex, scilicet:
Ratio, Intellectus, Providentia, Circumspectio, 15
Cautio, Docilitas.

Seneca *Epist.*
LXVI § 33 &
§ 38.

"Ratio est arbitra bonorum et malorum". 17
"Sequitur autem ratio naturam. Quid est ergo
ratio? Naturæ imitatio". Diffinitur etiam sic: 19
Ratio est vis discretiva boni et mali, liciti et

2. sum] om. A; C sine. A; DE utraque; O neutra-
verba] C umbra. 3. respon- rumque. 14. autem] om. D.
dens dixit] A respondit. 4. quot] 17. arbitra] ABD arbitraria;
om. C; AA²E et quot. 5. quid] C arbitratio; E arbiter. 18—
A²FI quis; AGH om. quid sit 19. Sequitur — imitatio] om.
eff. prud. 6. acquiratur] D C; E Quid enim aliud est
acquiritur. 8. vero] om. A; ratio nisi naturæ imitatio.
A² At illa. 9. utrarumque] om. 20. discretiva] D distinctiva.

- 1 illiciti, honesti et inhonesti cum electione boni
 et fuga mali; inde etiam dicitur ratiocinatio, id
 3 est rationis inquisitio.
 Intellectus est speculatio veri.
 5 Providentia est præsens notio futurorum
 pertractans eventum.
 7 Circumspectio est contrariorum vitiorum
 cautela.
 9 Cautio est discernere a virtutibus vitia
 speciem virtutum præferentia.
 11 Docilitas est virtus docendi imperitos.

Cf. Gualt. ab In-
 sulis *Moralium*
Dogma. Havniæ
 1869. Cap. IV—
 VII, p. XVIII
 sqq.*

CAPUT VIII.

De Effectu Prudentiæ.

Effectus autem sive utilitas prudentiæ est
 18 beatitudo; nam qui prudens est beatus est, et
 ad beatam vitam sola sufficit prudentia. Ait
 15 enim Seneca in Epistolis: "Qui prudens est et
 temperans est; qui temperans est et constans
 17 est; qui constans est et imperturbatus est; qui
 imperturbatus est sine tristitia est; qui sine tri-
 19 stitia est beatus est: ergo prudens beatus est,
 et prudentia ad beatam vitam satis est". Qui
 21 ergo habet prudentiam, has habet utilitates, quia
 beatus est et prudens et constans et temperans
 23 et imperturbatus et sine tristitia, et habet etiam

Seneca *Epist.*
 LXXXV § 2.

2. inde etiam] D unde et- rans] DHI temperatus. 17. et
 iam; C ratio autem. 4. veri] imperturbatus] B om. et. 18—
 om. C. 5. notio] B notitio. 19. qui sine — beatus est]
 7—9. est contrariorum — Cau- om. D. 19. beatus est,] om.
 tio] om. B. 9. virtutibus] B E. 20—23. et prudentia —
 veritatibus. 14. beatam] C et sine tristitia] om. A. 22. et
 beatum. sola] om. E; C so- prudens] C om. et. tempe-
 lam. sufficit] E pertinet. pru- rans] B temperatus. 23. im-
 dentia] om. C. 16. tempe- perturbatus] om. D.

* Brunetto Latinos Levnet og Skrifter af Thor Sundby.
 Kjøbenhavn 1869. Appendix.

omnes utilitates, quæ proveniunt ex speciebus 1
 prudentiæ, et multas alias, quas non oportet hic
 enumerari. 3

CAPUT IX.

Quomodo Acquiratur Prudentia.

Acquiritur quippe prudentia et sapientia
 omnisque scientia doctrina bona et a bono do- 5
 ctore tradita et perseveranti studio.

A bono doctore tradita ideo dixi, quia bonos 7
 doctores medicosque, artifices quoque et magi-
 stros ac operarios, et in qualibet arte vel pro- 9
 fessione peritiores semper eligere debes, eorum-
 que consilium et auxilium, si opus fuerit, postu- 11
 lare. Nam sicut bonus doctor per bonam doctri-
 nam præstabit gratiam, ita malus per malam 13
 doctrinam ducet in errorem ac destruet illam; et
 sicut bonus medicus curabiles infirmitates cito 15
 sanat, ita malus curabiles infirmitates incurabiles
 facit et per imperitiam suam post multos labores 17
 et multas expensas multos necat. Sic etiam
 mali magistri, artifices et operarii multa bona 19
 opera post multos labores multasque expensas
 devastant ac imperite destruunt, quare de præ- 21
 dictis bonum mercatum non poteris habere; immo
 sanctius esset, illis, ut ab opere suo cessarent, 23
 bene solvere, quam eorum operam gratis et sine
 pretio habere. 25

1. quæ proveniunt] G quæ tiam] BD imperitia. 18. et
 provenerunt; E alias quæ pro- multas expensas] om. A²BCDE.
 venerunt. 3. enumerari] AA²D multos necat] BD om. mul-
 numerari. 6—7. et perseveranti tos. 23. mercatum] B mer-
 — tradita] om. D. 7. quia] chatum. 24. sanctius] codd.
 D quod. 15. infirmitates] B (o: satius); M più santa
 infirmos. 16. malus] B ma- cosa. Cf. supra p. 4 v. 13.
 lus etiam. 17. per imperi-

- 1 Verum, quia dixi, prudentiam et omnem
scientiam acquiri etiam *perseveranti studio*, vi-
3 dendum est, quid sit studium, et quæ sint ad
studium utilia et necessaria.

CAPUT X.

De Studio Et Studioso, Et Quæ Sint Utilia
Et Necessaria Studentibus.

- 5 Itaque "studium est vehemens animi appli- Cicero *De In-*
catio ad aliquam rem summa cum voluntate". vent. I, 25, 36.
- 7 Ad studium autem sunt utilia: in primis,
doctrina, ut supra dixi, de qua doctrina, plenius
9 scriptum est in libro De Forma Vitæ in principio,
quem ad Vincentium fratrem tuum direxi.
- 11 Secundo, utile est adjuvare ingenium in-
tentissima cura et acri usu et exercitatione; nam
13 "exercitatio ingenium et naturam sæpe vincit, et Alcuin. *De Arte*
usus omnium magistrorum præcepta superat". Rhetor. Dialog.
- 15 Tertio, utile est adjuvare usum per exer-
citium manuum, et ingenium cum cura; ait enim
17 Cato: Dionys. Cato *De*
Moribus L. IV
Dist. 21.
- Exerce studium, quamvis perceperis artem.
- 19 Ut cura ingenium, sic et manus adjuvat usum.
- Usus ergo ad studium necessarius est, qui præ-
21 bet facilem viam in qualibet arte, unde versus:
- Ars dat et usus habet: si junxeris artibus usum,
23 Difficilem facilem præbet in arte viam.

7. in primis] D *imprimis*. C. 16. manuum] A *magnum*;
10. direxi] sequitur interpo- D *manum*. et ingenium] om.
latio in codice A². 12. exer- A². 22. junxeris] B *junc-*
citatione] C *exercitatione con-* *seris*; I *vinceris*; CDEL *vixe-*
tinua. 13. sæpe] D *sempe*. *ris*.
15. usum] om. B. per] om.

Et Seneca dixit: Nil plus proderit in pugna 1
et in omni arte quam exercitium. Et Pamphi-
lus dixit: 3

Pamphilus. *De Amore*. Parisiis 1510; fol. b III verso.

Cunctarum rerum prudentia discitur usu;

Usus et ars docuit, quod sapit omnis homo. 5

Et si forte studium pertineat ad litteralem scientiam, debes adjuvare animum et ingenium, ac 7
mentem et memoriam quadrupliciter, videlicet intentione ac jugi lectione, atque ruminatione ac 9
frequenti et assidua commemoratione.

Mart. Dum. *De Moribus*. Sent. 138.

De intentione dixit Seneca: "Acuit ani- 11
mum intentio, frangit remissio".

Cassiod. *Variar.* L. XI, Præf.

De jugi lectione dixit Cassiodorus: "Ægre- 13
scit profecto ingenium, nisi jugi lectione reparatur". Reparare itaque debes ingenium jugi 15
lectione cum humilitate et mansuetudine; scriptum est enim: "Bonus lector humilis esse debet 17
et mansuetus et a curis malis et voluptatum illecebris prorsus alienus, diligens et sedulus, ut 19
ab omnibus libenter discat, et nunquam de scientia sua præsumat. Perversi dogmatis auctores 21
quasi venena fugiat; diu rem pertractet, antequam judicet; discat non videri doctus, sed esse 23

Hugo de S. Victore *Didascali* L. III cap. 14 in fine*.

2. Pamphilus] B *Pamphilus*. 4. usu] O *homo*. 5. quod] BDGHI *egressit*; C *agressit*; E *C quæ. homo*] O *usu*. 7. debes] C *debet*. 9. intentione] B *intensione*. ac] om. D. jugi lectione] ACDE *vigilatione*; K *vigili lectione*; om. A². atque] om. A. 9—11. ac frequenti — dixit] om. D. 11. dixit] CE *dicat. animum*] C *auri* (o: *anymi*?); E *ingenium*. 13. Ægre- scit] A *egrotescit vel egrescit*; BDGHI *egressit*; C *agressit*; E *decrescit*. 14. reparatur] A *reparatur*; A² *reparitur*. 18. malis] O *inanibus*. 19. diligens] B *dilegens*. ut] D *et*. 20. nunquam] C *numquid*. 21. præsumat] sequitur interpolatio in codice A². auctores] D *auctores*. 23. doctus] D *indoctus*.

* Hugonis de Sancto Victore *Opera*. Rothomagi 1648. in fol. T. III, p. 20.

1 quærat; dicta sapientum intelligat, et intellecta
 diligit, et ea semper ante oculum vultus sui te-
 3 nere studeat". Triplex ergo humilitas in stu-
 dioso requiri debet: prima, ut "nullam scientiam
 5 nullamque scripturam vilem habeat" vel reputet,
 quia quæcunque scripta sunt, ad nostram doctri-
 7 nam scripta sunt, juxta illud Senecæ: "Nul-
 lius imprudentiam despicias" et cetera. "Secunda
 9 humilitas est, ut a nemine discere aliquatenus
 erubescat", juxta "illud [Platonicum]: Malo enim
 11 aliena verecunde discere, quam mea impudenter
 ignorare". "Tertia est, ut, cum scientiam quis
 13 adeptus fuerit, ceteros non contempnat", juxta
 illud Senecæ: "Quæ scieris sine arrogantia po-
 15 stulanti imperties; quæ nescieris sine occultatione
 ignorantiae tibi benigne postula impertiri". Et
 17 licet dixerim, nullam scripturam vilem habendam,
 non tamen in scripturis quasi inutilibus multum
 19 est studendum vel tempus amittendum; nam "pro-
 videndum est lectori, ne in studiis inutilibus ope-
 21 ram suam expendat, et ne in bono et utili pro-
 posito remaneat tepidus. Malum est enim bo-
 23 num negligenter agere; pejus est in vanum la-
 bores multos expendere". Et certe non solum
 25 lectione, sed etiam scriptura reparari debet in-

Hugo de S. Vi-
 ctore. *Didascal.*
 L. III, c. 14.

Mart. Dum. *De*
IV Virtutibus.
 V. supra p. 14
 v. 7 sqq.
 Hugo de S. Vi-
 ctore *Didascal.*
 III, 14.
 Idem *Ibidem.*

Idem *Ibidem.*

Mart. Dum. *De*
IV Virtutibus.
 v. supra p. 14,
 v. 11 sqq.

Hugo de S. Vi-
 ctore *Didasc. L.*
 III, c. 3 in fine.

1. quærat] D *quærat doctus.* pudenter] O; AA²BCE *im-*
 1—2. intelligat — vultus sui] *prudenter*; D *imprudentia*; M
 om. C. 2. oculum v.] O *coram* *vergognevolmente* v: *sverg.* cf.
oculis quasi speculum vultus; Della Forma dell'onesta Vita p.
 A *eorum vultum habere stu-* 3: *senza vergogna.* 12. igno-
deat. 3. humilitas] D *utili-* rare] codd.; O *ingerere*; M
tas. studioso] ABD *studio.* *non sapere*; Vinc. Bellov., Spec.
 6. quæcunque] A² *quæque*; D Doctr. (Duaci 1624) L. I, c.
quantum. 8. despicias] B *de-* 28 *ignorare.* 19. tempus] om.
spitias. 9. humilitas] D *utili-* D. amittendum] D *admitten-*
tas. 10. erubescat] BC *eru-* dum. 20. in] om. D. 21. ex-
bescas. 11. aliena] D *alia*; E pendat] A² *impendat.* 23. la-
aliena. verecunde] D *vere-* bores] om. D. 25. etiam]
cundia. mea] AE *ea.* im- A²BCE *etiam alia.*

Seneca *Epist.*
LXXXIV, § 2.

genium; scriptum est enim: "Nec tantum scribere 1
debemus, nec legere tantum: altera enim res
vires constringit et exhaurit, altera solvit et di- 3
luit; invicem ergo hoc et illo commeandum est
et alterum altero temperandum". 5

Pseudo - Marti-
allis.

De ruminatione vero et frequenti et assidua
commemoratione dixit Martialis: 7

Discendi modus est dum te nescire videbis.

Disce, sed assidue; disce, sed ut sapias. 9

Sumpta parum prodest, quæ mox emittitur esca:

Bos, quibus est pastus, ruminat hæc eadem. 11

Hugo de S. Vi-
ctore *Didasc. L.*
III c. 14.

Justiniani *Co-
dex I, XVII, 2*
§ 14.

Semper ergo discendum est, "quia nemo est,
cui omnia scire datum sit"; et etiam memoria 13
hominum labilis est, unde lex dicit: "Omnium
memoriam habere et penitus in nullo peccare 15
potius est divinitatis quam humanitatis". Ut
ergo plus sciatur, et memoria retineatur, semper 17
congruis horis legendum est et discendum; et
nisi hæc feceris, dedisces; ait enim Seneca: 19
"Dediscis, si nihil addiscis". Et ab omnibus
discendum est; scriptum est enim: "Sapientior 21
omnibus eris, si ab omnibus discere volueris;
nam et qui ab omnibus accipiunt, omnibus sunt 23
ditiores". Et ita ruminanda est sumpta scientia,

Cæcilius Balbus
*De Nugis Philo-
sophorum*, p. 21:
Socrates.*

Hugo de S. Vi-
ctore *Didasc. L.*
III, c. 14.

3. exhaurit] BCF *exaurit*; omittitur; BCDEGHI *amitti-*
D *exaruit*; GH *aurit*. diluit] *tur*. 11. ruminat hæc eadem]
D *dissoluit*. 4. hoc] = *huc*. D *ruminatur eadem*. 12. quia]
illo] A *illi*; E *illud*. com- A *quod*; E *quamvis*. 20. De-
meandum] B *comeandum*; C *discis*] AE *dedisces*; F *edis-*
commendandum; AA²D *com-* *scis*; G *ne discis*. addiscis] B
municandum. 5. temperan- *adiscis*; C *ad diciscis*; E *ad-*
dum] G *temperande*; D *re-* *disces*; D *addiscas*. 22. discere]
parandum; A *reprobandum*. C *addiscere*. volueris] A *velis*.
8. te] om. AA²BD. videbis] 24 ditiores] D *doctiores*; se-
A *videris*. 10. emittitur] A *quitur* interpol. in cod. A².

* Cæcilii Balbi *De Nugis Philosophorum* quæ supersunt.
Ed. Eduardus Woelfflin. Basilæ 1855. in 4to.

- 1 ut eam in promptu et in usu habeas; "solet Seneca De Benef. VII, 1, 3.
 enim plus prodesse, si pauca sapientiæ præcepta
 3 memoria teneas, et illa in promptu et in usu tibi
 sint, quam si multa quidem didiceris, et illa me-
 5 moriæ non commendaveris", quam memoriam ju-
 vare debes cogitatione et ingenii exercitatione;
 7 ait enim Tullius, De Senectute: "Exercendæ Cicero Cato Major XI, 38.
 memoriæ gratia, quid cotidie dixerim, audierim,
 9 egerim, commemoro vesperi". Studeas itaque
 die noctuque, et fac quod Seneca dixit: "Nul- Seneca Epist. VIII § 1-2.
 11 lus mihi dies per otium transit, partio noctem
 nocturnis studiis, non vaco sompno, sed suc-
 13 cumbo, et oculos vigilia fatigatos cadentesque
 in opere castigatos detineo: salutare ammoni-
 15 tiones scribo". Cum cultura ergo laboris et as-
 siduitate studii poteris ingenium tuum adjuvare
 17 et nobile facere ac tibi diadema decoris parare,
 juxta illud:

- 19 Ingenium facit ingenuum cultura laboris,
 Cui studium parat assiduum diadema decoris.

- 21 Hijs auditis et diligenter intellectis, respondit
 MELIBEUS dicens: Domina mea, talem pruden-
 23 tiam nec habeo, nec habere spero. Jam enim
 in ætate processi fere usque ad finem meæ ju-
 25 ventutis; et in tempore transacto curis secula-

1. promptu] B *prontu*. 4. di- cumbo] D *subcumbo*. 19. facit]
 diceris] AD *didiceris*, et illa] A² *fecit*. ingenuum] A² *in-*
 B *si illa*; D *et nihil*. 8. quid] *genium*; CKL *in genium*; D
 ACE *quod*; B *quid et*. au- *et genium*; A *Ingenium tibi*
 dierim, egerim] om. D; A *di-* *grande parat c. l.* 20. Cui]
dicerim, audierim, intellexe- conj.; BCFGHIKL *qui*; AD
rim. 11. partio] DE *patior*; *quid*; A² *quia et*; E *quod*.
 O *partem noctium studiis vin-* diadema] A *dyadema*. deco-
dico; M *per necessitâ sostegno* ris] C *doctoris*. 24. finem] D
gli studi di notte. 12. noctur- *finem vita*. 25. et in tem-
 nis] A; al. *noctis*. sompno] B pore] A² *etiam in t.*; D *ac-*
 sumpno. sed] B *set*. suc- *cipere* (c: *ac tempore*).

ribus ac voluptatibus taliter deditus fui, quod, 1
 licet valde dives sim, multa de meis facultatibus
 consumendo, tempus amisi, et dicere possum: 3

Dampna fleo rerum, sed plus fleo dampna dierum:

Quisque potest rebus succurrere, nemo diebus. 5

Nec etiam prudentiæ vel aliis rebus studere va-
 leo; nam 7

Cf. *Dialog. Cre-
 aturarum* Dial.
 73.*

Qui non assuescit virtutibus, dum juvenescit,

A vitiis nescit desuescere, quando senescit. 9

Et iterum:

Dedita mens curis fit veri nescia juris. 11

Cum ergo me cognoscam non sapientem, a te
 consilium super hoc præsentī negotio instanter 13
 postulo.

Ad hoc PRUDENTIA respondit: Licet non 15
 sis sapiens ad plenum, non tamen es stultus;
 non enim potest non sapere, qui se stultum in- 17
 telligit; nam si stultus esses, alios stultos repu-
 tares. Dixit enim Salomon: "In via stultus 19
 ambulans, cum ipse stultus sit, omnes stultos
 reputat"; et alibi: "Via stulti recta est in 21
 oculis ejus". Et etiam in proverbio dicitur:

Ecclesiastes X, 3.

Salomon. *Pro-
 verb.* XII, 15.

Quisque suo sensu sapiens sibi stultus habetur. 23

1—2. quod — dives sim] om. 13. consilium] om. D. præ-
 A. 2. valde] om. C. 3. con- senti] om. A²; A *instanti*.
 sumendo] C *et c.* tempus] 14. postulo] B *peto*. 16. sis]
 om. A. 8. assuescit] B *as-* B *scis*. 17. non sapere] *non*
suescit. virtutibus] A *virtute* om. D. 20. ipse] om. B. sit]
 (3: *virtuti*). 9. desuescere] D *sic*. 21. in] om. B. 23. Quis-
 D *dissuescere*; AA² *discede-* que] B *quisquis*. sensu] BC
 re. 10. iterum] AA² CE *ita*. sensu *et*. sibi] D *si*; A² *est si*.

* *Dialogus Creaturarum*. Goudæ 1480, in 4to. Dial. 73.
De yson: "Dicit quidam versificator:

Qui non assuescit virtutibus, dum juvenescit
 A vitiis nescit desuescere, quando senescit".

- 1 Verum, quia in dubiis consilium petis, sapiens
 potius quam stultus esse videris. Dixit enim
 3 Innocentius papa in libro De Contemptu Mundi:
 “Qui magis intelligit, magis dubitat; et ille
 5 videtur sibi plus sapere, qui plus desipiscit.
 Pars ergo scientiæ est scire, quod nescias”.
 7 “Vix enim est aliquid tam vile, vix tam facile,
 quod ad plenum sciatur vel comprehendatur ad
 9 liquidum, nisi forte illud perfecte sciatur, quod
 nihil scitur perfecte”. Si ergo per te nescis, a
 11 sapientibus discas eisque credas; nam qui per
 se nescit nec aliis credit, cum toto suo propo-
 13 sito in ruinam cadit.

Innocentius III
*De Contemptu
 Mundi* L. I, c.
 11.

Innocentius III
Ibidem.

CAPUT XI.

De Consilio.

- Quia igitur meum consilium habere deside-
 15 ras, primo videamus, quid sit consilium (XI a),
 unde dicatur (XI b), quomodo componatur (XI c),
 17 a quibus postulandum sit consilium (XI d—XVII)
 quorum consilium sit vitandum (XVIII—XXV),
 19 quomodo sit examinandum (XXVI), quando et
 qualiter sit assumendum (XXVII), quando et
 21 qualiter sit retinendum (XXVIII), et quando sit
 mutandum consilium vel promissum (XXIX).
 23 a. Consilium est hominis intentio vel
 propositum, quod homini vel hominibus exhibetur

5. desipiscit] F *descipiscit*; *aliis non*. 16. componatur]
 B *disscipiscit*; H *dissipisset*; AA²BCE *componitur*. 19—
 G *dissipasset*; A²EO *desipit*; 20. quomodo sit — sit assu-
 I *discipit*; D *despicit*. 6. ne- mendum] om. C. 19. 20. 21.
 scias] D *scias*. 8. ad liqui- quando] D *quomodo*. 22. mu-
 dum] AA² *perfecte*. 9. quod] tandum — promissum] A
 B *et quod*. 10. per te] A² *vocandum vel retinendum*.
 BCF *perfecte*; G *a te*. 12. nec Consilium] om. D. 24. exhi-
 aliis] A *nec ab aliis*; D *et betur] B exibetur*.

Digest. XLVII,
II, 54, § 4.

vel tribuitur, bonum vel malum persuadendo, 1
motu proprio, super aliquo faciendo vel omit-
tendo. Dicitur etiam consilium, quod capitur 3
cum multis. "Dicitur etiam consilium dari, licet
nullum intervenerit verbum, quando sciens præsto 5
opem in maleficio committendo, ut ecce ferra-
menta commodavi ad confringendum ostium, vel 7
similia feci", ut leges dicunt.

b. Unde dicatur consilium. Dicitur 9
autem consilium a *consulo consulis*, quod duas
significationes habet, videlicet unam quærendi 11
ab alio consilium, et tunc habet constructionem
ad accusativum: aliam vero dandi consilium al- 13
teri, et tunc habet constructionem ad dativum;
unde versus: 15

Consulo te: quæro, tibi consulo: consilium do.

c. Quomodo componatur *consilium*. 17
Componitur vero *consilium* dupliciter. Primo
componitur ex *con* et *scio*, id est sentio, quia 19
cum aliis debemus scire, id est consentire et
concordes esse ad hoc, ut vere sit consilium. 21
Alio vero modo componitur *consilium* ex *con* et
sileo, quia cum alio vel aliis debemus istud si- 23
lere, donec patefieri fuerit opportunum vel ne-
cessarium. 25

2. omittendo] D *obmittendo*. 12. consilium] om. D.
do. 6. opem in] D *opere vel*. constructionem] C *contrictio-*
committendo] B *amittendo*. nem. 13. consilium alteri]
ferramenta] C *ferrementa*; A² om. A²; A c. *alii*. 15. unde
trumenta. 7. commodavi] A² versus] BC. 16. te: quæro]
commodare. confringendum] A *te: posco*; A² *de deposco*.
CD *confringendum*; A² *fran-* tibi consulo] E *tibi consilio*.
gendum. 8. similia feci] A² 17. componatur] B *componi-*
s. fecerit; A *consilia feci*, tur. 19. sentio] A² *consen-*
consilium dedi, vel de con- tio. 21. vere] A *verum*. con-
silio fui. 9—10. Dicitur — a] silium] B *consilium*. 23. si-
om. D. 10. *consulo consulis*] A leo] D *scileo*. silere] B *scilere*.
consulo — *lis*. 11. unam] D 24. fuerit] B *fuerit illud*.

1 d. A quibus sit consilium petendum.
 Nunc videamus, a quibus consilium petere de-
 3 beas. Et certe tripliciter est petendum: primo,
 ab omnipotenti Domino; secundo, a te ipso;
 5 tertio vero, ab alio vel ab aliis. In Deo debes
 esse devotus et sapiens, in te ipso providus,
 7 in alio vel in aliis cautus, in examinando con-
 silio discretus, in vitando rigidus, in assumendo
 9 doctus, in retinendo constans, in mutando lenis.

1. De consilio postulando a Deo.
 11 Quod consilium a Deo petere debeas, dicit be-
 atus Jacobus in Epistola sua, circa principium
 13 ubi ait: "Si quis autem nostrum indiget sapi-
 entia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter,
 15 et non impropere: et dabitur ei". Consilium
 ergo et omnia, quæcunque facis, in verbo aut
 17 in opere, in nomine Domini facere debes; ait
 enim beatus Paulus in Epistola ad Colossenses:
 19 "Omnia, quæcunque facitis, in verbo aut in opere,
 omnia in nomine Domini nostri Jhesu Christi
 21 faciatis, gratias agentes Deo et Patri"; nam ut
 idem Paulus dixit: "Omne datum optimum et
 23 omne donum perfectum desursum est, descen-
 dens a Patre luminum, apud quem non est trans-
 25 mutatio nec vicissitudinis obumbratio". In pe-
 tendo igitur consilium a Domino devotus et sa-

Jacob. *Epist.*
Cath. 1, 5.

Paul. *Epist. ad*
Coloss. 111, 17.

Jacob. *Ep. Cath.*
 I, 17.

1. quibus] B *quo vel qui-* 11. debeas] B; al. *debes*. 12. Ja-
quibus. 2. petere debeas] cobus] C *apostolus*. 13. no-
 AA²BE *p. debes*; C *p. debe-* strum] O *vestrum*. 15. dabi-
mus; D *petendum sit*. 3. Et tur] D *dabit*. 16. aut in] D
 certe — petendum] om. D. D *aut*. 18. Coloss.] BC Co-
 4. Domino] B *Deo*. te] D *lescenses*; D *Colocenses*. 21. et
temet. 5. ab alio vel ab aliis] Patri] D *Patri*. nam ut] B
 B *ab aliis vel ab alio*. In unde. 22. Paulus] C *Jaco-*
 Deo] D *ideo*. 7. in alio vel bus; A om.; M *quel mede-*
 in aliis] B *in aliis vero vel* simo *San Paolo*. 25. vicissi-
in alio. 9. lenis] CDE *le-* tudinis] B *vicissitudinis*. obum-
uis; M *lieve in non mutarlo*. bratio] D *obumbratio*.

Cf. Dion. Caton.
De Moribus L. I
Dist. 31.

Ev. sec. Joann.
XVI, 23.

Ecclesiasticus,
XXVII, 30.

Cicero Lælius
XII, 40.

Cicero Ibidem
XIII, 44.

Digest. XXVIII,
VII, 15.

Dion. Cato De
Mor. L. I Dist.
31.

piens esse debes, ut ei, qui dominus est con- 1
sili, postules devote tantummodo “quod sit ju- 2
stum vel quod videatur honestum”; et si hoc fe- 3
ceris, sine dubio quod volueris a Domino impe- 4
trabis. Ait enim Dominus: “Omnia, quæcun- 5
que petieritis a Patre in nomine meo, dabit vo- 6
bis”. Intellego hoc, si justus fueris et juste 7
postulaveris. Alioquin, si iniquissimum consi- 8
lium feceris, super te devolvetur; ait enim Jhe- 9
sus Sirac: “Facienti iniquissimum consilium,
super ipsum devolvetur, et non cognoscet unde 11
veniat illi”. Si enim “in amicitia terrena lex
talis sancita est, ut nec rogemus res turpes nec 13
faciamus rogati”, et “ab amicis honesta petamus,
et amicorum causa faciamus honesta”, multo 15
fortius in Deo, qui est noster verus amicus et
nostri animi custos, talia servare debemus; nam 17
si ea “facta, quæ pietatem et æstimationem et
verecundiam nostram lædunt, et ut generaliter 19
dicam, quæ contra bonos mores fiunt, nec nos
facere posse credendum est”, ut leges dicunt, 21
multo fortius Deus, adjutor omnium, talia facere
dedignaretur, et super nos pro tali petitione iram 23
suam induceret atque indignationem, quare etiam
Cato dixit: 25

Quod justum est petito, vel quod videatur honestum;
Nam stultum est petere, quod possit jure negari. 27

1. ei] C eis; E ejus; A 14. rogati] BCD rogatu; E ro-
eum; A² ab eo. consilii] BE gatum; A rogatas. petamus]
consilium. 5. Dominus] B B mtiamus. 16. noster] om.
idem Dominus. Omnia quæ- BCE. 18. æstimationem] BD
cunque] B omne quodcunque. extimationem. 19. ut] om.
6. dabit] A dabitur. vobis] AA²BC. 20. dicam] om. AA²
C meo. 8 & 10. iniquissimum] BC. nos] C hoc. 22. adjutor]
A²O nequissimum. 9. feceris] D auctor. 23. et] om D.
om. D. 12. veniat] D veniet. nos] om. D. 27. stultum] C
13. sancita] BO; al. scripta. stulte.

- 1 Cum ergo consilium hominis sine divino auxilio
 infirmum et inefficax sit, et sine ipso nihil facere
 3 valeamus, ut ipsemet testatur dicens: "Sine me Ev. sec. Joann. XV, 5.
 nihil potestis facere", "primo quæramus" consi- Ev. sec. Matth. VI, 33; sec. Luc. XII, 31.
 5 lium ab illo "et justitiam ejus, et omnia bona
 adicientur nobis".
- 7 2. De consilio a se ipso petendo. A
 te ipso vero secundo loco petere debes consilium
 9 et intra te requirere; et in hoc providus esse
 debes, ut a te atque consiliariis tuis removeas
 11 illa tria, quæ maxime sunt consilio contraria, Cf. Cæc. Balb. De Nugis Philos. p. 38 § 5; p. 41 § 55 b & p. 29. *
 scilicet iram, voluptatem sive cupiditatem atque
 13 festinantiam.

CAPUT XII.

De Ira Vitanda In Consiliis.

Primo itaque provideas, ne iratus vel ab
 15 irato consilium petas; et hoc multis rationibus:
 prima, quia iratus semper plus putat posse fa-
 17 cere, quam possit, et ideo posse suum superat;
 scriptum est enim:

5. primo] *O primum.* 6. ad- igitur. provideas] *D videas.*
 cientur] *C adicientur.* 7. se 16. prima] *C prima est; BE*
 ipso] *B te ipso; D om. ipso. primo. semper] om. A. plus]*
 8. ipso] *om. BD.* 9. intra] *A E se plus. posse] om. D; A²*
in. 11. quæ] *D videlicet quæ; se posse. 17. suum] om. CD.*
BC maxime quæ. 12. scilicet] superat] D superans.
BC videlicet. 14. itaque] A

* Cæc. Balbus: *Phocion, Socrates, Zeno; Vinc. Bellov. Spec. Doctr.* Duaci 1624. L. IV, c. 26, col. 316: *Socrates; Walt. Burlei. Lib. de Vita et Moribus Philos. c. V.: Bias Prienensis: "Duo maxime contraria sunt (esse) consilio, festinatio(nem) et ira(m)". Cf. Albertani Tractat. de Arte Loquendi et Tacendi, (Brunetto Latinos Leŋnet og Skrifster. Append. p. CXV).*

Esopus Moralizatus Daven-
triae 1498, f. C.
VIII, verso.*

Qui plus posse putat, sua quam natura ministrat, 1
Posse suum superans, se minus ipse potest.

Publil. Syrus
Sent 251. W.**

Secunda vero ratione, quia "iratus nil nisi 3
criminis loquitur [loco]", ut Seneca dixit; et
ita te et alios ad iram cito provocares, nam "lex 5
videt iratum, iratus non videt illam". Tertia
vero ratione, quia ira impedit animum; quare 7
Cato dixit:

Dionysius Cato
De Moribus L. II,
Dist. 4.

Iratus de re incerta contendere noli: 9
Ira impedit animum, ne possit cernere verum.

Cicero *De Offic.*
II, 5, 18.

In consiliis itaque et in aliis rebus "cohibere 11
debes motus animi turbatos et appetitiones obe-
dientes efficere rationi", ut Tullius dixit, 13
qui etiam ait: "Ira procul absit, cum qua nil
recte fieri, nil considerari potest. Quæ enim 15
aliqua perturbatione fiunt, ea nec constanter fieri
possunt nec hijs, qui adsunt, approbari". "Ira 17
certe non habet misericordiam nec erumpens fu-
ror; et impetum concitati ferre quis poterit?" 19
Nam "iratus etiam consilium facinus esse putat";
quare dictum est: "Iracundiam qui vincit, maxi- 21
mum superat hostem".

Salom. *Proverb.*
XXVII, 4.

Publil. Syrus
Sent. 262. W.
Publil. Syrus
Sent. 251. W.

Et si de ira, irato et iracundo plenius scire 23

2. se minus] K-minus. ipse] 15. considerari] BDE *conside-*
A; cett. codd. *esse*. 3. nil] C *rare*; CO *considerate*. 17. ad-
nichil. nisi] O *non*. 4. loco] sunt] C *absunt*. approbari]
O; M *non parla se non di* BC *approbare*. Ira] D *ita*.
peccato; N *ne peut parler fors* 19. impetum] A *iram*. con-
choses crimineuses. 5. alios] citati ferre] D *concitati fere*.
C *alio*. 6. illam] sequitur 23. ira] B *ira et*.
interpolatio in codice A².

* *Esopus Moralizatus*, 1489, 4; Messanæ, s. a., 4: "se
minus *esse* potest". *Esop. Moral.*, 1491, 4; Coloniae 1497, 4;
Esopi Fabulae, Antverpiæ 1486, fol.; *Mythologia Æsopica*,
Francof. 1610, p. 511: "se minus *esse* putat". *Flores Poe-*
tarum, Coloniae 1505, f. B IV recto: "se minor *esse* potest."
** Cf. Albertan. *De Arte Loqu.* p. XCV.

- 1 volueris, legas in libro De Forma Vitæ, ad Vin- Albertanus De
centium scripto, in titulo: De Amicitia Ira- Amore et Dile-
3 cundi Hominis Vitanda. ctione Dei cett.

CAPUT XIII.

De Cupiditate Sen Voluptate Vitanda In Consiliis.

Providere etiam debes, ne cupiditas vel vo-
5 luptas, consilium tuum impediendo, te vel con-
siliarios tuos in tantum hebetet, ut nimia volu-
7 ptas sensum devincat; et hoc multis rationibus:
prima, quia "cupiditas est radix omnium malo-
9 rum", ut beatus Paulus dixit in Epistola ad
Timotheum.

Paul. Ep. I ad
Timotheum VI,
10.

11 Secunda vero ratione, quia voluptas omne
animi lumen extinguit et omne malum et vitium
13 in se habet; nam dicit Tullius, De Senectute:
"Nullam capitaliorem pestem, quam voluptatem
15 corporis hominibus a natura datam, cujus volu-
ptatis avidæ libidines et temere et effrenate ad
17 potiendum incitantur. Hinc patriæ proditioes,
hinc rerum publicarum eversiones, hinc cum ho-
19 stibus clandestina colloquia nasci dicebat; nul-
lum denique scelus, nullum malum facinus esse,
21 ad quod suscipiendum non libido voluptatis im-
pelleret; stupra vero et adulteria et omne malum
23 flagitium nullis aliis illecebris excitari nisi volu-

Cicero Cato Ma-
jor XII, 39 41.

2. scripto] D scripto, in li-
bro tertio (c: in tractatu ter-
tio illius codicis). 6. hebetet]
om. B; CDE ebetet. volu-
ptas] B voluntas. 10. Timoth.]
B Thymoth. 12. vitium] B
viciū. 13. dicit] BC dixit.
14. quam] D inveniri quam.
15. hominibus] B ab homini-
bus; D homini; O h. dice-

bat scil. Archytas Tarentinus.
16. libidines] C libidinīs.
17. potiendum] A patiendum;
C petiendum; A² peccandum.
incitantur] D incitatur; A²
excitantur; O excitarentur.
18. publicarum] D pudica-
rum]. 19. dicebat] om. O.
20. scelus] D zelus.

Cicero *Cato Major* XII, 40-41.

Cicero *Cato Major* XII, 41.

Petrus Alfonsi *Dialogi contra Judaeos* Tit. I Coloniae, 1536, p. 47.

Jacob. *Ep Cath.* 1, 14-15.

ptatis. Cumque homini sive natura sive quis 1
deus nihil mente praestabilius dedisset; huic di-
vino muneri ac dono nihil tam esse inimicum 3
quam voluptatem. Nec enim, libidine dominante,
locum temperantiae esse, nec omnino in volu- 5
ptatis regno virtutem posse consistere". "Quo-
circa nihil esse tam detestabile tamque pesti- 7
ferum quam voluptatem, si quidem ea, cum major
esset, omne animi lumen extingueret". Et certe 9
voluptas ita pessima est, ut nunquam oriatur,
nisi praecesserit dolor; ait enim Petrus Al- 11
fonsus: "Nulla quippe voluptas oritur, nisi dolor
praecesserit, ut nemo unquam delectatur bibendo, 13
nisi prius doluerit sitiendo; nemo delectatur in
comestione, nisi dolor praecesserit in fame, aut 15
etiam in requie, nisi prius doluerit ex labore, et
sic in ceteris affectibus". Et nota, quod in qua- 17
libet etiam minima voluptate periculum imminet;
unde illud: Quicumque voluptuosus fuerit, vitio 19
carere non poterit.

Tertia vero ratione in consiliis et aliis 21
rebus vitare ac removeere debes cupiditatem, quia
parit peccatum et generat mortem. Ait enim 23
beatus Jacobus in Epistola sua: "Unusquisque
enim temptatur a concupiscentia sua abstractus 25
et illectus; deinde cum concupiscentia conceperit,

1. Cumque homini sive natura] A²BD *Cumque natura homini sive natura*. quis] om. A; C *quod*. 2. deus] A² *dñs*. huic] D *hinc*. 4. Nec] A *ne*. enim.] D *cum*. 8. ea] om. BC. 9. esset] ABDE *esse*; A² *sit*. extingueret] codd. *extinguit*. 10. oriatur] G *oriatur*. 11-15. ait — praecesserit] om. A. 13. ut] O; codd. *aut*. unquam] D *nunquam*. 16. in] om. D. prius] B *ante*. 17. ceteris] O *cunctis*. affectibus] AB *affectionibus*. 18. etiam] A² *etiam vel*. minima voluptate] D *voluptate nimia*; M *soperchievole*. 24. Jacobus] B; al. *Paulus*; M *San Paolo nella pistola prima*. 25. a] D *in*. sua] om. D. abstractus] B *astructus*. 26. illectus] D *intellectus*. concupiscentia] B *concupiscentiam*.

1 parit peccatum: peccatum cum consummatum fuerit, generat mortem". Et certe in tantum est

3 pessima cupiditas, ut "cupienti animo nihil satis festinetur"; quare dici consuevit: "Cupiditati

5 tarda est celeritas".

Salust. *Jugurth.* c. 64.

Cæc. Balb. *De Nug. Phil.* p. 19: *Socrates.*

Quarta vero ratione vitanda est cupiditas

7 et a consiliis penitus removenda, quia "omnes cupiditates portæ sunt inferni, per quas itur in

9 mortem", "quæ si aliter auferri non possent, ipsum cor evellendum esset".

Prosperi *Sent. ex Operibus Augustini Sentent.* CXXXVI.

Seneca *Epist.* LI § 13.

11 Quinta vero ratione non solum in consiliis, sed etiam in omnibus actibus tuis omnino

13 cupiditatem expellere ac remove debes, quia "cupiditas nihil amat, nisi quod non licet"; quare

15 Seneca dixit: "Ferocissima cupiditas pestis est, quæ solet egenos facere quos capit, quia finem

17 quærendi non invenit". "Altera enim cupiditas ex fine alterius nascitur". Quare idem ait:

Publil. Syrus *Sent.* 391. W.

Dindimi, Regis Bragmanorum, Epist. ad Alexandrum Magn. *

Seneca *Epist.* XIX § 5.

19 "Fortior est qui cupiditatem vincit, quam qui hostem subicit".

Mart. Dum. *De Moribus Sent.* 81.

1. peccatum] semel BD. lere] C *explere expellere.* re-
8. inferni] O *inferi.* in] D movere] D *revocare.* 16. so-
ad. 10. evellendum] B *eve-* let] B *solvit.* quia] om. D.
lendum. 12. omnibus] om. D. 17. invenit] D *inveniunt.*
actibus] om. C. 13. expel- 20. hostem] C *urbem.*

* Palladius *De gentibus Indiæ et Bragmanibus*, S. Ambrosius *De Moribus Bragmanorum*, Anonymus *De Bragmanibus*. Ed Edoard. Bissæus. Londini 1665 in 4to. *Alexandri Magni, regis Macedonum et Dindimi, regis Bragmanorum de philosophia per literas facta collatio*, p. 89: "Est enim ferocissima pestis cupiditas, quæ solet egenos quos cepit efficere, dum finem requirendi non invenit". Cf. Vinc. Bellov. *Spec. Hist.* Duaci 1624, L. IV, c. 66—71, p. 135 sqq. & *Spec. Doctr.* L. IV & V, passim. — *Dindimus* (al. *Didymus*) : *Dandamis*: Arriani *Anabasis* cett. ed. F. Dübner et C. D. Müller Paris. 1846. Arrian. VII, 2, p. 177; Pseudo-Callisthenes III, 11, p. 106.

Pythagor. laud.
a S. Hieronymo
Apologia advers.
Rufin. l. III cf.
Mart. Dum. De
Moribus Sent.
144.*

Sexta denique ratione "cupiditas omnino 1
in omnibus negotiis omnibusque actibus remo- 3
venda est atque fugienda, et igne ac ferro suc-
cidenda, totoque artificio separanda" propter in-
firmitatem vitandam maxime; nam si cupiditas 5
finem quærendi non invenerit, ut dictum est, il-
lam merito fugere debes. Scriptum est enim in 7
Didascalo Hugonis, in titulo Quomodo sit le-
genda divina Scriptura ad Correctionem Morum: 9
"Noli sequi infinita; nam ubi finis non est, re-

Hugo de S. Vi-
ctore Didascali
L. V, c. 7.

1. omnino] om. AA²C. 3. est gonis] B in didascalo ugonis;
atque] D est et. 4. totoque] C indicas cologonis; D in
D toto. 8. in Didascalo Hu- didasculo Hugonis.

* Martin. Dum. *Maxima Bibliotheca Patrum* T. X p.
386. — Walt. Burlei. *Lib. de Vita et Moribus Phil.* c. XVII:
Pythagoras. — Joannis Saresberiensis *Policraticus* L. VIII
cap. 15: *Macrobius.* Macrobiani Opera. Recens. Lud. Ianus.
Quedlinb. & Lipsiæ 1848—52. Vol. I, Proleg. p. LI: "Vi-
detur autem Joannes integrius quam nos habuisse exemplar.
Certe l. VIII, c. 15. apud eum leguntur hæc: "Fugienda sunt,
inquit Macrobius, omnibus modis cett.", quæ frustra quæsi-
veris apud Macrobius". — S. Hieronymi Opera, studio ac
labore D. Joh. Martianay. Paris. 1706, fol., T. IV, P. II,
col. 469: "... Pythagoræ auditores. Quorum Archippus ac
Lysides in Græcia, id est, Thebis scholas habuere, qui me-
moriter tenentes præcepta doctoris, ingenio pro libris ute-
bantur, a quibus illud est: *Φυγαδευτέον πάση μηχανῇ καὶ
περικλοπτεύον ἅνθρωποι καὶ διδύρω καὶ μηχαναῖς παντοδαῖς, ἀπὸ
μὲν σώματος νόσον, ἀπὸ δὲ ψυχῆς ἀμαθίαν, κοιλίας δὲ
(ἀκολαδίαν, πόλεως δὲ στάσιν, οἰκίας) δὲ διχοφροσύνην,
ὁμοῦ δὲ παναμετρίαν.* Quod in Latinum ita possumus ver-
tere: Fuganda sunt omnibus modis" cett. Annot. Johannis
Martianay: "Verba istæ Græca Erasmo ac Mariano ignorata
prorsus.... Maluerunt illi aliena fingere, et in contextum
Hieronymi obtrudere multa falsa, quam diligenti indagazione
genuina restituere. In hunc igitur modum depravatam edi-
dere Hieronymum: *Φευγτέον παντάσῃ καὶ ἐκκοπτεύον κ.
τ. λ.*" — Conr. Orellius, in *Opusculis Græcorum Sententi-
osis*, Lipsiæ 1819, T. I, p. 46, lectionem Erasmianam se-
cutus est.

- 1 quies non esse potest; ubi requies non est, pax non est; ubi pax non est, Deus habitare non potest. In pace, inquit propheta, factus est locus ejus, et in Sion habitatio ejus".

Hugo de S. Vi-
ctore *Didascali*
L. V. c. 7.

(Ps. LXXV, 3)

CAPUT XIV.

De Festinantia Vitanda In Consiliis.

- 5 Festinantiam denique in consiliis esse con-
trariam, cognoscas; ideoque illam in consiliis a te
7 procul abicias; sicut enim "in judicando crimi-
nosa est celeritas", unde dici consuevit: Opti-
9 mum judicem existimo, qui cito intelligit et tarde
judicat, et etiam: "Ad pœnitendum properat qui
11 cito judicat", ita et de consiliis scriptum est:
"De consiliis, quod diu tractaveris, id puta re-
13 ctissimum". Et etiam dici consuevit: "Velox
consilium sequitur pœnitentia". Non ergo con-
15 silium dare vel recipere debes subito et festi-
nanter, sed cum deliberatione ac mora compe-
17 tenti; ait enim Seneca, De Formula Honestæ
Vitæ: "Nihil tibi subitum sit, sed totum ante
19 prospicias; nam qui providus est, non dicit *non*
putavi hoc fieri; quia non dubitat, sed expectat,
21 non suspicatur, sed cavet". Quare in talibus
deliberatio et competens mora non est repro-
23 banda, immo valde diligenda. Scriptum est enim:
"Deliberare utilia, mora est tutissima"; et ite-
25 rum: "Mora omnis odio est sed facit sapientem".

Publil. Syrus
Sent. 254. W.

Publil. Syrus
Sent. 32. W

Cæc. Balb. *De*
Nug. Phil. p. 29
Cæc. Balb. *De*
Nug. Phil. p. 41,
§ 55: *Socrates.*

Mart. Dumiens
De IV Virtutibus
Cardinalibus
cap. 1.

Publil. Syrus
Sent. 128. W.
Idem *Sent.* 311.

2. pax non] BC *pax nulla*. bito et] B *subito vel*. 19. pro-
3. inquit] B *inquit*. 4. Sion] spicias] B *prospities*. 21. sed
B *Syon*. 5. Festinantiam] D cavet] om. B. in] D *et in*.
festinantia. contrariam] D 22. et] om. B. est reprobanda]
contraria. 6. ideoque] B *ideo*. BC *sunt reprobanda*. 23. enim]
7. abicias] B *habitas*. judi- BC *namque*. 25. sapientem]
cando] O *vindicando*. 11. cito] codd.; O *sapientiam*; B *sa*
B *et cito*. ita et] B om. *et*. *pientem facit*.
12. quod] CD *quam*. 15. su-

CAPUT XV.

De Secreto Non Propalando Nisi Propter Necessitatem Et Utilitatem.

Habita deliberatione ac diligenti provisione¹
 super removendis hijs, quæ sunt consilio con-
 traria, videlicet ira, cupiditate seu voluptate ac³
 festinantia, provideas etiam, ut secretum tuum
 tibi habeas nec ab alio inde consilium petas, si⁵
 per consilium alienum non potes tuam condi-
 tionem facere meliorem; ait enim Jhesus Sirac:⁷
 “Amico et inimico noli enarrare sensum tuum,
 et, si est tuum delictum, noli denudare. Audiet⁹
 enim te, et respiciet te, et quasi defendens pec-
 catum tuum, subridebit te”. Et alius dixit:¹¹
 “Quod secretum esse vis, nemini dicas”. Et
 alius dixit: Vix existimes ab uno posse celari¹³
 secretum. Et Petrus Alfonsus dixit: “Con-
 silium vel secretum absconditum quasi in car-¹⁵
 cere tuo est retrusum, revelatum vero te in car-
 cere suo tenet ligatum”; quare dixit: “Qui con-¹⁷
 silium suum in corde suo retinet, sui juris est
 melius eligere”; nam tutius est tacere, quam ut¹⁹
 taceat alium rogare. Ait enim Seneca: “Si
 tibi ipsi non imperasti, ut taceres, quomodo ab²¹
 alio silentium quæris?” Si autem per alienum
 consilium tuam conditionem credis facere meli-²³

Ecclesiasticus,
 XIX, 8 9.

Mart. Dumiens.
De Mor. Sent. 16.
Plutarchus? *

Petrus Alfonsi
Disciplina Cler.
 IV, 3.

Petrus Alf. Ibid.

Mart. Dum. De
Moribus Sent. 16.
Plutarchus? *

5. inde] C *idem*. 9. est] A cas] A *dixeris*. 13. existimes]
sit. 10. respiciet] AA² *despi-* D *extimes*; A *estima*. 14. se-
ciet; O *custodiet*. 11. subri- cretum] B s. *tuum*. 16. retru-
debit] codd. *subridet*; M ti sum] O *reclusum*. revelatum] A
schernirâ; O *odiet te*; Alb. *retrusum*. 18. suo] om. B *juris*]
De Arte Loqu. p. CVI. 12. di- C *paris*. 21. taceres] C *taceas*

* *Plutarchi Opera*. Ed. Hutten. Tubingæ 1814, Vol XIV,
 p. 395: “Οπερ ἂν διωπαῖσθαι βούλη, μηδενὶ ἐλάης, ἢ πῶς
 παρὰ τινος ἀπαιτήσεις τὸ πιστὸν τῆς διωπῆς, ὃ μὴ παρε-
 ὄχης σεαυτῷ; — Jo. Stobæi *Loci Communes*; Francof. 1581,
 fol., p. 387: Antonius et Maximus *De Taciturnitate*.

- 1 orem, tunc delibera et intra te diligenter provide,
 cum quo vel quibus consilium facere debeas tua-
 3 que secreta aperire; ait enim Seneca: "Tu Seneca *Epist.*
III § 2. omnia cum amico delibera, sed de ipso prius".
 5 Et Petrus Alfunsus dixit: "Propter amicos Petrus Alfonsi
Disciplina Cler.
IV, 1 non probatos: provide tibi semel de inimicis, et
 7 millesies de amicis; quia forsitan amicus fiet inimicus,
 et sic levius poterit dampnum tuum perquirere".

CAPUT XVI.

De Non Ostendenda Voluntate In Consiliis.

- 9 Item provideas, ne voluntatem tuam super
 consilio petito consiliariis ostendas; nam fere
 11 omnes homines assentatores sunt, vultumque pe-
 tentis respiciunt; et quod ei placere credunt, id
 13 libenter dicere conantur, et magis, illius volun-
 tatem respiciendo, illi applaudunt, quam quod ei
 15 displiceat, licet utile sit, dicere velint; et hæc
 est ratio, quare magnates atque potentes, si per
 17 se nesciunt, consilium bonum vix aut nunquam
 capere possunt; de quibus assentatoribus atque
 19 adulatoribus infra plenius tibi dicam. *Infra cap. XIX.*

In petendo itaque a te consilio primo pro-
 21 videas, ut quæ sunt contraria consilio a te et a
 consiliariis tuis removeas; secundo, ut secre-
 23 tum tuum tibi habeas, si tuam conditionem per

1. intra] B *infra*. 4. de spiciunt] A *aspiciunt*. ei] BCD
 ipso] AA² *de te ipso*; D *ipse*. eis. 13. dicere] om. C. illius]
 6. de inimicis] C *et de ini-* BCD *illorum*. 14. illi] BCD
micis. 7. millesies] cf. Alber- illis. applaudunt] B *applau-*
 tan. *De Arte Loquendi* p. CVI; dent. ei] BCD *eis*. 15. sit]
 BD *milies*; C *miles*. 9. Item] D *sic*. hæc] C *hoc*. 16. si
 C *idem*; D *et*. voluntatem] per] C *super*. 17. bonum]
 B *voluptatem*. 11. assenta- BD *bonum ab aliis*. vix aut]
 tores] D *ascentatores*. vul- B *aut vix*. 19. infra] B *in-*
 tumque] D *multumque*. pe- fra tibi; A *tuo fratri*. 21. et
 tentis] C *potentiis*. 12. re- a] B om. a. 22. tuis] om. B.

alienum consilium meliorare non potes; tertio, ut de consiliariis intra te deliberes atque perpenses; quarto, ut de consilio petito voluntatem 3 consiliariis non ostendas.

CAPUT XVII.

De Consilio Ab Aliis Petendo.

(Cf. Caput XI, d.)

Petito a te consilio atque intra te proviso, 5 opportunum est quandoque, ut ab alio vel ab aliis consilium petas. Videndum est igitur a 7 quibus consilium petere debeas.

In petendo itaque ab aliis consilio, hanc 9 cautelam sollicite observes, ut bonos amicos a malis vel ab inimicis discernas. A bonis ergo 11 amicis, et a sapientibus ac peritis, probatis et inventis fidelibus, et maxime a senibus consilium 13 postulandum est.

Salom. Proverb.
XXVII, 9.

De amicis ideo dixi, quia, ut ait Salomon, 15 “unguento et variis odoribus delectatur cor, et bonis amici consiliis anima dulcoratur”; nihil enim 17

Mart. Dum. De
Moribus Sent. 20.
Cf. Cic. Lælius
VI, 22.

“dulcius est quam habere amicum, cum quo tan-
quam cum te ipso loquaris.” Quare idem Sa- 19

Ecclesiasticus,
VI, 15

lomon ait: “Amico fideli nulla est comparatio,
nec est digna ponderatio auri vel argenti contra 21

Ecclesiasticus,
VI, 11.

bonitatem fidei ejus”; et iterum: “Amicus si
permanserit fixus, erit tibi quasi coæqualis, et in 23

Ecclesiasticus,
VI, 14.

domesticis tuis fiducialiter aget”. Et iterum
ait: “Amicus fidelis, protectio fortis; qui autem 25

2. perpenses] D propenses. C et. 11. ergo] BD igitur.
5. proviso] C provisio. 6. op- 16. variis] B aliis variis.
portunum] B oportunum. 7 igitur] D itaque. 9. itaque] BD tra] C cois. 24. tuis] C suis.
namque. ab aliis consilio] B aget] B ait. 25. ait] om. B.
ab alio consilium, 10. ut]

1 invenit illum, invenit thesaurum". Inde etiam
dici consuevit: "Quale est sine anima corpus,
3 talis est sine amicis homo"; nam "etsi ea per-
maneant, quæ dicuntur dona fortunæ, vita tamen
5 inculta et deserta ab amicis non potest esse jo-
cunda".

Cæc. Balb. *De
Nug. Phil.* p. 25:
Theophrastus.
Cicero *Lælius*
XV, 55.

7 De *sapientibus et peritis* ideo dixi, quia ve-
rum est, quod dici consuevit: "Sapiens contra
9 omnes fert arma, dum cogitat." Per sapientiam
ergo ac consilium suum tibi taliter consulent,
11 quod, si eis credideris, inconsulte cadere non
poteris. Scriptum est enim:

Publil. Syrus
Sent. 587. W.

13 Non de ponte cadit qui cum sapientia vadit.

Et Seneca, De Formula Honestæ Vitæ, dixit:

15 "Consilium peritorum ex apertis obscura existi-
mat, ex parvis magna, ex proximis remota, ex
17 partibus tota".

Mart. Dumiens.
De IV Virtutibus
Cardinal. cap. 1.

De *probatissimis vero et inventis fidelibus* ideo
19 dixi, quia multi dicuntur sapientes, qui malitiosi
sunt et aliis per malitiam cito consulerent male.
21 Quare non est omnibus credendum, sed probatis
tantum et fidelibus repertis; ait enim beatus
23 Johannes in Epistola sua: "Karissimi, nolite
omni credere spiritui, sed probate spiritus si ex
25 Deo sint". Et etiam Paulus in Epistola ad
Thessalonicenses dixit: "Omnia probate: quod

Joann. *Epist. I*
IV, 1.

Paul. *Epist. I ad*
Thess. V, 21—22.

2. Quale] O *Quanti*. 3. ta-
lis] O *tanti*. 4. tamen] B
nostra. 3—5. nam etsi — non
potest] A *nulla etsi ea per-*
maneant, quæ dixi dona for-
tunæ vel virtutis rata et bene
domus in se fundata vel fu-
mata esse non potest. 9. omnes]
A² *omnia*. 10. tibi] om. D.
consulent] D *consuleret*; A
taliter debes consulere tibi.

11. eis] A *eis consiliariis*; D
ei. 12. poteris] A² *valebis*.
15. apertis] A *compertis*. ex-
istimat] D *extimat*. 18. vero]
om. D; A² *tamen*. 20. cito]
A *certo*. consulerent male] B
male consulerent. 23. in Epi-
stola sua] M *nella sua pistola*
alli Romani. 25. sint] B *sunt*.
26. Thessalon.] B *Thesolon*;
D *Colocenses*.

Ecclesiasticus,
XIX 4.
Publil. Syrus
Sent. 190 W.

Petrus Alfonsi
Disciplina Cler.
II, 8.*
Ecclesiasticus
VI, 7—8.

Petrus Alfonsi
Disciplina Cler.
IV, 2.

bonum est tenete. Ab omni specie mala absti-
nete vos". Et Sapiens ait: "Qui credit cito,
levis est corde et minorabitur"; "facilitas enim
animi ad partem stultitiæ vergit". Et alius
dixit: "Ne laudes amicum, donec probaveris
eum". Et Salomon dixit: "Si possides ami-
cum, in temptatione posside"; "est enim amicus
secundum sua tempora; in tempore autem tem-
ptationis vel tribulationis non permanebit". Et
quidam philosophus: "Cave tibi a consilio
illius, a quo consilium petis, ut sit tibi fidelis et
probatum".

De senibus denique ideo mentionem feci,
quia, ut ait sanctus Job, "in antiquis est sapi-
entia, et in longo tempore prudentia". Nam et
Cassiodorus dixit: "Illi prudentiores semper
sunt habiti, qui multorum hominum conversa-
tionibus probantur eruditi"; et iterum: "Cum
multa trahis ab antiquis, meruisti placere de
propriis"; nam "senes ipsi consiliis sapientiam
discunt". Quare Martialis dixit:

Pseudo-Martialis.

Pannorum veterum facile contempnitur usus:

Non sic consilium, Postume, sperne senum.

Cicero *Cato Major* VI, 17.

Et Tullius, De Senectute, dixit: "Non viri-
bus, non velocitatibus aut celeritate corporum res

1. abstinete] C *abstinente*. A *super*. 17. habiti] A *ha-*
4. vergit] B *pergit*. 5. Ne] B *bito*. 19. trahis] O *trahas*.
nec. 6. Salomon] B *idem Sa-* meruisti] D *invenisti*. 20. con-
lomon; C *dictus Salomon*. siliis] A²BC *in consiliis*.
8. secundum sua tempora] A 22. contempnitur] C *contem-*
transquillo tempore. 10. qui- *pnit*. 23. Postume] A *Pos-*
dam] D *quidem*. 13. ideo] *thume*; D *Postime*; A² *pos-*
om. B. 14. sanctus] A *bea-* sunt; M *dee essere spregiato*
tus. 16. Cassiodorus] B *Ca-* (omisso nomine). sperne]
sydorus. semper] om. D; A²BC *spernere*.

* Petr. Alfonsi *Disciplina Clericalis* II, 8: "Dixit pater:
Philosophus dicit: *Ne laudes amicum tuum*" cett.

1 magnæ geruntur, sed consilio, auctoritate et sci- Cicero *Cato Ma-*
jor VI, 17.
entia, quibus non modo non orbari, sed etiam
3 augeri senectus solet”.

A supra dictis itaque consilium postulando,
5 talem adhibeas cautelam, ut primo ab uno vel a
paucis consilium petatur; ait enim Salomon:
7 “Multi pacifici sint tibi, et consiliarius unus de *Ecclesiasticus*,
VI, 6.
mille.” Et non solum unum consilium cum eis
9 facias, sed etiam multa; ait enim idem Salo-
mon: “Ubi non est gubernator, populus corruet:
11 salus autem, ubi multa consilia”. Secundo, si
opus fuerit, multos adhibeas consiliarios; nam
13 dixit Salomon in Proverbiis: “Dissipantur cogi- Salom. *Proverb.*
XI, 14.
tationes ubi non est consilium: ubi vero plures
15 consiliarii sunt, confirmantur”.

CAPUT XVIII.

Quorum Consilium Sit Vitandum.

[De Vitando Consilio Stultorum].

Viso et diligenter cognito, a quibus sit con-
17 silium postulandum, videamus, quorum consilium
sit vitandum.

19 In primis itaque consilia stultorum penitus
vitabis; stulti enim stulta diligunt et sua con-
21 silia ad stultitiam trahunt. Scriptum est enim:
“Proprium est stultitiæ aliena vitia cernere, suo- Cicero *Disput*
Tusc. 111, 30, 73.
23 rum autem oblivisci”; et Salomon dixit: “Cor
sapientis in dextera, et cor stulti in sinistra
25 ejus”; unde alibi dixit: “In auribus insipien- *Ecclesiastes* X, 2.

Salom. *Proverb.*
XXIII, 9.

1. scientia] AD conscientia; interpolatio in codice A². 16 &
O sententia. 2. quibus] B 18. sit] codd. est; cf. supra
quibus ego. etiam] om. ACD. p. 29, (v. 17 & 18). 19. con-
5. adhibeas] C adhiberis. 9. silia] B consilium. 22. vitia]
idem] om. B. 10. gubernator] D vita; A² via. 25. alibi] A
B gubernatio. 15. confirman- et alibi; D alii. insipientium]
tur] D firmatur vis; sequitur BC insipientium.

Salom. *Proverb.*
XII, 15.

Salom. *Proverb.*
XXVII, 22.

Salom. *Proverb.*
XXIX, 9.

tium ne loquaris, quia despicient doctrinam elo- 1
quii tui"; et iterum: "Via stulti recta est in 2
oculis ejus, sapiens autem audit consilia". Quare 3
idem dixit: "Si contuderis stultum in pila quasi 4
ptisanas feriente desuper pilo, non auferetur ab 5
eo stultitia". Inde etiam ait: "Vir sapiens, si 6
cum stulto contenderit, sive irascatur, sive rideat, 7
non inveniet requiem".

CAPUT XIX.

De Vitando Consilio Adulatorum.

Cicero *De Offic.*
I, 26, 91.

Similiter vitandum est consilium adulatorum 9
et simulatorum et assentatorum, non solum in
adversis, sed etiam in secundissimis rebus. Ait 11
enim Tullius: "Etiam in secundissimis rebus
maxime utendum est consiliis amicorum, hijsque 13
major etiam quam ante tribuenda est auctoritas.
Iisdem temporibus cavendum, ne assentatoribus 15
patefaciamus aures, ne adulari nos sinamus: in
quo falli facile est. Tales enim nos esse puta- 17
mus, ut jure laudemur: ex quo nascuntur innu-
merabilia peccata, cum homines inflati opiniononi- 19
bus turpiter irridentur et in maximis versantur
erroribus". Unde sciendum est "nullam in ami- 21

Cicero *Laelius*,
XXV, 91.

1. loquaris] C *locaris*; A *D ascentatorum*. 13. maxime]
loqueris. 3. audit] D *audiet*. om. D. utendum] A *utendus*.
4. contuderis] A *concideris*; consiliis] A *consiluis*; D *con-*
A² *concumberis*. stultum] D *silium*. hijsque] A *hijs qui*
stullam. 5. ptisanas] A *pi-* nunc; A² *eisque*; C *hijs qui*.
sanas; A² *tipsanas*; E *typ-* 14. etiam] om. AA². ante]
sanas; D *tisanas*; C *pinas*. A *ante et*; A² *antea*. 15. Iis-feriente] C *deferiente*; B *quasi* dem] BC *hiisdem*; A² *hisdem*;
feriente. desuper] C *de super*; A *hiis etiam*. 16. adulari] B
D *super*. auferetur] A *aufe-* *adulari*. 17. nos] D *non*.
rentur; D *aufertur*. ab eo] 18. ut jure laudemur] D *si*
C *alto*. 7. sive — sive] D *vere laudamur*. 21. amicitia]
seu — seu. 10. assentatorum] A² C *amicitiam*; D *amicitias*.

1 citia pestem esse majorem quam adulationem,
 blanditiam, assentationem". Sed "licet perni-
 3 ciosa sit assentatio, tamen nocere nemini potest,
 nisi ei, qui eam recipit atque ea delectatur. Ita
 5 fit, ut is assentatoribus patefaciat aures suas
 maxime, qui sibi assentetur et se maxime ipse
 7 delectet". Unde Cato dixit:

Cicero *Laelius*,
 XXVI, 97.

Dionysius Cato
De Moribus L. I
 Dist. 14.

Cum te alius laudat, iudex tuus esse memento:

9 Plus aliis de te, quam tu tibi, credere noli.

Inde et Seneca in Epistolis dixit: "Intus
 11 te ipsum considera: non qualis sis, aliis credas".

Seneca *Epist.*
 LXXX § 9.

"Multo magis ad rem pertinet, qualis tibi vi-
 13 dearis, quam qualis aliis". Sapientius enim est
 "malle placere sibi quam populo". Et de con-
 15 silio capiendo in secundissimis rebus consonat
 Seneca, De Formula Honestæ Vitæ, dicens:

Seneca *Epist.*
 XXXIX § 10.

Seneca *Ibidem*.

17 "Tunc consilia salutaria tibi advoca, cum tibi
 alludit vitæ prosperitas: tunc te velut in lubrico
 19 retinebis ac sis, nec tibi dabis impetus liberos,
 [sed circumspicies,] qua eundum sit et quous-
 21 que". In consiliis itaque et in aliis rebus "non
 acerba verba, sed blanda timebis". Dixit enim

Mart. Dumiens
De IV Virtutibus
Cardinal. cap. I.

Mart. Dumiens.
Ibid. cap. III.

23 Salomon: "Malus homo, qui blande loquitur,
 innocentium laqueus est"; et iterum: "Homo
 25 qui blandis fictisque sermonibus loquitur amico

Cæc. Balb. *De*
Nug. Phil. p. 27:
Zenon.
Salom. Proverb.
 XXXIX, 5.

1. adulationem] AA²CD *adu-*
lationes. 2. assentationem] B
absentationem; CD *assenta-*
tiones. 3. assentatio] B *ab-*
sentatio. nocere] C *necessa-*
ria. 5. ut] om. BC. is] D
his; A²BC *eis*. 6. assentetur]
 B *absentetur*. se] om. C.
 7. delectet] D *delectetur*. Unde]
 C *inde etiam*. 10. in] D *de*.
 11. ipsum] B *ipse*. aliis] A
 alii. 14. malle] D *male*. sibi]

om. D. populo] sequitur inter-
 polatio in codice A². 17. con-
 silia] D *concilia*. tibi advoca]
 C *tibi advocata*; A² *tibi addu-*
cta; D *sint tibi aducta*. 18. te]
 om. D. velut] om. A; B *vel-*
ud. 20. qua] AA² *quo*. eun-
 dum sit] A *eundus sit*; C *eum*
desit. 21. itaque] B *ergo*.
 23. blande] D *male*. 24. Homo]
 B; al. om. 25. fictisque] D
facundisque.

suo, rete expandit pedibus ejus". Et Tullius 1
 Cicero *In Ver-* dixit "Nullæ sunt occultiores insidiæ, quam eæ,
rem Actio II, L. quæ latent in simulatione officii aut in aliquo 3
I, cap. 15, § 39.* necessitudinis nomine". Secundum Tullium
 Cicero *Lælius,* ergo "multo melius est de quibusdam acerbos 5
XXIV, 90.** inimicos mereri, quam eos amicos, qui dulces
 videantur; illos sæpe verum dicere, hos nun- 7
 quam". Et Cato dixit:
 Dionysius Cato
De Moribus L.
III, Dist. 5.

Sermones blandos blæsosque vitare memento. 9

Non ergo movearis ad blanda verba, dulcia vel
 composita, sed ad rem tantum; ait enim Se- 11
 Seneca *Epist.* neca in Epistolis: "Ad rem movearis, non ad
LII § 14. verba composita"; nam "oratio ejus, qui veri- 13
 Seneca *Epist.* tati operam dat, incomposita debet esse et sim-
XL § 4. plex". Et licet te forte crederes sapientem, "non 15
 Salom *Proverb.* tamen tuæ prudentiæ innitaris", sed consilio sa-
III, 5. pientiam ab alio investigabis, ut ait Cassio- 17
 Cassiod. *Variar.* dorus: "Sapientiam quærit in altero apud quem
L. X, Epist. 4. est scientiæ magnitudo"; dubitare enim et a 19
 sapientibus consilium petere non est inutile nec
 verecundum. 21

1. rete] B *recte*. Tullius] tum — incomposita] om. A.
 codd. *alius*; M *altro*. 5. ergo] 15. crederes] C *crederis*; A²
 B. acerbos] D *acerbis*. 6. ami- *credas*. 16. tuæ prudentiæ]
 cos] BMO; al. *inimicos*. 8. et] A *tuam sapientiam*. innitaris]
 B *quare etiam*. 9. memento] B *initaris*; AA² *imitaris*; D
 sequitur interpolatio in codice *imiteris*. 17. Cassiodorus] D
 A². 11—14. sed ad rem tan- *Seneca*.

* Cf. Cæcil. Balb. *De Nugis Philosophorum* p. 37, sent.
 1: "*Definitio Ciceronis*. Nullæ sunt occultiores insidiæ, quam
 eæ" cett. ** Cicero: "Scitum est enim illud Catonis, ut
 multa, melius de quibusdam acerbos inimicos mereri, quam"
 cett. Albertano *Della Consolazione e de' Consigli* (M), p. 167:
 "Secondo dunque il detto di Tullio: meglio è d'amico men-
 dicare acerbi nimici, che quegli amici, che detti abbiamo".

CAPUT XX.

De Vitando Consilio Illorum, Qui Sunt Vel Jam
Fuerunt Inimici Et Postea In Gratiam
Redierunt.

1 Item vitandum est illorum consilium, qui
sunt vel jam fuerunt inimici, sed postea in gra-
3 tiam redierunt. Scriptum est enim: "Nemo cum Publil. Syrus
Sent 91. W.
inimico tute in gratiam redit". Quare Y so-
5 pus dixit:

Ne confidatis secreta nec hijs detegatis,

7 Cum quibus egistis pugnæ discrimina tristis.

Et alibi idem dixit:

9 Nulla fides hosti tibi sit, qui talia nosti,
Prorsus et hostilis tibi sit persuasio vilis.

11 Vapor enim odii semper latet in pectore ini-
mici et, ut ait Seneca, "nunquam ubi diu fuit Publil. Syrus
Sent. 3:9. W.
13 ignis deficit vapor". Quare idem dixit: "Pro
amico potius occidi expedit, quam cum inimico Cæc. Balb. De
Nug. Phil. p. 25.
Socrates.*
15 vivere". Inde etiam Salomon dixit: "Inimico
antiquo non credas in æternum; et si humiliatus
17 vadit curvus", "non credas ei; captus enim uti-
litate, non amicitia, revertitur voluntate, ut ca- Cæc. Balb. De
Nug. Phil. p. 25:
Pythagoras.**
19 piat fugiendo, quod non potuit persequendo". Et

1. Item] D *etenim*. 2. sunt 9. hosti] C *hostibus sit*.
vel] om. ACD. 3. redierunt] 11. odii] C *hodii*. 14. cum]
reddierunt. 4. tute] codd. 3: C *cumque*. 17. vadit] O *va-*
tuto. Ysopus] B *Esopus*; D *dat.* non] B *ne*. 19. perse-
Sal'on. 7. pugnæ] A *vitæ*. quendo] B *exsequendo*.

* Walt. Burlei. *Libell. De Vita et Moribus Philosopho-*
rum cap. LXVIII: *Theophrastus*. ** Cæc. Balb.: "... ne
credas illi: captatus enim utilitate, non amica revertitur
voluntate, ut fingendo decipiat, quem non potuit persequendo".
Cf. Albertan. *De Arte Loquendi* p. CVII.

Ecclesiasticus,
XII, 16.

Petrus Alfonsi
Disciplina Cleri-
calis IV, 4.

alibi idem dixit: "In oculis tuis illacrimabitur 1
inimicus, et si viderit tempus, non satiabitur
sanguine tuo". Et Petrus Alfonsus dixit: 3
"Ne associeris inimicis tuis, cum alios possis re-
perire socios; quæ enim male egeris notabunt, 5
quæ vero bona fuerint, deviabunt".

CAPUT XXI.

De Vitando Consilio Illorum, Qui Non Amore, Sed Timore Reverentiam Ostendunt.

Cicero *De Offic.*
II, 7, 23.*

Item vitandum est consilium illorum, qui 7
non amore, sed timore tantum reverentiam osten-
dunt et dilectionem. Non enim sunt amici, sed 9
odiosi inimici. Ait enim Tullius, De Officiis:
"Omnium autem rerum nec quidquam est aptius 11
ad opes tuendas et retinendas quam diligere, et
nihil alienius quam timeri. Præclare enim ho- 13
mines, quem metuunt, oderunt; quem quisque
autem odit, perisse expetit. Multorum autem 15
odii nullas opes obsistere posse, etsi antea igno-
tum fuerat, modo autem est cognitum". Non 17
ergo credas, bonum amicum vel consiliarium per
metum posse acquiri, nam, ut quidam philoso- 19

2. inimicus] D *inimicus* M *Chiaramente gli huomini.*
tuus. 4. associeris] D *associes.* 14. quem metuunt] B; al. qui
5. notabunt] CD *notabit.* 6. de- m. quem quisque] B *quod*
viabunt] G *de viabunt*; D *de- quisque*; AD *quod quisquis.*
viabit; O *denigrabunt.* 9. et 15. autem odit — Multorum]
dilectionem] om. B. sed] om. C. perisse] A²B *pe-*
om. C. 10. odiosi] om. CD. *risse.* expetit] A²D *expedit.*
inimici] om. C. 12. diligere] C 16. obsistere] AA²D *subsi-*
diligentiam; A *intelligi.* et *stere.* 17. fuerat] om. C. mo-
nihil] C *vel.* 13. præclare] do] A *meo.* 19. ut] om. D.
B *predare.* homines] codd.; quidam] om. A; D *quidem.*

* Cicero: "... Præclare enim Ennius:

Quem metuunt, oderunt; quem quisque odit" cett.

- 1 phus dixit, nemo ei satis fidus est, quem me-
tuit. Quare idem Tullius dixit: "Malus custos
3 diuturnitatis est metus, contraque benivolentia
fidelis vel ad perpetuitatem". "Qui vero in li-
5 bera civitate ita se instituunt, ut metuantur, hijs
nihil potest esse dementius". "Etenim qui se
7 metui volunt: a quibus metuuntur, eosdem ut
metuant ipsi necesse est".

Cicero *De Offic.*
II, 7, 23.

Cicero *Ibidem.*
II, 7, 24.

Cicero *Ibidem.*

- 9 Blanditia, non imperio, vis crescit amoris.

Cf. Publil. Syr.
Sentent. 56. W.

Unde Martialis dixit:

Pseudo - Marti-
alis.

- 11 Torvus et ore minax non rite possis amare:
Invitus nemo, nemo coactus amat.
13 Blanditia, non imperio, vis crescit amoris.
Vacca quidem taurum, sed et ipsa læna leonem
15 Iratos fugiunt, sed cupiunt placidos;
Dilige sic omnes, ut ameris ab omnibus unus.
17 Quærit amor pariles, dissimiles odium.

- Et nota, quod non solum amicitia vel bonum
19 consilium per metum vel timorem non acquiritur,
sed etiam imperium premente metu perditur.
21 Ait enim Tullius: "Nulla vis imperii tanta
est, quæ premente metu possit esse diuturna";

Cicero *De Offic.*
II, 7, 25.

1. ei] om. D. 3. contra- taurum] BFGH *thaurum*. læ-
que] B *contra*. 4. vel] om. C. na] C *lena*; BDFKL *leona*;
5. instituunt] A *constituunt*. H *letitia*. 15. Iratos] A *In-*
6. dementius] D *dimentius*. gratos. fugiunt] D *fugit*. cu-
8. ipsi] BD *ipsis*. 9. vis] C piunt] D *cupit*; L *cupiunt*
ius; Publilius: *fit dulcis Ve-* sed. 16. sic] BCK *nos*; DE
nus. 10. Martialis] A² *Mar-* FGH *non*; L *non alia manu*
cus. 11. Torvus] ABCDEGHKL sic. ut] D *non*. ameris] C
Corvus. et] D *in*. non] AB *amaris*. omnibus] C *homini-*
CGHKL *nos*; F *nos*, *alia ma-* bus. 17. pariles] K *parides*.
nu non. rite] A *ritu*. possis] 18. nota quod] om. BC. non]
K *possit*; A *cogit*. 12. Invi- om. D. 20. premente] D *præ*
tus nemo] BCFGHKL *Invitus* mente; A² *pro mente*; C *per*
vero. 13. non] B *vero*. vis] mentem; B *prementem*. 21. Tul-
CL ius. 14. vacca] C *vacha*. lius] nonnulli codd. *Salomon*.

Publil. Syrus
Sent. 338. W
Seneca Epist.
CV § 5.

“multos enim timere debet, quem multi timent”. 1
Unde Seneca in Epistolis dixit: “Nemo potest
terribilis esse secure”. 3

CAPUT XXII.

De Vitando Consilio Ebriosorum.

Item vitandum est consilium ebriosorum, qui
secretum consilium celare non possunt. Ait 5
enim Salomon: “Nullum secretum, ubi regnat
ebrietas”. 7

Salomon. Pro-
verb. XXXI, 4.

CAPUT XXIII.

De Vitando Consilio Illorum, Qui Secreto Aliud Consulunt, Et Palam Aliud Se Velle Ostendunt.

Item vitandum et suspectum habendum est
illorum consilium, qui secreto aliud consulunt, et 9
palam aliud se velle ostendunt. Ait enim Cas-
siodorus: “Læsionis genus est aliud occulte 11
dicere, et aliud velle monstrare”.

Cassiod. Variar.
L. X, Epist. 18 *

CAPUT XXIV.

De Consilio Mali Hominis Vitando Et Suspecto Habendo.

Similiter vitandum est et suspectum haben- 13
dum mali hominis consilium. Scriptum est enim:
“Malus homo a se nunquam bonum consilium 15
refert”.

Publil. Syrus
Sent. 354. W.

3. secure] A² *securus*; CD 9. secreto] D *secrete*. aliud]
securitate. 4. Item] om. D. B *aliquid*. 10. aliud] A *nosce*.
ebriosorum] A *imbriosorum*. 11. aliud occulte] B *occulte ali-*
6. secretum] B *consilium*. quid. 15. a] *Cessa*; Din; O *ad*.

* Cassiodorus: “Læsionis instar est occulte consu-
lere, et aliud velle monstrare”.

CAPUT XXV.

De Vitando Consilio Juvenis Et Suspecto
Habendo.

1 Item vitandum est consilium juvenum vel
 saltim suspicandum. Juvenes enim maturum sen-
 3 sum non habent, et juvenilia diligunt et eis in-
 hærent. Non enim potest in eis succus diuturnus
 5 haberi, qui nimis celeriter sunt maturitatem adepti.
 Quare Salomon dixit: "Væ tibi, terra, cujus
 7 rex puer est, et cujus principes mane comedunt".
 Et Martialis tibi dixit:

Ecclesiastes X, 16.

Pseudo-Martialis.

9 Consilio juvenum fidis, Melibee; ruinam
 Expectare potes, dum sine consilio es.

CAPUT XXVI.

De Examinando Consilio In Genere.

11 Sequitur videre, quomodo examinandum sit
 consilium. Et certe in examinando consilio ita
 13 debes esse discretus, ut inspicias principium et
 finem, et, quæ sint in examinatione consilii utilia
 15 et necessaria, diligenter provideas.

In examinatione consilii itaque primo abi-
 17 cias et a te atque consiliariis penitus removeas
 ea, quæ supra dixi esse contraria consilio, vide-

Supra pag. 33,
v. 11 sqq.

Cap. XXV in cod. A² post *cus. tibi*] BC. 9. *fidis*] codd.
 cap. XXVI transpositum est. *fidis .i. confidis.* Melibee] A
 2. saltim] C *satis.* 3. dili- *quamlibet.* 10. Expectare] A
 gunt] C *dicunt.* 4. succus] B *comportare vel comparare.*
secur'; C *sulcus.* 5. sunt] om. 11—12. examinandum — certe
 B. adepti] C *adempti* 6. cu- in] om. C. 14. finem et] C
 jus] B *cui.* 7. principes m. *finem ex.* sint] AA²CD *sunt.*
 comedunt] ACD *princeps m.* 15. et — provideas] om. A.
 comedit. 8. Martialis] A² Mar- 18. contraria] CD *necessaria.*

licet iram, voluptatem seu cupiditatem atque 1
festinantiam.

Digest. 1, 11, 1. Secundo vero ad principium negotii te re- 2
feras, quia "uniuscujusque rei potissima pars
est principium". Et etiam in contractibus unius- 5
cujusque contractus initium spectandum est. Et
etiam rationes, nisi a capite inspiciantur, intel- 7
ligi non possunt, ut leges dicunt. Initia igitur
sive principia rerum diligentissime circumspicienda 9
sunt. Scriptum est enim:

*Ovid. De Remed.
Amoris L. 1, v.
91-92.*

Principiis obsta: sero medicina paratur, 11

Cum mala per longas convaluere moras.

*Salust. Catilina,
c. 51.
Ecclesiasticus,
XII, 7.*

"Omnia namque mala exempla orta sunt ex bo- 13
nis initiis", ut Salustius dixit. Et quia "in
omnibus bonis duplicia mala invenies", ut Jhe- 15
sus Sirac dixit, ideo in principiis magis timere
debes propter duplicia mala, quæ omnibus rebus 17
insunt. Nam, si in bonis initiis periculum pro-
pter duplicia mala vertitur, multo fortius in re- 19
bus male cœptis vel male provisus periculum ver-
satur; quia "vix bono peraguntur exitu quæ malo 21
sunt inchoata principio", ut decreta dicunt.
Quare non solum principium, sed etiam finem in 23
dictis et factis diligenter considerabis. Ait enim
Pamphilus: 25

*Decret. Gratiani
P. II, Causa I,
Quæst. I, C. 25.*

Principium finemque simul prudentia spectat.

*Pamphilus De
Amore. Parisiis
1510, fol. c. IIII
recto.*

Rerum finis habet crimen et omne decus. 27

Verbi principium, finem circumspice verbi,

Ut melius possis præmeditata loqui. 29

1. seu] B sive. 4. potis- hujus paginæ. 18. insunt]
sima] AA²BC potentissima. B sunt. periculum] om. B.
5. contractibus] C tractati- 19. vertitur] A oritur. 20. cœ-
bus. 6. contractus] C tractus. ptis] D acceptis. 28. finem
spectandum] A inspectandum. circumspice] O finem quoque
7. a] B in. inspiciantur] A conspice. 29. melius possis]
incipiantur. 10. circumspi- O possis melius.

cienda] B inspicienda ef v. 28

1 Inde etiam Seneca in Epistolis dixit: “Facilius est initia vitiorum prohibere quam impetum
3 regere”; et iterum: “Facilius est vitia excludere quam admissa comprimere”; “initia enim in po-
5 testate nostra sunt: de eventu fortuna iudicat”. Prudenter ergo et cum magna dilatione consilia
7 examinabis. “Prudentis enim proprium est consilia examinare, nec cito credulitate ad falsa
9 prolabi”.

Seneca *Epist.*
LXXXV § 8.

Seneca *De Ira*
I, 7, 3.*
Seneca *Epist.*
XIV § 14.

Mart. Dumiens.
De IV Virtutibus.
Card. cap. I.

In examinatione vero consilii et in aliis re-
11 bus, secundum Tullium hoc considerabis, vide-
licet “quid in unaquaque re verum sincerumque
13 sit, quid consentaneum cuique rei sit, quid con-
sequens, ex quibus quæque gignantur, quæ cujus-
15 que rei causa sit”.

Cicero *De Offic.*
II, 5, 18.

Quid verum sit, ideo inspicere debemus,
17 quia “veritas semper est colenda, quæ sola Deo
homines proximos facit”, cum ipse Deus veritas
19 sit, ipso testante, qui ait: “Ego sum via et ve-
ritas et vita”. Quod autem adjecit Tullius *sin-*
21 *cerumque*, hoc ideo dixit, quia sincera et pura
veritas spectanda est, mendacio doloso penitus
23 fugato. Quare dixit Cassiodorus: “Bonum

Pythagor. laud.
a S. Hieronymo
Apol. adv. Rufin.
L. III cf. Mart.
Dum. *De Moribus* Sent. 147.**
Ev. sec. Joann.
XIV, 6.

Cassiod. *Variar.*
L. III Ep. 7.†

3. regere] BD *gerere*. 4. ad- causa sit] om. B. 17. colenda]
missa] D *amissa*. initia] D C *tollenda*. 18. veritas] C
vitia. 5. de] D *et de*. 6. dila- veri(?) *vita*. 19—20. ipso te-
tatione] B *discretionem*. 7. exa- stante — et *vita*] om. C.
minabis] B *examinanda sunt*. 19. via et] B om. *et*. 20. sin-
8. cito] B *cocito*. credulitate] cerumque] A *sincera quid*
D *crudelitate*. 13. consequens] sit. 21. hoc] om. B. dixit] D
D *consequaris*. 14. quibus dixi. 22. est] om. B. 23 fu-
quæque] D *quibusque*. 13— gato] A *fugatis*.
15. quid consentaneum —

* Seneca: “Facilius est excludere pernicioiosa quam re-
gere, et non admittere quam admissa moderari”. ** S. Hie-
ronymi *Opera* studio ac labore D. Johannis Martianay. Paris.
1706. fol. T. IV, P. II, col. 469. Cf. supra p. 38 n. ad vv.
1—4. † Ridicula est origo illius sententiæ. Apud Cassio-

Ev. sec. Joann.
VIII, 44 *
Ecclesiasticus,
XX, 27.

est verum, si in eo nihil immisceatur adversum". 1
Et Dominus dixit: "Diabolus est mendax et
pater ejus". Et Salomon dixit: "Potius dili- 3
gendus est fur quam assiduus in mendacio".

Super eo vero quod adjecit *consentaneum*, 5
statim in negotio tibi proposito inspicere debes,
utrum negotium illud vel consilium consentaneum 7
sit rationi, an non. Similiter inspicere debes,
qui consentiant huic negotio et voluntati tuæ 9
atque consilio, et qui contradicant et quales, ut
per hoc cognoscas, utrum negotium vel consi- 11
lium perducī possit ad effectum, an minime. Si-
militer etiam inspicere ac providere debes, utrum 13
voluntas tua vel consilium consentiat possibili-
tati tuæ, an non. Et in prædictis omnibus ita 15
examinando provideas, ut appetitus tuus con-
sentiat rationi, utilitati ac possibilitati. 17

Cicero De Offic.
II, 6, 18.

Super tertio verbo, quod subicit Tullius, di-
cens *quid consequens*, sollicite provideas exami- 19
nando, utrum ex consilio consequaris bonum an
malum, utrum odium an amorem, [utrum] timo- 21
rem an gratiam, utrum jus an injuriam, utrum
pacem an guerram, utrum dampnum an utilita- 23

1. in eo] om. AD. 7. utrum] 19. quid consequens] A *quod*
om. D. 9. consentiant] B *consequens*; D *quid conse-*
consentiat. 12. perducī] D *quaris*. 21—22. odium —
produci. 15. ita] om. D. gratiam] A; al. *odium vel*
16. examinando] om. A²; D *(aut, an) timorem vel (aut)*
aminandis. tuus] A *tuæ*. *amorem*.
18. tertio] B *tertio vero*.

dorum, l. l., legitur: "Januario, Episcopo Salonitano,
Theodoricus Rex . . . . . Joannes itaque flebili nos allega-
tione pulsavit, sanctitatem vestram a se sexaginta orcas olei
ad implenda luminaria suscepisse: quarum pretium sibi po-
stulat oportere restitui. *Bonum quidem votum, si tamen*
non ibi aliquid misceatur adversum". Cf. Albertan. *De Arte*
Loqu. p. XCIX. * Evang.: "Cum loquitur mendacium,
ex propriis loquitur, quia mendax est, et pater ejus".

1 tem, et alia multa, quæ circa consequentiam no-
tari possunt, quæ hic commodè enumerari non
3 valent. In quibus omnibus bonum eligendum est
et utilitas assumenda, odio et timore, injuria et
5 guerra, et aliis malis penitus omissis atque re-
motis.

7 Super eo vero, quod quarto loco adjecit Tul- Cicero *De Offic.*
II, 5, 19.
lius, videlicet *ex quibus quæque gignantur*, valde
9 pensandum est, ut examines unumquodque ver-
bum consilii, an gignantur aliquid virtutis an
11 vitii, an aliquid quod merito debeat vitari, vel
ex quo commoditas vel utilitas possit trahi.

13 Super quinto denique verbo, ubi Tullius Cicero *Ibidem.*
dixit *quæ cujusque rei causa sit*, diligenter pro-
15 videas examinando causas rerum, easque solli-
cite requirendo. Ait enim Seneca: "Cujusque
17 facti causam require et, cum initia inveneris,
exitus cogitabis", de quo initio et exitu satis tibi
19 supra dixi. Causam igitur requiras, scilicet ef- Mart. Dumiens.
De IV Virtutibus
Card. cap. I.
ficientem, materialem, formalem atque finalem;
21 item causam principalem atque accidentalem, quæ
potest dici occasio potius quam causa; item
23 causam proximam atque remotam.

Ad hoc ergo, ut consilium bene examines
25 et negotia tua prudenter pertractes, "in futura
prospectum intende et, quæ possint contingere,
27 animo tuo cuncta propone". Et non solum in
futura, sed etiam in præterita intendere debes.
29 Ait enim Seneca, *De Formula Honestæ Vitæ*: Martinus Dum.

1. circa] A *cura*; D *ad cer-* dum. 11. an aliquid] B *vel*
tam. consequentiam] B *con-* aliquid. vitari] C *vicii*. 16. cu-
sequentia; A *convenientiam*. jusque] A² *uniuscujusque*;
notari] A² *vocari*. 2. hic] K C *ejusque facta causam re-*
sic. 3. valent] D *valerent*. quirere. 18. initio] D *vitio*.
5. omissis] D *obmissis*. 8. ex 19. dixi] D *scripsi*. 23. prox-
quibus quæque] D *ex quibus-* mam] B *propiam*. 29. enim]
cunque; A² *quæ ex omnibus*. om. B. Vitæ] om. D.
9. pensandum] B *perpensan-*

Martinus Dumi-
ens. *De IV Vir-*
tutibus Card. c.1.

“Si prudens es, animus tuus tribus temporibus 1
dispensetur: præsentia ordina, futura provide,
præterita recordare; nam qui nihil de præterito 3
cogitat, perdit vitam; qui nihil de futuro præ-
meditatur, in omnia incautus incidit. Propone 5
autem animo tuo et mala futura et bona, ut illa
sustinere possis, ista moderari”. 7

CAPUT XXVII.

Quando Consilium Sit Assumendum Vel Approbandum.

Viso, quomodo examinandum sit consilium,
videamus, quando sit assumendum et approban- 9
dum. Et certe assumendum et approbandum est
consilium tunc demum, quando fuerit examina- 11
tum, et bonum ac utile fuerit visum. Et licet
bonum videatur consilium, non tamen statim il- 13
lud sumere vel capere debes, sed diligenter in-
spicere, quomodo poteris perficere. Ait enim 15
Tullius: “Ad rem gerendam qui accedit, ca-
veat ne id solummodo consideret, quam illa res 17
honestas sit, sed etiam ut habeat efficiendi fa-
cultatem. In quo ipso considerandum est, ne 19
aut temere desperet propter ignaviam, aut minus
consideret propter cupiditatem. In omnibus 21
autem negotiis, prius quam aggrediare, adhi-
benda præparatio est diligens”. Considera ergo, 23

Cicero *De Offic.*
I, 21, 73.

1. es] A *est.* temporibus] *perspicere.* 16. Tullius] A
D *partibus.* 5. incautus] D *Seneca.* 17. solummodo] BC;
cautus. incidit] B *incedit;* M al. *solum.* quam] C *qua.*
procede. 6. autem] D *autem.* 18. efficiendi] BC; al. *fa-*
in. 7. sustinere] B *substinere.* *ciendi.* 19. est] om. B. 20. de-
9. approbandum] D *compro-* speret] D *desperetur;* A *dis-*
bandum. 10. assumendum] B *pergat.* 21. minus consideret]
adsumendum. 15. perficere] C O *nimis confidat.*

1 ne nimis capias; nam in proverbio dicitur: Qui
nimis capit, parum stringit. Inde etiam Cato
3 dixit:

Dionys. Cato *De*
Moribus, L. III,
Dist. 15.

Quod potes, id tempta, operis ne pondere pressus

5 Succumbat labor, et frustra temptata relinquo.

Talia enim incipere debes, quæ ad finem perdu-
7 cere possis, sicut dicit Seneca: "Majora te ne
quæsieris". "Id quære, quod potest inveniri; id
9 disce, quod potest sciri; id opta, quod optari co-
ram bonis potest. Ne altiori rei te imponas,
11 in qua statim tremendum cavendumque sit". Item
alibi dixit: Partiendum est onus, sub quo in via
13 deficias; nam qui volare satagit, antequam pen-
nas assumat, irremediabiliter corrui. Et si forte
15 ad bonitatem vel ad utilitatem vel etiam ad ho-
norem tantummodo respiceres, et non ad facul-
17 tatem sive possibilitatem, cito accideret tibi quod
supra dixi:

Ecclesiasticus,
III, 22.
Mart. Dumien.
De IV Virtutibus
Card cap. 1.*

19 Qui plus posse putat, sua quam natura ministrat,
Posse suum superans, se minus ipse potest.

Esopus Morali-
zatus, cf *supra*
cap. XII, p. 34.

21 Si autem fuerit consilium dubium, sive ad dictum
sive ad factum pertineat, semper tacere vel non
23 facere debes, et eligere potius *non* quam *sic*.

Ait enim Petrus Alfonsus: "Si dicere metuas
25 unde pœniteas, semper est melius *non* quam *sic*".

Petrus Alfonsi
Disciplina Cler.
VI, 12.

1. ne] om. C. 2. Inde] B *ris*; CD *choris*. 11. caven-
item. 6. perducere] D *pro-*
ducere. 7. te ne] B; al. *te-*
ne. 8. quæsieris] B; al. *qua*
scieris. potest inveniri] CD *D. bonis*. quo] D *quo non*.
potes invenire. 9. potest sciri] 16. facultatem] D *facilitatem*.
D *potes scire*. coram] B 22. pertineat] B *pertinebit*.

* Mart. Dum.: "... in qua stanti tibi tremendum (*al.*
timendum), ascendenti (*al.* descendenti) cavendum (*al.* ca-
dendum) sit".

Cæcilius Balbus “Sapienti enim magis expedit pro se tacere, quam 1
De Nugis Philo- loqui contra se; quia paucos vel neminem ta-
sophorum, p. 23: cendo, multos loquendo circumventos esse vidi- 3
Diogenes.* mus”. Verba enim sagittis sunt quasi similia:
 facile emittuntur, difficile retrahuntur vel emen- 5
 dantur; unde dici consuevit:

Horat. *Epist.* I,
 18, 71.

Evolat emissum semel irrevocabile verbum.

7

Quare in dubiis melius est tacere quam dicere,
 sicut et in factis dubiis melius est non facere 9
 quam facere, ut ait Tullius hoc modo dicens:

Cicero *De Offic.*
 I, 9, 30.

“Bene præcipiunt, qui vetant quidquid agere, 11
 quod dubites æquum an iniquum sit. Æquitas
 enim per se lucet; dubitatio autem significationem 13
 continet injuriæ”. Et alius dixit: “Si quid du-
 bitas, ne feceris; animi enim iudicio quod ne- 15
 gatum fuerit, fugito”; quia, ut supra dixi se-
 cundum Senecam, “solet esse in dubio pro 17
 consilio temeritas”.

Cæcil. Balb. *De*
Nugis Philos. p.
 40: *Socrates.*

Publil. Syrus
Sent. 593. W.

In omnibus denique prædictis ita per te et 19
 alios doctus sis, ut semper eligas bonum, veri-
 tatem, utilitatem, rationem atque justitiam, con- 21
 trariis penitus omissis.

2. paucos vel] om. AA²B; trahuntur; B detrahuntur.
 cf. Albertan. *De Arte Loqu.* emendantur] om. A; A²C
 p. XCVIII. tacendo, multos emundantur. 8. est] om. D.
 loquendo] B in tacendo, mul- 9. et] om. B. 22. omissis]
 tos in loquendo. 4. quasi] D obmissis; B amissis.
 om. B. 5. retrahuntur] D ex-

*Walt. Burlei. *Libell. de Vita et Moribus Philoso-*
phorum cap. XXII: *Simonides*: “Tutius est tacere quam lo-
 qui; neminem enim tacendo, multos autem loquendo circum-
 ventos agnovimus”. ** Cæcilius Balbus: “*Crimen*
sagittæ est simile: facile infigitur, difficile expellitur”. Cf. Al-
 bertan. *De Arte Loqu.* p. XCVIII.

CAPUT XXVIII.

Quando Et Qualiter Consilium Sit Retinendum.

- 1 Viso et cognito, quando et qualiter consi-
 3 lium sit capiendum sive assumendum, videamus,
 5 quando et qualiter consilium sit retinendum. Et
 7 certe consilium est retinendum, quando per pro-
 bationem et experientiam apparuit bonum ac utile;
 nam, ut supra dixi, Paulus ait: "Omnia pro-
 bate: quod bonum est tenete". Et tunc magna
 constantia illud retinere debes; ait enim Cato:
- 9 Constans et lenis, ut res expostulat, esto;
 Temporibus mores sapiens sine crimine mutat.
- 11 Nam et Seneca, De Formula Honestæ Vitæ,
 dixit: "Mobilis esto non levis, constans non
 13 pertinax". Constanter ergo consilium servabis,
 non pertinaciter.

Paul. *Epist. I ad
Thess* V, 21. v.
supra p 16, v. 12
 et 43, v. 25.
 Dionysius Cato
De Moribus L. I
 Dist. 7.

Mart. Dumiens.
De IV Virtutibus
 Cardin. cap. III.

CAPUT XXIX.

Quando Consilium Vel Promissum Possit Vel
Debeat Mutari.

- 15 Nunc superest videre, quando consilium vel
 promissum mutari possit vel debeat. Et certe
 17 consilium mutari potest multis ex causis.
- Mutari namque potest cessante causa, vel
 19 etiam nova causa superveniente; nam "cessante
 causa debet cessare effectus", et quæ de novo
 21 emergunt, novo indigent consilio, ut leges di-
 cunt. Quare dici consuevit:

*Decretal. Grego-
rii IX, L. II Tit.
XXIV, c. 28,*

2—4. sive — retinendum] magna] C cum magna. 17. ex]
 om. D; A² om. sive assu- om. D. 19. etiam] B etiam
 mendum. 4. probationem] B non. 21. emergunt, novo]
 prolationem. 7. est] om. B. om. C; B emergunt de novo.

Cf. *supra* p. 13,
v. 11.

Non credas stultum cum re mutare consultum. 1

Inde etiam Seneca dixit: Consilium tuum si audierit hostis, consilii dispositionem permutes. 3

Mart. Dumiens.
De IV Virtutibus
Cardin. cap. I.

Martin. Dumi-
ensis *Ibidem*.

Potest etiam et debet mutari consilium, si errore vel aliqua ex causa malum vel inutile 5 fuerit captum, quod frequenter accidit; nam, ut ait Seneca, "sunt quædam, quæ non videntur 7 bona esse, et sunt; et sunt, quæ videntur, et non sunt". "Crebro quidem faciem mendacii 9 veritas retinet; crebro mendacium specie veritatis occultatur. Nam sicut aliquando tristem 11 faciem amicus, et blandam adulator ostendit: sic verisimile coloratur et, ut fallat vel subripiat, 13 conatur". Inde etiam Ovidius dixit:

Ovid. *Amorum*
I. I, Eleg. VIII,
v. 104.

Impia sub dulci melle venena latent. 15

Ecclesiasticus,
XII, 7. Cf. *supra*
p. 54, v. 14.

Nam "in omnibus bonis duplicia mala invenies", ut supra dixi. 17

Item mutandum est consilium, si turpe fuerit vel ex turpi causa; nam si ex prædictis causis 19 etiam promissio facta esset, tamen effectum non teneret, quia vel ipso jure nulla esset, vel ex- 21 ceptio contra eam daretur; generaliter enim novimus, "turpes stipulationes nullius esse momenti", 23 ut leges dicunt.

Digest. XLV,
I, 26.

Item mutandum est consilium, si ad peccatum pertineat, quia generaliter dici consuevit: 25 "Nullum consilium est contra Dominum". 27

Salom. *Proverb.*
XXI, 30.

Et quod dixi tibi de promissione turpi non servanda, intelligas etiam de promissione impos- 29

1. cum] om. D. consultum] dit] C ostendunt. 13. et] om. codd. consilium. 2. Inde] B BD; A vel. 15. latent] B pa- idem. 8. videntur] D viden- tent. 18 & 25. mutandum] D tur mala. 10. crebro] B et vitandum. 18. fuerit] B fuit. crebo. 11. occultatur] B occu- 25. est] D esset. peccatum] litur; C occultum. 12. osten- A patrem 26. quia] B quare.

1 sibili vel de ea, quæ commode servari non po-
test, vel de ea promissione, quæ magis nocet
3 promissori, quam prosit ei, cui promittitur, vel,
etiam de illa, quæ inutilis est vel contraria ei
5 cui promissio facta est. Ait enim Tullius:

“Nec promissa servanda sunt, quæ sunt hijs,
7 quibus promiseris, inutilia: nec si tibi plus no-
ceant, quam illi prosint, cui quid promiseris”.

Cicero *De Offic.*
1, 10, 32

9 Unde supra dixi: Sapiens non mentitur, cum
suum propositum mutat in melius. Sicut enim

Cf. supra p. 13.
v. 15.

11 “non videtur dejerare qui ex concessa causa
deserit iusjurandum”, ut lex dicit: hoc denique

Digest. 11, VIII,
16.

13 serves pro regula generali, quod per sapientes
dici consuevit: “Malum est consilium, quod mu-

Publil. Syrus
Sent. 362. IV.

15 tari non potest”. Quare hujusmodi iuramenta,
quæ dicuntur *præcisa*, videntur mala ideo quod

17 in aliquibus sunt mutanda.

Prædictis notatis ac diligenter cognitis ME-
19 LIBEUS respondit dicens: Huc usque, domina
mea, sufficienter de consiliis et circa consilia in
21 genere me docuisti. Vellem tamen ut, ad spe-
ciem descendendo, consilium super hoc negotio
23 præsentī mihi datum mecum examinares, ita ut,
utilitate provisa et cognita, quod melius fuerit
25 eligamus.

PRUDENTIA dixit: Domine mi, rogo te ut,
27 si forte aliquid dixerō, quod tibi displiceat, ad
animum non revoces, quia in tui honorem atque
29 utilitatem hoc dicam sperans, quod patienter

1. commode] D *admodum*. cuntur] om. D. præcisa] A²
4. illa] D *illo*. 7. noceant] B *præcisa*; C *præcissa*; D *præ-*
nocerent; D *nocet*. 9. dixi] *cise*. ideo quod] B *ideoque*.
BD *scripsi*. 11. non] om. D. 19. respondit] D *respondens*.
dejerare] D *degerere*; A *de-* Huc] D *hijs*. 21. me] om. B.
viare; A² *deerare*. 15. hu- 23. ut] AD *ut in*. 24. pro-
jusmodi] B *hujus*. 16. di- visa] BD *prævisa*.

Salom. Proverb.
XXVIII, 23.

sustinebis; nam “qui corripit hominem magis gratiam apud eum inveniet, quam qui per linguæ blandimenta decipit”. Scias igitur: consilium, quod dicis tibi datum, non potuit dici consilium, sed, salva pace tua, fuit quædam arrengatio * sive contionatio improvida et indiscreta. Nam in multis capitulis errando malum consilium cepisti.

CAPUT XXX.

De Errore Consilii.

Cf. supra p. 13,
v. 20.

Primo enim errasti in congregatione consilii; nam primo debebas congregare paucos consilii habendi causa et postea, si opus fuisset, multos: tu statim a principio vocasti “multitudinem onerosam”.

Secundo errasti quia, cum debuisses congregare bonos amicos ac sapientes ac peritos, probatos ac fideles inventos et maxime senes, tu cum prædictis congregasti quoslibet notos, etiam malos, juvenes ac stultos, adulatores quoque et simulatores et assentatores, et illos etiam, qui non amore sed timore tibi reverentiam ostendebant: quod minime facere debuisti.

1. sustinebis] D *sustineas*. *esmouvement* al. *amouvement*
2. apud eum inveniet] B *invenit apud deum*. 3. igitur] A *cioun or moevynge of folly*.
igitur quod. 4. potuit] D *poterit*. 5. arrengatio] A²BG *arengatio*; A *allegatio*; D *aregnantia*; C *arrogantia*; M *arroganza*; N *fol* (improvida)
10. nam — consilii] om. D.
12. a principio] om. D.
13. onerosam] B *honorosam*. 19. assentatores] B *absentatores*; D *ascentatores*.

* Cf. Dufresne du Cange, *Glossarium Mediæ et Infimæ Latinitatis*. Ed. Henschel. Paris. 1840—45, in 4to: *arenga*, *arrenga*.

1 Tertio vero errasti, quia cum ira simul et
voluptate seu cupiditate atque festinantia tu ira-
3 tus consilium postulasti, non removendo prædicta
tria a te et a consiliariis tuis, quæ sunt con-
5 traria consilio.

Quarto vero errasti, quia, cum tuam vo-
7 luntatem consiliariis ostendere minime debuisti,
tu voluntatem tuam illis ostendendo, magnam af-
9 fectionem de vindicta in continenti facienda eis
demonstrasti; quare consilarii, magis secuti tuam
11 voluntatem quam tuam utilitatem, de vindicta in
continenti facienda tibi consuluerunt.

13 Quinto errasti, quia unico consilio con-
tentus fuisti, cum in tam arduo negotio multa
15 consilia sint necessaria.

Sexto errasti, quia non examinasti consilium.

17 Septimo demum errasti quia, facta par-
tita, non es secutus voluntatem et sensum sa-
19 pientium et amicorum, sed potius voluntatem ac
sensum multitudinis stultorum atque errantium.
21 Si enim ad multitudinem, et non ad sensum re-
spexeris, nunquam bonum consilium habere va-
23 lebis; nam stultos semper invenies in centuplum,
quam sapientes; et stulti stulta diligunt, et ani-
25 mum suum semper ad stultitiam inclinant; sa-
pientes vero pauci paucos inveniunt sapientes;
27 quare in partitis, quæ in consiliis fieri consueve-
runt, semper succumbunt. Inde est, quod in
29 partitis, quæ in consiliis civitatum fieri consue-

2. seu] B et; C sive. 4. sunt] tos — centuplum] A stultos
B sint. 8. magnam] om. B. plures in centuplo invenies.
10. demonstrasti] B demonstra- 26. pauci] om. B. sapientes]
sti. consilarii] B consiliariis. om. D. 27. quare] AD quare
secuti] om. A; D sequuntur. alia. partitis] D peritis; om.
11. quam tuam] AD om. tuam. A. quæ] AD quam. 28—29.
de] D cum de. 17. demum semper — consueverunt] om.
errasti] B et ultimo. 18. sapi- C. 29. consiliis] A² conciliis.
entium] Bsapientum. 23. stul-

verunt, consilia semper malum sortiuntur effectum, si voluntatem multitudinis, et non paucorum sapientiam, sectantur. 3

Cf. *supra*, cap. XXIX, p. 61.

MELIBEUS respondit: Bene confiteor me errasse; verum quia supra mihi dixisti, me licite consilium posse post examinationem, et etiam post captionem mutare, licet melius fuisset ab initio malum et indiscretum consilium non capere, quam captum postea mutare, tamen post examinationem de novo faciendam ad tuam voluntatem sum mutare paratus; "humanum enim est peccare, diabolicum vero perseverare". 11

Joann. Chrysostom. *Adhortatio ad Theodor. lapsum* I, 14.*

Tunc PRUDENTIA respondit: Consilium, quod dicis factum, nullo jure infactum fieri potest. Ait enim lex: Factæ autem res nulla constitutione infactæ fieri possunt. Verumtamen, quod factum est, examinari potest et, errore depulso, utilitas discerni atque assumi. 17

CAPUT XXXI.

De Examinatione Consilii In Specie.

Examinemus itaque illud quale consilium, utilitatem dante Domino assumpturi. Ut igitur

5. mihi] om. C. 8. malum] lium] fortasse = illud con-
D minus malum. 11. sum silium, quale sit; vel quale pro
mutare] A mutare sum; D om. quale quale: cf. infra p. 76,
mutare. 12. est] om. C. dia- v. 18: istud quale quale (o:
bolicum] O σατανικόν; Spec. quaecunque) consilium; M
Hist. diabolicum. 14. jure] quello consiglio qualunque egli
A modo. infactum] C infectum. è, quello, che dato è. 20. as-
16. infactæ] C infectæ. factum] sumpturi] B assumpturi su-
om. B. 17. depulso] A² re- mus. igitur] B ergo.
pulso. 19. illud quale consi-

* Joannis Chrysostomi *Opera*. Paris. 1718. in fol. T. I, p. 26. *Parænesis sive Adhortatio ad Theodorum lapsum*. Cf. Vincentii Bellovac. *Speculum Historiale*. Duaci 1624. in fol. L. XVII, c. 45, p. 669—70: Jo. Chrys. *De Reparatione Lapsi*.

1 examinatio recte fieri valeat, a capite incipiendo,
singula dispiciamus.

3 Consilium quippe medicorum de cyrurgia
rectum et bonum fuit; nam "ad illorum officium
5 spectat omnibus prodesse et nulli nocere" et
artem suam sollicitè prosequi, ut sapienter dixe-
7 runt. Remunera ergo illos largissime, ut gau-
denter atque sollicitè artem suam prosequentes,
9 tam suam quam filiæ tuæ faciendo utilitatem,
illam velociter, dante Domino, ad sanitatem per-
11 ducant. Licet enim amici tui sint, nihilominus
tamen sunt remunerandi. Frequenter enim ac-
13 cidit, ut medici alique de artibus singulis præ-
ponant amicitiae utilitatem pecuniariam et, ubi
15 sentiunt lucrum, ibi magis procurent. Et quod
dixi de medicis cyrurgiæ, idem intelligo de con-
17 silio physicorum, qui quasi eadem dixerunt. Volo
tamen audire, qualiter intelligas verbum dubium,
19 quod protulerunt, scilicet: *contraria contrariis*
curantur.

*Decretal. Grego-
rii IX, l. 1, Tit.
XXXVII, Cap.
3. Cf. supra p.
7, v. 1.**

*Cf. supra p. 7,
v. 14-22.*

21 MELIBEUS respondit: Intelligo contrarium,
quod fecerunt mihi inimici mei, posse curari per
23 aliud contrarium, quod eis facere volo; injuriam
ergo mihi factam per vindictam contra illos fa-
25 ciendam et injuriam, quam eis faciam, curabo.

2. dispiciamus] A *despiciamus*; A² *despicias*. 3. quippe] om. C. 13. alique] D *illi-
D vero. de* A *in. cyrurgia*] *que*; A² *alique doctores*
A² *syrrugia*; B *cyrurgia*; CF *de. artibus*] D *artibus suis*.
cyrogia; A *cirugia*; D *ciro-* 17. physicorum] B; al. *phisti-*
gia. 6. sapienter] B; al. *sa-* *corum*. 18. intelligas] om.
pientes. 7. gaudenter] A²BC D. 19. scilicet] A *dicentes*.
gaudeant. 8. sollicitè] B *sol-* 22. curari] B *curare*. 23. eis]
licitent. 10. Domino] C *Deo*. D *ego*.

* Decr. Greg. IX, l. 1.: "Quum *sacerdotis* sit officium
nulli nocere, omnibus autem velle prodesse" cett.

PRUDENTIA dixit: Facile credunt homines 1
 quod volunt, et animum suum ad suum deside-
 rium velociter inclinant. Ego autem illud ver- 3
 bum non ita intelligo; nam malum non est con-
 trarium malo, nec injuria injuriæ, nec vindicta 5
 vindictæ, sed sunt similia. Per vindictam nam-
 que vel injuriam non curatur injuria vel alia 7
 vindicta, immo augmentantur et crescunt. Intel-
 ligo itaque, malum contrarium esse bono, pacem 9
 guerræ, concordiam discordiæ, frigidum calido; et
 ita infinita possent poni exempla. Secundum 11
 ergo dictum illud oportet contra discordiam op-
 ponere concordiam, et contra guerram opponere 13
 pacem. Et etiam secundum beatum Paulum,
 qui dixit in Epistola ad Romanos: "Noli vinci 15
 a malo, sed vince in bono malum"; et iterum
 in eadem Epistola subicit: "Itaque quæ pacis 17
 sunt, sectemur"; et supra in eadem Epistola
 dixerat: "Nulli malum pro malo reddentes, pro- 19
 videntes bona non tantum coram Deo, sed etiam
 coram omnibus hominibus; si fieri potest, quod 21
 ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem ha-
 bentes". 23

Paul. *Epist. ad Rom.* XII, 21.

Paul. *Ibidem* XIV, 19.

Paul. *Ibidem* XII, 17—18.

Cf. *supra* p. 8, v. 4 — p. 9, v. 14.

Nunc accedamus ad examinationem et ex-
 positionem consilii, quod dederunt tibi causidici 25
 sapientes ac senes, qui quasi eadem consulue-
 runt dicentes, ut personam tuam super omnia 27
 custodias, et domum tuam diligenter munias, al-
 legantes etiam, non esse in talibus subito nec 29
 festinanter procedendum, sed cum diligenti pro-

Cf. *supra* p. 10, v. 17—20.

1. dixit] A *respondit*. 3. ve- *oporteret*. 14. etiam] A² *ita*.
 lociter] om. B. 6. vindictæ] 17—18. subicit — *supra* om.
 B *vindictæ vel injuriæ*, nam- A. 18. sectemur] B *sectamur*;
 que] B *autem*. 8. augmen- C *sectentur*. 19. dixerat] AD
 tantur et crescunt] A *augmen-* *dixit*. 20—21. si fieri — ho-
 tatur et crescit. 9. malum D minibus] MO. 27. tuam] om.
 malum consilium. 11. infi- D. 29. procedendum] C *pro-*
 nita] om. A. 12. oportet] D *cedere diu*.

1 visione ac præparatione et deliberatione maxima
sollicitaque cura omnia esse peragenda. Et certe,
3 cum istud consilium planum ac rectum sit, et ab
omnibus sapientibus valeat propter rationes sibi
5 assignatas merito comprobari, meo arbitrio in
paucis indiget examinatione vel expositione. Quod
7 enim dixerunt de tuæ personæ custodia bene no-
tandum est.

CAPUT XXXII.

De Custodia Personæ In Guerra Constitutæ.

9 Scire enim debes, quod qui guerram habet
multipliciter se custodire debet.

11 In primis igitur custodiam a Deo postu-
lare suppliciter ac devote debes, a quo est "omne
13 datum optimum" et sine cujus auxilio nihil bene
valet custodiri, Propheta hoc testante, qui ait:
15 "Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vi-
gilat qui custodit eam".

Jacob. *Epist.*
Cath. I, 17.

Ps. CXXVI, 1.

17 Secundo custodiam tui committas proba-
tis et notis ac fidelibus amicis, ab illis auxi-
19 lium, si opus est, ad tui custodiam postulando.
Ait enim Cato:

Dionysius Cato
De Moribus L.
IV, Dist. 13.

21 Auxilium a notis petito, si forte laboras,
Nec quisquam melior medicus, quam fidus amicus.

23 Tertio custodias te ab omnibus extraneis et
ignotis, illos semper suspicando. Ait enim Pe-
25 trus Alfonsus: "Ne aggrediaris viam cum ali-

Petrus Alfonsi
Disciplina Cler.
XVIII, 10.

3. cum] om. D. istud] ADH stodit eam] AA² etc.; Dvigilant
illud. 4. sibi] AF; BCDGHI qui custodiunt. 22. quisquam
ibi. 7. enim] A ergo; C bene. melior] C quicquam me. 22—
12. suppliciter] H supliciter; 23. medicus — custodias] om.
D simpliciter; M semple- C. 24. illos] om. D. 25. Ne]
mente. 14. hoc] om. D. ait] B non.
B dixit. 15—16. vigilat qui cu-

Petrus Alfonsi
Disciplina Cler.
XVIII, 10.

quo, nisi eum prius cognoveris; et si tibi in via 1
ignotus se associaverit, iterque tuum investiga-
verit, dic te velle longius ire quam disposueris; 3
et si detulerit lanceam, vade a dextris: si en-
sem, vade a sinistris". 5

Supra p. 45-53,
cap. XVIII sqq.

Quarto custodias te sagaciter ab omnibus
illis, quorum consilium tibi dixi esse vitandum, 7
supra in titulo: Quorum Consilium sit Vitandum.

Salom. *Proverb.*
XXVIII, 14.

Quinto vero ita te custodias, ut vilipen- 9
dendo parvum inimicum custodiam tui non omit-
tas. Sapiens enim in omnibus metuit, et maxime 11
inimicos. Unde Salomon dixit: "Beatus homo,
qui semper est pavidus; qui vero mentis est 13
duræ, corrueat in malum". Timere ergo debes
omnes insidias; dixit enim Seneca: "Qui omnes 15
insidias timet, in nullas incidet"; et iterum idem
ait: "Semper metuendo sapiens vitat malum"; 17
unde alibi idem dixit: "Non cito perit ruina,
qui ruinam timet". Et licet videatur tibi, te 19
bene esse tutum et in tuto loco, nihilominus ta-
men tibi cavere debes. Ait enim idem Seneca: 21
"Caret periculo, qui etiam tutus cavet". Et ti-
mere debes non solum magna, sed etiam modica 23
et parva, et non solum magnos inimicos, sed

Publil. Syrus
Sent. 542. W.

Idem *Sentent.*
607. *W.*
Idem *Sentent.*
380. *W.**

Publil. Syrus
Sent. 116. W.

1. tibi] post *se* collocat D. cade; N *cherra*. 18. perit
2. iterque tuum inv.] om. B. ruina] F *perit ruina*; H *ruina*
4. detulerit] A *tulerit*. 6. sa- perit; D *perit in ruinam*; B
gaciter] om. B. 8. supra — petit *ruinam*; G *ruinam pa-*
sit vitandum] om. AD; BC rit; A *ruixa parit ruinam*;
est v. 10. custodiam] A²B M *non tostò perisce per ruina,*
custodes; F *custodes alia manu chi ruina teme.* 19. te] D
custodiam. tui] A *tibi*. omit- de. 20. tutum] A *tuum*; D
tas] D *obmittas*; A *committas*. tunc. 21. tibi cavere] A *ti-*
13. est] om. B; D *es*. 15. omnes] mere. debes] B *debeas*. 22. Ca-
CD *omnis*. 16. nullas] B *nul- ret*] D *cavet*. 23. modica] C
lam. incidet] D *incidit*; M *permodica*.

* Publilius Syrus: "Non cito ruina opteritur, qui
rimam timet".

- 1 etiam parvos. Scriptum est enim: "Inimicum, Publii. Syrus
quamvis humilem, docti est metuere". Inde etiam Sent. 255. W.
3 Ovidius, De Remedio Amoris, dixit:

Parva necat morsu spatiosum vipera taurum;

Ovid. *De Remed.
Amoris* II, 25-26.

- 5 A cane non magno sæpe tenetur aper.

Et Pamphilus ait:

- 7 Res tamen interdum grandia parva movet;

Ex minima magnus scintilla nascitur ignis,

Pamphilus *De
Amore*. Parisiis
1510; fol. c V
verso.

- 9 Et generat parvum grandia principium.

Et alibi:

- 11 Causa pusilla nocet, sapiensque nocentia vitat.

Ibidem fol. c VII
verso.

Et Martialis dixit:

- 13 Quem leo non tetigit, dum mordet aranea lædit.

Pseudo-Martial.

Æmule, non tantum grandia, parva cave.

- 15 Sed licet ita timere debeas, non tamen debes

esse nimis timidus. Ait enim Seneca: "Peri-

Publii. Syrus
Sent. 452. W.

- 17 cula timidus, etiam quæ non sunt, videt". Et

alibi idem ait: "Cotidie dampnatur, qui semper

Idem Sent. 97. W

- 19 timet". Et alibi scriptum est: "Quidam fal-

Seneca *Epist.*
III, § 3.

lere docuerunt, dum falli timent". Et etiam

- 21 Cato dixit:

Nam timidis et suspectis aptissima mors est.

Dionysius Cato
De Moribus L.
IV, Dist. 43.

- 23 Sexto denique custodire te debes a veneno
et toxico et ab omnium irrisorum et malorum

4. spatiosum] om. C. 7. cf. Albertan. *L. de Amore et
grandia*] *O gaudia*. movet] *Dilectione Dei* cett., cod. D,
D manet. 8. Ex] A² et. mi- fol. 64 recto.; codd. *euole*;
nima] C unde. 9. Et — prin- *evolā* scribere nolui. 22. nam]
cipium] om. AD. parvum] C om. A²B. 24. toxico] CDF *tos-*
parva. 11. Causa — vitat] *sico*; B *tosico*. omnium] om.
om. E. 12. Martialis] A² *Mar-* D; A *hominum*; A² *omni*. 23—
cus. Versus 12—14 om. A. 24. Nonne legendum est: *ut a*
14. *Æmule*] ? nomen proprium *veneno et toxico ab omnium?*

Cf. Albertan. *De Arte Loquendi*
p. CVIII.

consortio vel colloquio. Scriptum est namque: 1
Cum irrisore consortium non habeas: loquelæ
ejus assiduitatem quasi toxica fugias. Societas 3
ejus tui laqueus est, alternaque affabilitas de-
spectio. 5

Cf. *supra* pag. 8
v. 16.

Similiter illud, quod consuluerunt îdem sa-
pientes dicendo, ut domum tuam diligenter munias, 7
examinatione et expositione indiget. Quare a te
volo audire, quomodo illud verbum intelligas. 9

MELIBEUS respondit: Credo, illos intellexisse,
ut debeam munire domum meam turribus et aliis 11
altis ædificiis, quarum vel quorum munimine tueri
me valeam, et inimici timeant offensionis causa 13
illic accedere.

CAPUT XXXIII.

De Turribus.

PRUDENTIA respondit: Munitio turrium et 15
aliorum altorum ædificiorum ad superbiam ple-
rumque pertinet, et timor et odium inde gene- 17
ratur, ita quod vicini amici propter timorem fiunt
inimici, et omnia mala inde nascuntur, quæ oc- 19
casionem timoris notavi tibi supra in titulo: De
Vitando Consilio Illorum, qui non Amore, sed 21
Timore Reverentiam ostendunt. Quare Salo-
mon dixit: "Qui altam facit domum suam, quærit 23

Supra cap. XXI,
p. 50—52.

Salom. *Proverb.*
XVII, 16.

1. namque] B enim. 3. toxica] fensionis] B offensiones. 14. il-
F tossica; C tussica; B to-
sica. 4. tui] A tibi. affabi-
litas] D affcabilitas. 6. illud
quod] A istud quod; C quod
illud. 9. intelligas] B intel-
ligat. 10. illos] AA² istos.
11. aliis altis] BC om. aliis;
AA²F om. altis. 12. mu-
nimine] B munitione. 13. of-

lic] D illuc; A² illius. 15. Mu-
nitione] D monitio. 16. alio-
rum altorum] BC om. aliorum;
AD om. altorum. 17. inde]
om. B. 18. ita] om. C. vicini
amici] A amici vicini; A²BF
vicini et amici. 21. Consilio]
D consortio.

1 ruinam; et qui evitat discere, incidet in mala".

Præterea turres cum magno labore et infinitis
3 expensis fiunt; et etiam cum factæ fuerint, nihil
valent, nisi cum auxilio prudentium et fidelium
5 amicorum et cum magnis expensis defendantur.
De qua superbia Jhesus Sirac dixit:

CAPUT XXXIV.

De Superbia.

- 7 "Initium superbiæ hominis, apostatare a Deo; Ecclesiasticus, X, 14—15.
quoniam ab eo, qui fecit illum recessit cor ejus;
9 quoniam initium peccati omnis superbia". Et ite- Ecclesiasticus, X, 7.
rum idem dixit: "Odibilis est coram Deo et
11 hominibus superbia, et execrabilis omnis iniqui- Ecclesiasticus, XXI, 5.
tas". Et iterum idem ait: "Objurgatio et in-
13 juræ annullabunt substantiam; et domus, quæ
nimis locuples est, annullabitur superbia". Inde
15 etiam Sapiens dixit: "Ubi fuerit superbia, ibi Salom. Proverb. XI, 2.
et contumelia; ubi autem humilitas, ibi et sa-
17 pientia" simul cum gloria. Et iterum idem ait:
"Superbum sequitur humilitas, et humilem spi- Salom. Proverb. XXIX, 23.
ritum suscipiet gloria". Et iterum idem ait:
"Contritionem præcedit superbia; et ante rui- Salom. Proverb. XVI, 18.
21 nam exaltatur spiritus". Et etiam Job dixit:
"Si ascenderit usque ad cælos superbia, et ca- Liber Job XX, 6—7.

2. Præterea] C *propterea*. domus — superbia] B. 14. lo-
4. prudentium] B *prudendum*. cuples] B *locuplex*. 15. Sa-
5. defendantur] C *defendun-*
tur. 7. Initium] D *Inimi-*
cum. apostatare] D *apostare*. cum gloria] Cf. Albertan. *De*
9. omnis] A *est omnis*; M *è* *Arte Loqu.* p. CIV. 17—19. Et
ogni superbia; O *omnis pec-* iterum — gloria] om. AA²D.
cati est s. 10. Odibilis] B 18. superbum] C *superbiam*.
hodibilis. 11. superbia] om. spiritum] codd.; O *spiritu*.
D. 13. substantiam] AD *su-* 20. Contritionem] B *contri-*
perbiam; M *superbia*. Et *ctionem*; C *contritio*. 20. su-

perbia] C *superbiam*.

Albertan. *L. De
Amore et Dile-
ctione Dei* cett.

put ejus nubes tetigerit, quasi sterquilinum in 1
fine perdetur". Cum ergo tam detestabilis sit
superbia, totque mala oriantur ex ea et infinita 3
alia, quæ notantur in libro De Forma Vitæ, in
titulo: De Amicitia Superbi vel Perversi Hominis 5
Vitanda; et etiam cum ex turribus tot mala na-
scentur, meo arbitrio nunquam turres sunt fa- 7
ciendæ, nisi tunc demum quando aliæ munitiones
deficiunt vel non sufficiunt. 9

At MELIBEUS respondens dixit: Quomodo
domum meam aliter munire valeam? 11

PRUDENTIA respondit dicens:

CAPUT XXXV.

De Munitione.

Seneca *De Cle-
mentia* I, 19, 5.

Munitio multiplex est. Est enim munitio, 13
quæ ad dilectionem pertinet, ut amor civium; et
hæc inexpugnabilis est; de qua Tullius dixit: 15
"Unum est inexpugnabile munimentum: amor
civium". 17

Est alia munitio, quæ roborat animam et
corpus, videlicet virtus; et hæc similiter inex- 19
pugnabilis est; de qua Ysopus dixit:

Non ope loricæ nec egebit acumine sicæ 21

More nec hostili cujusque juvamine pili,

Solo virtutum quem constat robore tutum. 23

3. oriantur] codd. *oriuntur*. *plex*. 15. inexpugnabilis] B
infinita] B *etiam in infinita* *inpugnabilis*. 16—17. amor
multa. 4. Forma] B *formula*. civium] om. C. 18. animam]
7. meo] CD *in eo*. faciendæ] D *animum*. 20. Ysopus] B
B *ædificandæ*. 8. quando aliæ] *Esopus*; D *Ysaïas*. 21. ope
om. A. 9. deficiunt v. n. suf-
ficiunt] A *deficiant v. n. suf-*
ficient. 10. dixit] B *ait*. 22. More] G *mere*; L *vere*;
11. valeam] AA²; al. *valeo*. H *nece*. 23. Solo] BFK *sed*
13. multiplex] BKL; al. *tri-* *solo*. quem] CD *quod*.

1 Sunt et aliæ munitiones, quæ ad defensionem
tantum pertinent, ut sunt fossata, spaldi*, ag-
3 geres et similia.

Sunt denique aliæ munitiones, quæ ad de-
5 fensionem principaliter fiunt, licet ex hijs etiam
offensiones fieri valeant, ut sunt sagittæ et ba-
7 listæ et alia arma, quibus omnibus munitionibus
domum tuam et corpus, quod est domus animæ
9 tuæ, melius quam per turres potes munire.

Quod vero sapientes et senes in fine con-
11 suluerunt: In hoc negotio non est subito nec
festinanter procedendum; sed cum diligenti pro-
13 visione ac præparatione et deliberatione sollici-
taque cura omnia sunt peragenda: bene puto
15 dictum ac sapienter. Ait enim Tullius: "In
omnibus negotiis, prius quam aggrediare, ad-
17 hibenda est præparatio diligens", Ergo in vin-
dicta et in munitione facienda et in guerra et in
19 bello et in omnibus negotiis, ante ingressum vel
aggressum, præparatio ac provisio necessariæ sunt,
21 si commode fieri possunt; nam, ut idem ait,
longa præparatio belli celerem victoriam facit.
23 Et etiam Cassiodorus dixit: "Munitio quippe
tunc efficitur prævalida, si diuturna fuerit cogi-
25 tatione roborata. Omnia subita probantur in-
cauta, et male constructio loci tunc quæritur,

Cf. *supra* p. 10,
v. 17—20.

Cicero *De Offic.*
I, 21, 73.

Cassiod. *Variar.*
L. I Ep. 17.

1. defensionem] B *defen-* B om. *in.* in bello] B om.
siones. 1—3. Sunt et — si- *in.* 19. in omnibus] D om.
milia] om. E. 2. spaldi] C *in.* 20. aggressum] B *adgres-*
spladi. 9. munire] om. D. *sum.* necessariæ] AA²BCDE
11. nec festinanter] post *pro-* *necessaria.* 22. celerem] B
cedendum collocat B. 13— *cellerem.* 23. etiam] om. D.
14. præparatione — omnia] 24. prævalida] A *valida.* co-
om. C. 16. in omnibus nego- *gitatione]* A *præparatione.*
tiis] om. A. 18. in munitione] 26. male] AA²; al. *mala.*

* *Spaldus* (*spaldum*): murus exterior vel prominens,
propugnaculi species. Dufresne du Cange, *Gloss. Med. et*
Inf. Latinitatis.

Cassiod. *Variar.*
L. I. Ep. 17.

Cassiod. *Variar.*
L. III Ep. 48.

Cassiod. *Variar.*
L. VIII Ep. 13.

Cf. *supra* p. 7,
v. 23 — p. 8, v. 3.

Cf. *supra* p. 11,
v. 5—7.

Cf. *supra* p. 9,
v. 15 sqq.

Supra c. XVIII
—XXVI.

quando jam pericula formidantur". "Res ergo 1
præliorum bene disponitur, quoties in pace tra-
ctatur", et "munitio semper tractanda in otio 3
esset; quia tunc male quæritur, cum necessaria
judicatur"; "omnia vero deliberata sunt robusta". 5

Nunc accedamus ad examinandum in specie
consilium, quod dicis tibi datum a vicinis, timore 7
dilectionem ostendentibus, et inimicis quondam,
qui modo in gratiam tuam redierunt; et ab adu- 9
latoribus sive assentatoribus atque ab illis, qui
secreto tibi ad aures aliter consuluerunt, quam 11
palam verbis ostenderent; et a juvenibus, qui
tibi consuluerunt, vindictam in continenti facien- 13
dam et guerram viriliter et potenti manu pera-
gendam. Et certe in hujusmodi consiliariis, ut 15
supra tibi dixi, multum errasti, quia illos ad con-
silium vocare minime debuisti; et, si bene re- 17
cordaris, istud quale quale consilium quasi exa-
minatum est supra in titulo: Quorum Consilium 19
sit Vitandum et in sequentibus rubricis usque ad
titulum: Quando Consilium sit Assumendum. Ve- 21
rumtamen quia ibi in genere dicta sunt, descen-
damus ad speciem, præfatum consilium exami- 23
nantes.

Videamus itaque secundum Tullium in pri- 55

2. disponitur] AA²B; al. *disponuntur*. tractatur] AA²;
al. *tractantur*. 3. et] E *quia*.
4. esset] codd.; O *est*. 5. judi-
catur] D *judicantur*. delibe-
rata] D *roborata*. 9. modo]
D *vero*. redierunt] B *reddi-
erunt*. ab] om. D. 9—10. adul.
s. assent.] D *adulationibus seu
assentationibus*. 11. secreto]
E *secrete*. 11—13. quam —
consuluerunt] om. D. 12. pa-

lam] om. A. ostenderent] E
ostenderant; F *ostenderunt*; A
dicerent. 13. consuluerunt] A²
consulebant. 14. guerram] B
guarram. 17. recorderis] A²
recorderis. 18. istud quale
quale] A *istud qualecunque*;
A² *illud tale quale*; E *illud
tale*; cf. *supra* p. 66, v. 19:
illud quale consilium. quasi]
om. C. 20 & 21. sit] codd. *est*;
cf. *supra* p. 29, v. 18 & 20.

Cicero *De Offic.*
II, 5, 18 cf. *supra*
p. 55, v. 12.

1 mis, quid in hac re verum sincerumque sit; se-
cundo, quid consentaneum sit huic rei, quam fa-
3 cere vis, id est vindictæ; tertio, quid consequens;
quarto, quid gignatur ex hac vindicta; quinto,
5 quæ fuit causa injuriæ tibi illatæ, et quare Deus
permisit, tibi hanc injuriam fieri.

7 Et certe, de veritate sincera hujus negotii
non oportet multum inquirere, quia tu bene nosti,
9 qui fuerunt illi et quot [et quales], qui hanc in-
juriam tibi intulerunt, et quando et quomodo, et
11 qualem injuriam fecerunt.

Examinemus ergo, quid consentaneum huic
13 rei sit, id est, qui et quot et quales consentiant
voluntati et consilio tuo, et qui et quot et quales
15 consentiant cum inimicis et adversariis tuis. Et
certe tecum sentiunt et consentiunt illi, quos
17 supra nominavi, id est multi juvenes et vicini,
et agnati atque cognati, et illi, qui tibi consu-
19 luerunt, vindictam in continenti faciendam. Sed
videamus et inquiramus, quis es tu, et qui et
21 quot et quales sint illi, quos dicis esse tuos
amicos. Circa tuam itaque personam notare
23 potes et debes quod, licet magnus sis et dives
et potens, solus tamen existis et permanes. Non
25 enim habes filios masculos, neque fratres vel
consanguineos germanos vel alios necessarios,
27 quorum timore inimici tui a destructione tuæ per-
sonæ cessarent; et, destructa persona, bene nosti,

1. hac] om. C. 3. id est] tiant] D *sentiunt*; C *tuo vo-*
om. D. consequens] D *se-* *luntati et consilio consentiant.*
quens. 4. gignatur] C *contu-* 17. nominavi] D *notavi.* 20. tu]
atur. 8. tu] om. B. 9. quot] om. D. 21. et quales sint] B
A² *quod.* 10. intulerunt] B *sint et quales.* 24. existis] A²
intulerunt. 13. id est] om. *existas.* 26. consanguineos
A²C; ABEF *et.* quot] A² *germanos] N cousins germains;*
quod. 13—14. consentiant — M *ne nepoti ne frati carnali*
quales] om. D. 14. voluntati] 28. persona] BCE *tua per-*
A *voluntati tuæ.* 15. consen- *sona.*

quod divitiarum multitudo dispergitur et nihil 1
 valet. Inimici vero tui sunt tres, et multos ha-
 bent filios et germanos et alios necessarios, quo- 3
 rum si vindictam faciendo duos vel tres occide-
 ris, alii remanerent, qui personam tuam cito 5
 destruere valerent. Circa illos alios tuos amicos
 notare debes quod, licet multo plures sint quam 7
 inimicorum amici, tamen non sunt tales ut sui;
 nam sui sunt necessarii et propinqui, tui vero 9
 sunt remoti et longinqua parentela conjuncti. Ita
 circa illos, qui consentiunt tibi vel illis, et circa 11
 principales personas, illorum conditio valde me-
 lior est quam tua. 13

Secundo videamus super prædicto verbo *con-*
sentaneum, utrum consilium, quod recipisti, vide- 15
 licet de vindicta facienda, consentaneum sit ra-
 tioni, an non. Et certe non est consentaneum 17
 rationi, quia de jure vindicta nulli nisi judici
 jurisdictionem habenti permittitur, licet defensio 19
 in continenti permittatur quibusdam, si fiat cum
 moderamine inculpatæ tutelæ, ut leges dicunt. 21

Justiniani Co-
 dex VIII, IV, 1.

CAPUT XXXVI.

Quot Modis Dicatur Quis Posse.

Tertio vero super eodem verbo *consentaneum*
 videamus, utrum voluntas tua vel consilium con- 23
 sentiat possibilitati tuæ vel potentiæ tuæ, an non.
 Et certe posse sive possibilitas multis modis di- 25
 citur. Dicitur enim *posse*, quod commode fieri

2. sunt] om. D. 3. germa- cepisti] A²C cepisti; E acce-
 nos] M *frati carnali*; N *fre-* pisti. videlicet] AA² *scilicet*.
 res. 6. destruere] A *occidere*. 22. eodem] A *hoc*. 24. tuæ
 alios tuos] A² *tuos aliquos*. vel] E *tuæ vel utilitati tuæ*
 12. illorum] om. A²; A *sua*. vel. tuæ, an] B om. *tuæ*.
 15. utrum] D *utrumque*. re- 25. sive] A *vel*; al. *seu*.

- 1 potest, et ita appellatur *posse commoditatis*. Dicitur etiam quandoque *posse*, scilicet *æquitatis*, de
 3 quo *posse* dicitur, quod “ea facta, quæ pietatem, *Digest. XXVIII, VII, 15.*
 æstimationem et verecundiam nostram lædunt, et
 5 generaliter, quæ contra bonos mores fiunt, nec nos
 facere posse credendum est”, et hæc per leges
 7 probantur. Et de hoc *posse* dicit Marcus in
 Evangelio suo de Christo: “Et non poterat ibi *Ev. sec. Marcum VI, 5.*
 9 multas virtutes facere”. Et Apostolus in Epistola
 sua secunda ad Corinthios juxta finem dicit:
 11 “Non enim possumus aliquid adversus veritatem, *Paul. Ep. II ad Corinth. XIII, 8.*
 sed pro veritate”. Aliter vero dicitur *posse*
 13 *potestatis*, unde Dominus in passione sua ad
 Petrum ait: “An putas, quia non possum ro- *Ev. sec. Matth. XXVI, 53.*
 15 gare patrem meum, et exhibebit mihi plus quam
 duodecim legiones angelorum?” Aliter dicitur *posse*
 17 *possibilitatis*, de quo dixit Dominus ad Moysen
 in Exodo: “Non poteris videre faciem meam, *Exod. XXXIII, 20.*
 19 non enim videbit me homo, et vivet”. Aliter
 dicitur *posse facultatis* vel *facilitatis* vel etiam
 21 *probitatis* de quo Dominus in Evangelio Matthæi
 dixit: “Potestis bibere calicem, quem ego bibi- *Ev. sec. Matth. XX, 22.*
 23 turus sum?” Aliter dicitur *posse gratiæ*, de quo
 in libro Sapientiæ in persona Sapientiæ dicitur:
 25 “Et ut scivi, quoniam aliter non possum esse *Lib. Sapientiæ VIII, 21.*
 continens, nisi Deus det” et cetera. Et Domi-
 27 nus in Evangelio dixit: “Nemo potest venire ad *Evang. sec. Jo-ann. VI, 44.*

1. potest] om. D. commoditatis] D *commoditatum*. Dicitur] D *Et dicitur*. 2. scilicet] om. A. æquitatis] D *æquitas*. 4. æstimationem] A *extimationem*; al. *extimationem*. nostram] om. D. 7. Et] om. D. 9. multas virtutes] O *virtutem ullam facere nisi cett.* 10. dicit] om. B. 11. possumus] B *possimus*. adversus] B; al. *contra*. 12, 16, 19 & 23. Aliter] B *alias*. 17. Moysen] B *Moysem*. 18. poteris] nonnulli codd. *potestis*. 20. vel facilitatis] om. A². 21. Matthæi] B *Mathei*; D *Mathiæ*. 24. in persona Sapientiæ] om. D; E *in persona David*. 25. quoniam] A² *quia*; C *quod*. 26. det] CDE *dat*; A *debet*. 27. dixit] om. B.

me, nisi Pater meus traxerit illum". Aliter vero 1
ponitur in legibus *posse*, id est *debere*. Et etiam
super hoc verbo *posse* hij versus dici consue- 3
verunt:

Posse quidem rebus dat jus, natura, potestas, 5
Officii meritum, quantum divina voluntas.

Et si omnes significationes hujus verbi *posse* vel 7
potestatis vel potentiae diligenter inspexeris, tuum
posse vel potestas sive possibilitas vel potentia 9
non consonat nec consentaneum est voluntati tuae
vel consilio ita, ut vindictam facere possis tua 11
auctoritate, nisi forte, posse tuum vel potentiam
commodam superando, fines posse vel potentiae 13
tuae cum dampno et malo tuo excederes, quod
facere minime debes. Non ergo excedas tuum 15
posse; nam scriptum est:

*Esopus Morali-
zatus. Cf. supra
p. 34 & 59.*

Qui plus posse putat, sua quam natura ministrat, 17
Posse suum superans, se minus ipse potest.

Et iterum: 19

Ultra posse suum nullum lex justa coegit.

Non reor esse reum, qui totum posse peregit. 21

Non itaque facias vindictam excedendo tuum posse.
Qui enim vindictam vult facere vel cum alio pu- 23
gnare, cum adversarii dampno et sui custodia hoc
debet peragere. Scriptum est enim: Non bene 25
pugnat, qui voluntate alium superandi se denu-
dat; et iterum: Ita alium vulneres, ne tu pateas 27

2. ponitur] C *ponunt*; E *potentiam*. 14. excederes] D
dicitur. id est] B *vel*. 5. jus] *extenderes*. 20. lex] G *res*.
FHK; al. *vis*; om. G. 6. quin-
tum] C *quinta*; D *quintam*; *omen*. totum] D *toto*; G *te*-
AA²E *quantum*. 9. sive] D *cum*. 22. excedendo] D *exer*-
seu. 10. est] D *esse*. 12. po-
tentiam] D *potentia*; B *com*-
luntatem.

1 ad plagam; et iterum: Si extendas brachium,
videas, ne tibi latus denudetur. Nam omnes si-
3 mul pereunt, qui imperite et ignaviter pugnant:
alioquin quemlibet possent occidere, et etiam re-
5 gem. Vulgo enim dici consuevit: Qui vult mori
vel perire, regem potest occidere; et: Male suam
7 injuriam vindicat, qui vindictam faciendo illam
pejorat.

9 Super hoc itaque verbo *consentaneum* tria
breviter notabis, ut primo requiras, qui consen-
11 tiant tuo proposito, et qui contradicant. Secundo,
utrum propositum tuum rationi sit consentaneum,
13 an non. Tertio, utrum consentaneum sit poten-
tiæ tuæ sive possibilitati, an minime. Et ista
15 super hoc verbo *consentaneum* dicta sufficiant.

Sequitur videre examinationem super tertio
17 verbo, ubi dixi *consequens*, super quo breviter
notabis, quod ad vindictam, quam facere vis,
19 consequens est alia vindicta, periculum et guerra;
atque infinita dampna et incommoda sunt se-
21 cutura.

Super quarto vero articulo, ubi dixi *ex qui-*
23 *bus quæque gignantur*; scire debes, quod genita
fuit tibi injuria ex odio inimicorum tuorum; et
25 ex vindicta gignitur alia rixa; ex rixa vero gi-
gnitur et oritur odium et guerra; ex guerra vero
27 seditio et substantiæ consumptio, necessitas et

1. plagam] B *plangam*. ex-
tendas] A²CE *extendis*. 3. pe-
reunt] D *pcregunt*; hiatus in
cod. A usque ad *tua non est*
cap. XL in f., pag. 92, v. 20.
ignaviter] D *graviter*. 4. pos-
sent] B *posset*; C *posse*; A²
possem; F *possum*; DG *pos-*
ses. et] om. B. 7. vindicat]

D *vindicare*. 10. breviter] om.
B. ut] A² *et*. requiras] A²CE
inquiras. 19. est] om. CDE.
20. sunt] A² *inde sunt*. se-
cutura] D *secuta*; E *secta-*
tura; A² *consecutura*. 22. qui-
bus] A² *quibus causis*. 26. et
guerra] om. D. 27. substan-
tiæ] E *subest*.

bella atque innumerabilia mala gignuntur atque 1
nascuntur.

Quinto videamus examinationem super illo 3
verbo *quæ cujusque rei causa sit*.

CAPUT XXXVII.

Super Causa.

Causa igitur injuriæ tibi illatæ duplex fuit 5
efficiens, scilicet remotissima et proxima. Re-
motissima causa efficiens fuit Deus, qui est 7
causa efficiens omnium causarum, "per quem
omnia fiunt, et sine ipso factum est nihil", ut 9
in Evangelio dicitur. Causa vero efficiens proxima
fuerunt illi tres tui hostes, qui hoc maleficium 11
commiserunt. Occasio vero illius causæ, quæ
dicitur causa accidentalis, fuit odium, quod ipsi 13
habebant contra te, atque facta præcedentia.
Causa materialis fuit illud maleficium plagæ et 15
feritæ in filiam tuam factæ. Causa autem for-
malis fuit forma illius maleficii, quia cum hac 17
forma fecerunt, id est, ascendendo per scalas et
intrando per fenestras. Causa vero finalis illo- 19
rum fuit circa illud maleficium, quia voluerunt
filiam tuam interficere vel occidere et ad finem 21
mortis perducere; nec per eos remansit. Causam
vero finalem remotam, id est, ad quem finem 23
debeant pervenire, adhuc non scire possumus, nisi
forte per credulitatem vel præsumptionem. Cre- 25
dere namque et præsumere possumus, quod ad

Ev. sec. Joann.
1, 3.

4. quæ cujusque] D quæ- B ipsum. 16. feritæ] A²BCF;
cunque; A² quæ cujus. 5. il- D ferutæ; om. E. 21. inter-
latæ] B latæ. 8. quem] D ficere vel] om. A²B. 23. id est]
quam. 11. tres] om. C. tui] om. B. 24. debeant] A²B debeat.
om. D. hoc] D in hoc. 12. il- non scire] codd. nescire. 25. cre-
lius] A²CE ipsius. 15. illud] dulitatem] B crudelitatem.

- 1 malum finem inde pervenient; quia, ut supra dixi: "vix bono peraguntur exitu, quæ malo sunt inchoata principio".

Decret. Gratiani
P. II, Causa I,
Qu. I, C. 25. v.
supra p. 54, v. 21.

- Causam autem, quare Deus permisit tibi hanc injuriam fieri, similiter non possumus scire, nisi per credulitatem vel præsumptionem; nam sicut "de occultis alieni cordis judicare stultum est", ut dicit beatus Prosper et etiam beatus Paulus in Epistola prima ad Corinthios, ita de factis Dei nullus judicare debet vel potest. *Per credulitatem vel præsumptionem* dico, quod in mundo "nihil agitur sine causa, nec mundus fortuitis casibus implicatur", ut Cassiodorus dixit. Credo itaque, quod Deus justus justa ex causa hoc tibi contingere permisit. Causa namque meo arbitrio fuit quod, nec Deum timendo nec hominem reverendo, secutus es nomen tuum. Componitur enim ex *mel* et *bibens*: inde dicitur *Melibeus*. Bibendo enim de melle atque hujus mundi dulcedine inebriatus es ita, quod dereliquisti Dominum factorem tuum et, confisus in multitudine divitiarum tuarum prævaluisti in vanitate tua, et omnia quæcunque desideraverunt oculi tui, non negasti eis, tradens oblivioni scri-

Prosperi Aquitani *Sent. ex Op. Augustini. Sent. XXI.*
Paul. *Epist. I ad Corinth. IV, 5. **

Cassiod. *Variar. L XII, Ep. 25.*

1. inde] om. A². pervenient] B *provenient*; A² *perveniret*. 3. inchoata] B *incoata*. 4. Causam] D *Causa*. 8. beatus Paulus] A²CE *sanctus Paulus*. 11. vel] B *autem et*; al. *et*. 12. agitur] O *geritur*. 18. bibens] D *libeus*. 18—19. inde d. M.] om. A². 19. Melibeus] D et *derant*. nonnulli alii codd. *Melibeus*. Bibendo] A² *unde bibendo*; D *prohibendo*. hujus mundi] B *hujusmodi*. 20. ita quod] CE *itaque*; D *ita qui*. dereliquisti] BDF *derelinquisti*. 21. Dominum] om. E; A²C *deum*. confisus] B *confixus*. 23. desideraverunt] B *desi-*

* Paulus: "Itaque nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium: et tunc laus erit unicuique a Deo".

Petrus Alfonsi
Disciplina Cler.
XXXI, 3.*

Ovid. Amor. L.
I, Elegia VIII,
v. 104.
Salom. Proverb.
XXV, 16

Cf. *supra* p. 2,
v. 4—10.

pturam, quæ dicit: "Nunquam bibes mel sine ve- 1
neno", et scripturam Ovidii dicentis:

Impia sub dulci melle venena latent — 3
et dictum Salomonis in Proverbiis dicentis:
"Mel invenisti, comede quod tibi sufficit, ne forte 5
satiatus evomas illud". Quare forte Deus, aver-
tendo faciem suam a te, permisit hæc tibi con- 7
tingere, puniendo te in eo, in quo deliquisti.
Deliquisti etenim vel peccasti permittendo te a 9
tribus hostibus tuis superari animamque tuam
captivari, videlicet a carne et a mundo et a 11
dyabolo, qui sunt tres hostes tui et totius hu-
mani generis inimici. Quos hostes permisisti 13
per fenestras tui corporis intrare, videlicet per
os et nares et oculos et aures. Qui tres hostes, 15
per dictas fenestras intrando, te animamque tuam
quinque plagis affecerunt, videlicet illis quinque, 17
quæ gignuntur et oriuntur ex quinque sensibus,
videlicet ex visu, auditu, gustu, odoratu et tactu. 19
Ad similitudinem itaque prædictam forte dedi-
gnatus Deus permisit, filiam tuam a tribus hosti- 21
bus, per fenestras cum scalis ascendentibus, quin-
que plagis corporalibus vulnerari, videlicet in 23
oculo, naso, ore, manibus et auribus, ad hoc ut
deberes recordari, Christum quinque plagas in 25
corpore suo pertulisse, ut te et filiam tuam et

1. bibes] C *bibens*. veneno] B. 11. et a mundo, et a] B;
interpolatio in cod. A². 2. et] al. *mundo et*. 13. permisisti]
B *et etiam*. scripturam] A² om. D. 15. os et] B om. *et*.
scriptum. 4. in Proverbiis] nares et], D om. *et*; B *narres*.
om. D. 8. in eo] om. B. de- 16. per dictas] om. A²; D
liquisti] B *delinquisti*. 9. De- *prædictas*. 17. plagis] B *plage*.
liquisti] om. D. permittendo] 19. ex] D *et*. 24. ut] om. E.
D *vel permittendo*. te a] D 25. deberes] C *debeas*. plagas]
a te (post tuis). 10. tuis] om. D *plagis*.

* Petrus Alfonsi: "Philosophus: Hujus sæculi bona
commixta sunt, non enim comedes mel sine veneno".

1 totum humanum genus a talibus hostibus ac plagis redimeret, salvaret atque sanaret.

3 MELIBEUS respondit: Licet alia a te prolata vera sint vel verisimilia, non tamen credo, 5 quod voluntas Dei fuerit, ut talia maleficia deberent committi. Deo enim placet ejusque voluntas est, ut homines bene faciant, nec talia maleficia committant, ut omnes fere scripturæ 9 divinæ clamant.

At PRUDENTIA respondit:

CAPUT XXXVIII.

De Quintuplici Dei Voluntate.

11 Quintuplex est Dei voluntas: alia enim est præceptiva, alia prohibitiva, tertia permissiva, 13 quarta consultiva, quinta completiva. Unde versus:

15 Præcipit et prohibet, permittit, consulit, implet.

Cf. Vinc. Bellov. Spec. Hist. I, 5.

Præcipit enim, cum dicit: "Dilige Dominum 17 Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua et proximum tuum 19 sicut te ipsum:" et tunc est præceptiva Dei voluntas. Prohibitiva vero est, cum prohibet 21 aliquid fieri, ut cum dicit: "Non mœchaberis, non adulterabis, non furtum facies" et cetera si- 23 milia. Permissiva est Dei voluntas, quando alicui indigno denegat gratiam suam, avertendo

Evang. sec. Marcum XII, 30—31.

Exodus XX, 14 et 15.

2. redimeret] A²B redimens. alia. permissiva] B promissiva. 3. Melibeus] B Mellibeus. respondit] D respondit dicens. plectiva; infra p. 86, v. 8 alia] D alias. prolata] A² impletiva. 20. vero] om. D. probata. 5. deberent] B debeant. 6. voluntas] CD voluntatis. 11. alia] E prima. avertendo] B advertendo. enim] om. D. 12. tertia] D

Ev. sec. Matth.
XIX, 21.

faciem suam ab eo propter peccata sua, et ita 1
subtrahendo illam quodammodo videtur permit-
tere tali indigno peccare, atque per alios pecca- 3
tores permittit eum puniri: et ita in te fieri per-
misit. Consultiva est Dei voluntas, quando 5
alicui consulit, ut cum dicit: "Vade et vende
omnia, quæ habes, et da pauperibus, si vis esse 7
perfectus". Impletiva vero est, quando complet
quod sibi placet; omnia enim complere valet. 9

Publil. Syrus
Sent. 310. W.

MELIBEUS respondit: In verbis planis et
suavibus me semper videris inducere, ut a vin- 11
dicta me debeam abstinere, monstrando pericula,
quæ mihi possent evenire. Sed certe, nullus un- 13
quam vindictam faceret, si omnia, quæ possent
ex ea contingere, cogitaret; et sic maleficia ma- 15
nerent inulta vel impunita, quod esse minime
debet. Multa enim bona proveniunt ex vindicta; 17
nam malefactores occiduntur, et alii taliter de-
terrentur, quod de cetero similia facere non præ- 19
sumant. Sicut enim "multis minatur, qui uni
facit injuriam", ita multos a maleficio faciendo 21
removet, multaque maleficia prohibet, qui vin-
dictam in malefactores potenter exercet. 23

At PRUDENTIA respondit:

CAPUT XXXIX.

De Officio Judicis Circa Vindictam.

Quæ dixisti vera sunt, et locum habent in 25
judicibus imperium vel jurisdictionem habentibus;

3. peccare] A peccatore. lefactores] A² malefactores ali-
7. si vis esse] D finis est. qui. occiduntur] D occiden-
Impletiva] cf. pag. 85, v. 13. tur. deterrentur] B terrentur.
10. respondit] B vero respon- 19. præsumant] CE præsu-
dit. 15. ex ea] A². mane- munt; D præsumunt. 20. mi-
rent] B remanerent. 17. pro- natur] codd. minantur. 24. At]
veniunt] D perveniunt. 18. ma- om. B.

- 1 ad illos namque pertinet malefactores puniendo
vindictam exercere ac malos homines terrere.
- 3 Ait enim Cassiodorus: "Excessus tunc fiunt Cassiod. Variar. L. 1, Epist. 4.
in formidine, cum creduntur iudicibus displicere".
- 5 Plus etiam dico quod, sicut quilibet singulariter
vindictam faciendo peccaret, ita iudex vindictam
- 7 omittendo non esset a peccato immunis. Non
ergo parcere debet iudex malefactoribus; nam,
- 9 ut ait Seneca, "bonis nocet, qui malis parcit". Mart. Dum. De Moribus S. 114. Publil. Syrus Sent. 528. W. Cæc. Balb. De Nug. Phil. p. 33.
Et alibi dixit: Iudex, "qui dubitat ulcisci,
- 11 multos improbos facit"; et iterum: Iudex, "qui
non corripit peccantem, peccare imperat". Unde
- 13 alius dixit:

Criminis indulti secunda audacia crescit.

- 15 Vindictam ergo iudex facere debet puniendo ho-
mines corporaliter et pecunialiter. De corporali
- 17 vindicta dicit Paulus in Epistola ad Romanos:
"Iudex non sine causa gladium portat", sed ad Paul. Epist. ad Rom. XIII, 4.
- 19 vindictam malefactorum, ad laudem vero bonorum.
Boni namque iudices diligere potius quam timere
- 21 debent; ait enim idem Paulus: "Principes non
sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem Paul. Epist. ad Rom. XIII, 3.
- 23 non timere potestatem? Bonum fac: et habebis
laudem ex illa". Mali vero debent iudicem ti-
- 25 mere; unde idem ait: "Si malefeceris, time". Paul. Epist. ad Rom. XIII, 4.
Unde scriptum est:

- 27 Oderunt peccare boni virtutis amore.
Oderunt peccare mali formidine pœnæ.

Horat. Epist. I, 16, 52—53.

3. fiunt] O sunt. 4. cum] ter] C pecuniariter. 19. vero]
D quando. iudicibus] om. A² B autem. 22. timori] EF ti-
displicere] B dispicere. 5. sin- more; D timidi. boni] om.
gulariter] D singularis. 6. omit- D. 24. vero] F enim. de-
tendo] D obmittendo. 10. ali- bent] BF deberent; D debens.
bi] codd. alius. 16. pecuniali- iudicem] om. E; D iudices.

Cicero *De Offic.*
III, 6, 32.

Cassiod. *Variar.*
L. II Ep. 12.

Albertan. *L. de*
Amore et Dilecti-
one Dei cett.

Judex ergo potest et debet cum severitate faci- 1
norosos necare, mulctare, castigare, bonis spo- 2
liare, nec pati suum imperium in aliquo con- 3
tempni, ut leges clamant. Et etiam Tullius 4
dixit: "Neque est enim contra naturam eum 5
spoliare, si possis, quem est honestum necare".
Et Cassiodorus dixit: "Imperium, si in parvo 7
contempnitur, in omni parte violatur". Si ergo
prædicta diligenter inspexeris, et etiam quæ ple- 9
nius de vindicta notata sunt in libro De Forma
Vitæ, in titulo: De Vindicta Facienda, bene in- 11
tellexeris, aperte poteris cognoscere, vindictam
ad solum Deum vel ad judicem secularem, et 13
non ad te vel ad alium singulariter pertinere.
Itaque, si vindictam facere desideras, ad judicem 15
jurisdictionem vel imperium habentem recurras,
qui justitia mediante adversarios tuos debita co- 17
hercione punire non tardabit. Aut enim puni-
entur corporaliter inimici tui, aut injuriarum con- 19
dempnati efficientur infames; et sic, post amis-
sionem magnæ quantitatis suæ substantiæ, infa- 21
mati ac depauperati cum dedecore ac vituperio
vivent. 23

At MELIBEUS dixit: Talis vindicta mihi
displicet; nam de infamia vel pecuniæ amissione 25
parum curarent. Ego vero si emendam pro in-
juria mihi et filiæ meæ illata susciperem, sine 27

1. severitate) B *securitate*. mæ. 22. depauperati] E *de-*
2. necare] B *neccare*. 6. spo- *pauperati fuerint*; A² *depau-*
liare] om. D. 10. notata] D *pertati*. dedecore ac] om. A²;
dicta. 14. singulariter] D *D dolore ac*. vituperio] A²
singularem. 18. non] E *non vituperatione*. 24. Melibeus]
diu. tardabit] C *tardabunt*; B *Mellibeus*. 25. amissione]
A² *timebit*. punientur] D *B admissione*. 26. Ego vero]
punirentur. 20. sic] om D; E *Et ego*. emendam] A² *men-*
E *si*. amissionem] B *admis-* *dam*; BEF *mundum*. 27. et]
sionem. 21. magnæ] D *maxi-* *D vel*.

1 dedecore ac vituperio de cetero vivere non va-
lerem. Spreta itaque vindicta judiciali, fortunam
3 volo temptare atque, vindictam per me faciendo,
fortunæ adhærere; quia fortuna usque nunc me
5 fovit et, dante Domino, ad vindictam me ad-
juvabit.

CAPUT XL.

De Fortuna.

7 PRUDENTIA respondit: Meo consilio fortun-
nam non temptabis nec, vindictam per te fa-
9 ciendo, illi adhærebis; et hoc dico multis ratio-
nibus. Prima ratione, quia "male geritur, quid-
11 quid fortunæ geritur fide", ut Seneca in Epi-
stolis dixit. Secunda ratione, quia "fortuna
13 vitrea est et, cum splendet, frangitur", ut idem
ait. Tertia vero ratione, quia hoc faciendo
15 naturam excederes atque omitteres, ut idem
ait: Homines cum se fortunæ permittunt, natu-
17 ram dediscunt. Quarta vero ratione, quia "for-
tuna, sicut medicus imperitus, multos necat".
19 Quinta ratione, quia fortuna non adjuvat, sed
"occupat adhærentem sibi". Non igitur fortunæ
21 inhæreas, nec aliquo modo in illa confidas; non
enim stabilis est vel perpetua. Scriptum est
23 namque: In hoc mundo instabili nihil potest esse

Publil. Syrus
Sent. 320. W.

Publil. Syrus
Sent. 189. W.

Cæc. Balb. De
Nug. Phil. p. 23:
Chilo.

Seneca Epist.
LXXXII § 4.

Cf. Petr. Alfonsi
Disciplina Cler.
XXX, 6.*

1. dedecore] D *decere*. de mittunt] E *committunt*. 16—
cetero] om. BE. 2. Spreta] 17. Homines — dediscunt] om.
B *scripta*. 4. usque nunc] D A². 18. imperitus] om. D.
hucusque. 5. fovit] B *favit*. necat] O *cæcat*. 20. occupat]
11. fortunæ] E *fortuna*. fide] A² *occupat*. igitur] B *ergo*.
om. E. 15. excederes] A² BEFH; 21. nec — confidas] om. A².
C *excederis*; D *dedisceres*. 23 — v. 1, p. 90: In hoc —
omitteres] D *emitteres*. 16. per- Seneca] om. C.

* Petrus Alfonsi: "Numquid etiam audisti quod dixit
philosophus: Quis potest in hoc sæculo, quum mutabile sit,
aliquid stabile habere?"

Publil. Syrus
Sent. 411. W.

stabile. Et idem Seneca dixit: "Nec vita nec 1
fortuna perpetua est hominibus". Cum ergo for-
tuna sit lubrica, et invita detineri non possit, 3
errare si credis, quod semper te fovebit, ideo
quod hactenus te fovit: immo contrarium credere 5
potes; nam si fortuna usque nunc te nimium
fovit, te stultum fecit. Scriptum est namque: 7

Publil. Syrus
Sent. 173. W.

"Fortuna quem nimium fovet, stultum facit".
Non ergo confidas in stultitia a fortuna tibi col- 9
lata; raro enim aut nunquam consuevit prodesse
stultitia. Esto itaque sapiens, et vince fortunam 11
virtute; ait enim Seneca in Epistolis: "Sapiens
vincit fortunam virtute". Nec credas, fortunam 13

Seneca Epist.
LXXI § 29.

Seneca Epist.
XCVIII § 2.

te posse juvare; nam, ut idem ait, "errant qui
dicunt, fortunam nobis tribuere aliquid boni vel 15
mali". Et hoc intelligas de illa, quam homines
simplices fortunam appellant; ait enim Boetius 17
in libro secundo De Consolatione: Nihil enim
est fortuna, nisi secundum opinionem vulgi. Quare 19
Cato dixit: .

Cf. Boeth. De
Consol. Philoso-
phie L. IV. *

Dionysius Cato
De Moribus L. IV,
Dist. 3.

Cum sis incautus, nec te ratione gubernes, 21
Noli fortunam, quæ non est, dicere cæcam.

Et exponitur ibi sic: Noli fortunam dicere cæ- 23
cam, quæ non est, id est, quæ nihil est. Si au-
tem crederes, Dominum esse fortunam, recte pu- 25
tares, illum mala posse auferre et bona cuncta

1. idem] om. D. 3. invita] usque. 9. collata] D data.
D in vita. 4. fovebit] B fa- 19. vulgi] B populi vel vulgi.
vebit. 5. hactenus] B actenus. 21. te] O rem; M la cosa.
6. potes] D potest. usque 25. crederes] B credes. Domi-
nunc] C usque huc; B huc num] CE Deum; A² diu.

* Boethius, De Consol. Philos., Paris. 1783, L. IV, P.
II, p. 130: "... Vide igitur, ne opinionem populi sequentes
quiddam valde inopinabile confecerimus".

- 1 tribuere valere. Si ergo vindicta prædicta judi-
 cialis tibi displicet, et vindictam omnino desi-
 3 deras, ad summum et verum judicem recurras,
 qui nullam injuriam relinquens inultam te optime
 5 vindicabit, ipsomet testante, qui dixit: “Mihi
 vindictam et ego retribuam”. Et etiam Apo-
 7 stolus in Epistola ad Colossenses ait: “Qui enim
 injuriam facit, accipiet quod inique gessit”. Et
 9 non solum te vindicabit, sed etiam omnem ran-
 corem omnemque fluctuationem a corde tuo re-
 11 movebit atque evellet; ait enim Propheta:
 “Jacta super Dominum curam tuam, et ipse te
 13 enutriet, et non dabit in æternum fluctuationem
 justo”. *Paul. Epist. ad Rom. XII, 19 cf. Deuteronomium XXXII, 35. Paul. Epist. ad Coloss. III, 25. Psalm. LIV, 23.*
- 15 MELIBEUS respondit: Si, tollerando inju-
 riam, vindictam non fecero, inimicos meos et
 17 alios homines ad novam injuriam mihi faciendam
 invitabo. Scriptum est enim: “Veterem patiendo
 19 injuriam, invitas novam”. Invitando itaque no-
 vam injuriam, tot mihi undique fient injuriæ,
 21 quod eas non potero pati. Scriptum est enim:
 “Patiendo multa venient, quæ nequeas pati”. *Publil. Syrus Sent. 646. W. Publil. Syrus Sent. 487. W.*
- 23 Talis ergo patientia pessima est, vindicta vero
 est optima.
- 25 At PRUDENTIA respondit: Prædictæ duæ
 auctoritates locum habent in iudiciis potius
 27 quam in aliis hominibus; nam si iudices male-
 ficia non vindicant, non solum novam injuriam
 29 invitant, sed etiam de novo peccare imperant et,

1—2. vindicta — et] om. 11. ait enim] B *ut ait.* 12. su-
 D. 2. et] B *ac.* 3. summum] *per*] B *in.* 17. faciendam] B
 D *sumendum.* 4—5. te o. v.] *faciendo.* 18. enim] B *nam-*
 D *in ultima te v. o.* 4. opti- *que.* 19—20. invitas — in-
 me] om. CE. 5. ipsomet] D *juriam*] om E. 19. Invitando
ipsomet jure. Mihi] B *dic* itaque n. i.] D *Itaque n. i.*
mihi. 6. vindictam] *Vulgata* *sustinendo.* 27. aliis] om. D.
 nova vindicta. 7. ait] B *dixit.* 28. vindicant] A² *judicant.*
 9. vindicabit] CE *judicabit.*

si multa maleficia patiuntur fieri, venient quæ 1
 non poterunt pati; quia malefactores tot mala
 committent, quæ tollerari non poterunt: et ita 3
 ab officio expellentur. Tales itaque iudices et
 potestates potius eligant, maleficia et malefacto- 5
 res investigare, sollicitè insequi atque punire,
 quam patiantur ab eis contempni et deici atque 7
 cum suo vituperio a dignitate et officio removeri.
 Et etiam si crederes, prædictas auctoritates etiam 9
 in aliis hominibus locum habere, non tamen in
 hoc casu patientia esset detestabilis, ut dicis. 11
 Bene namque per superiora cognovisti, tuam vo-
 luntatem circa vindictam non esse consentaneam 13
 rationi nec tuæ possibilitati. Nam ratio prohi-
 bet, vindictam ex intervallo fieri; et quod ra- 15
 tione caret non potest esse diuturnum. Scriptum
 est enim: "Vis vincere totum mundum, te subice 17
 rationi". Quare puto quod, si quis contra ra-
 tionem facit, merito et jure in omni negotio 19
 subcumbere debet. Possibilitas vero tua non
 est, computatione facta, æqualis adversariorum 21
 tuorum potentiæ sive possibilitati, ut supra no-
 tavimus, immo est valde minor, ita quod non 23
 potes vindictam facere sine periculo ac destru-
 ctione tuæ personæ. Quare in hoc casu non 25
 puto, patientiam esse pessimam, ut dixisti, sed
 valde optimam. Scriptum est namque: 27

Supra p. 78, v. 14
 — p. 81, v. 7.

Seneca *Epist.*
 XXXVII § 4.*

Supra p. 77, v. 12
 — p. 78, v. 13.

4. expellentur] B *repel-* ne] B; al. *dicit Bernardus.*
lentur. 6. insequi] B *et se-* 20. Possibilitas vero] cessat
qui. 7. patiantur] B *parti-* hiatus codicis A (p. 81, v. 3).
antur. 9. Et] B *sed.* si] om. 22. sive] D *seu.* 24. ac] B *et.*
 CDE. crederes] om. D; A² 25. Quare] D *quia*; A² *Itaque.*
credideris. etiam] om. C. 27. Scriptum est namque] om.
 11. patientia] om. D. dicis. Be- AD; E *cum scriptum sit.*

* Seneca: "Si vis omnia tibi subicere, te subice ra-
 tioni". Cf. Albertan. *Tract. de Arte Loquendi et Tacendi*
 pag. CI.

CAPUT XLI.

De Contentionibus.

- 1 "Contendere cum superiori furiosum est vel Seneca De Ira II, 34 § 1.*
 3 periculosum, cum pari dubium, cum minore ve-
 5 recundum". Puto itaque utile contentiones fu-
 7 gere; et qui non potest potentioribus resistere,
 9 procuret sollicite, ut eisdem valeat placere. Et
 non solum contendere vel violenter resistere po-
 7 tentioribus est furiosum, sed etiam irasci cum
 9 potenti irasci periculum est quærere". Quare, si
 11 potentior aliquem læserit, tutius est illi læso
 potius pati, quam cum illo irasci; quod et Cato
 voluisse videtur, cum dixit:

Publil. Syrus
Sent. 483. W.

- 13 Cede locum læsus fortunæ, cede potenti:
 Lædere qui potuit, aliquando prodesse valebit.

Dionysius Cato
De Moribus L.
IV, Dist. 39.

- 15 Si ergo potens te lædat vel tecum irascatur, non
 ad vindictam, sed ad, "patientiæ portum" re-
 17 curras.

Cf. Cæc. Balb.
De Nugis Phil.
p. 21.**

CAPUT XLII.

De Patientia.

- 19 Est enim patientia æquanimis tollerantia il-
 latorum; vel "patientia est virtus contumeliarum
 21 et omnis adversitatis impetus æquanimiter por-

Gualt. ab Insu-
lis Moral. Dog-
ma cap. XXIV,
p. XXXIX.

2. periculosum] BCE peri- leat] om. AA². placere] A²
 culosum est. verecundum] D complacere. 8. potenti] A
 verecundia. 3. utile] E uti- potente. 9. peric. est quærere]
 que. contentiones] B contem- AA²B periculosum est. 10. illi]
 ptiones. 5. ut] om. AA² va- om. A. 12. dixit] B dicit.

* Seneca: "Cum pare contendere anceps est, cum su-
 periore furiosum, cum inferiore sordidum". ** Cæcilius
 Balbus: "De patientia Socrates dixit: Patientia miseriarum
 portus est".

Gualt. ab Ins. tans"; vel "patientia est remedium injuriarum", 1
Moral. Dogma
 c. XXX, p. L.* ut in *Moralium Dogmate* continetur.

Publil. Syrus "Patientia itaque occultas habet divitias"; 3
Sent. 456, 464 &
 96. W. "patiens enim et fortis se ipsum felicem facit",
 et "dolori cujusque remedium est patientia". Et 5
 certe a quibusdam dicitur, plus valere patientiam
 omnibus aliis virtutibus; unde versus: 7

Cato Novus L. I, Nulla valet tantum virtus, patientia quantum.
Distich. 38.**

Et iterum: 9

Aurel. Prudentius ... Virtus vidua est, quam non patientia firmat.
Psychomachia v. 177.†

Et etiam Cato dixit: 11

Dionys. Cato De Maxima enim morum est semper patientia virtus.
Mor. L. I, Distich. 38.

Cæc. Balb. De Et Socrates dixit: "Patientia est portus mi- 13
Nug. Phil. p. 21. seriarum". Hoc denique scias, quod non bene
 doctus est, qui bene pati non potest; ait enim 15

Salom. Proverb. Salomon: "Doctrina viri per patientiam ejus
 XIX, 11. cognoscitur, et gloria ejus est iniqua præter-

Salom. Proverb. gredi"; et iterum: "Qui patiens est, multa
 XIV, 29. 17

2. Dogmate] A dignitate. etiam Cato] B *Et Seneca.*
 3. itaque] CE *utique.* 5. do- 13. Socrates] B *Seneca.* mi-
 lori] A²CE *doloris.* cujus- seriarum] CF *miserordia-*
 que] O *civis.* 6. plus valere rum. 15. bene pati] B; al.
 patientiam] B *patientia plus pati.* 17. est] om. CDE. ini-
valere. 10. Virtus vidua est] qua] A *nonquam*; A² *nun-*
 A *Est virtus vidua*; E *Virtus quam. prætergredi]* D *præ-*
nulla est. non] om. D. 11. Et *gredi*; E *prætergreditur.*

* Publilius Syrus 250: "Injuriarum remedium est oblitio". ** *Cato Novus.* Ed. Fr. Zarneke. Berichte über die Verhandlungen der K. Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften zu Leipzig. Phil.-Hist. Classe. Vol. 15. 1863. Leipzig. p. 35. † Aurelii Prudentii *Opera.* Parmæ 1788. in 4to. II, p. 66: "Virtus: et vidua est, quam" cett. — Vinc. Bellov. *Spec. Doctr.* Duaci 1624. IV, 80: "Nam virtus vidua est, quam" cett.

- 1 gubernatur prudentia: qui autem impatiens, ex-
 3 altabit stultitiam suam"; et alibi: "Vir iracun-
 5 dus provocat rixas: qui patiens est, mitigat sus-
 7 citatas".
- Et nota quod, sicut patientia optima est,
 ita impatientia pessima est; nam, ut idem ait,
 7 "qui impatiens est, sustinebit dampnum; et cum
 9 rapuerit, aliud apponet". Per impatientiam nam-
 11 que immiscet se quis quandoque rei ad se non
 13 pertinenti, quod est culpa simul et stultitia;
 unde regula juris dicit: "Culpa est immi-
 15 scere se rei ad se non pertinenti". Quare Sa-
 17 lom on in Proverbiis dixit: "Sicut qui appre-
 hendit auribus canem, sic qui transit et impa-
 19 tiens commiscetur alterius rixæ". Quare idem
 ait: "Melior est patiens viro forti, et qui domi-
 21 natur animo suo, expugnatore urbium". Pati-
 23 entia namque perfectum opus habet, apostolo
 Jacobo hoc testante, qui ait: "Omne gaudium
 existimate, fratres mei, cum in temptationes va-
 25 rias incideritis, scientes quod probatio fidei nostræ
 patientiam operatur. Patientia autem perfectum
 27 opus habet, ut sitis perfecti et integri, in nullo
 deficientes".
- At MELIBEUS dixit: Talem patientiam, quæ
 ad perfectionem pertineat, habere minime valeo;
 27 nam etsi periculum immineat, animus tamen
 meus semper vindictam facere satagit. Inimici
 29 namque mei cum magno excessu ac scelere præ-

Salom. Proverb.
XV, 18.

Salom. Proverb.
XIX, 19.

Digest. L, XVII,
36.

Salom. Proverb.
XXVI, 17.

Salom. Proverb.
XVI, 32.

Jacob. Ep. Cath.
1, 2-4.

1. prudentia] A providen- 14. et] om. A². impatiens]
 tia. 8. aliud] om. E; B ali- CD impatiens est. 15. com-
 um; AD aliquid. apponet] miscetur] C commiscetur.
 E apponet illud; A apostatat. 16. patiens] AA²D sapiens.
 impatientiam] A insipientiam. 17. expugnatore urbium] B
 namque] CE nam; A quan- expugnator est. 23. in nullo]
 doque enim; D namque aliis. B et in nullo. 27. etsi] E
 9. immiscet] A² miscet. quis] etiamsi; A² si. 29. cum] A²
 om. D. 11. dicit] B dixit. non. ac] B atque.

dicta hæc facientes omne periculum contempse- 1
runt. Si ergo, spreto periculo, cum aliquanto
excessu vindictam fecero, non erit mirandum nec 3
ad stultitiam reputandum, quia “nunquam peri-
culum sine periculo vincitur”; et etiam a legi- 5
bus permittitur vim vi repellere et fraudem fraude
excludere. 7

Publil. Syrus
Sent. 383. W.

Digest. IX, II,
45 § 4.

Cicero *Disput.*
Tusc. IV, 27, 58.

PRUDENTIA respondit: “Ratio bene adhi-
bita, quid optimum sit, cernit: neglecta vero 9
multis implicatur erroribus”. Si rationem itaque
bene inspexeris, te male dixisse, aperte cogno- 11
sces. Non enim periculum periculo in hoc casu
poteris vincere, sed duplicare, si de prædictis 13
volueris recordari. Nam, licet inimici tui talia
facientes graviter peccaverunt, tu vindictam cum 15
excessu faciendo non esses a peccato immunis;
ait enim Cassiodorus: “Nihil discrepat a pec- 17
cante, qui se per excessum nititur vindicare”.
Et licet hostes tui scelus commiserint, tu eodem 19
modo scelus committeres, si non te defendendo,
sed noviter aggrediendo, contra juris ordinem 21
vindictam faceres: quod esse non debet; ait
enim Seneca: “Nunquam scelus scelere vindi- 23
candum”. Quod autem dixisti, leges concedere
vim vi repellere et fraudem fraude excludere, 25
verum est, si in continenti defensio fiat cum
moderamine inculpatæ tutelæ, et non ad vin- 27

Mart. Dumiens.
De Moribus S.
139.
Digest. IX, II,
45 § 4.

Justiniani *Codex*
VIII, IV, 1.

1. hæc] om. A²D; C hoc; prædicta tibi. 14. volueris] C
A facinora. 2. spreto peri- voluerit; A²E poteris. licet]
culo] B sumpto p.; E consi- om. E. talia] E taliter. 15. tu]
lio spreto; D prædicto p. E tu vero. 16. esses] AE
spreto. 7. excludere] C ex- eris. 17. Cassiodorus] D Sa-
pellere. 8. respondit] B vero lomom. discrepat] A disceptat;
respondit. 9. quid] D quod. A² discerpit. 19. commise-
sit] D est. 11. inspexeris] B rint] D commiserunt. 20. de-
respexeris; E aspexeris; C fendendo] D defenderes. 22. fa-
afixeris. [cognoscas] E co- ceres] A vis facere. 25. et]
gnoscas. 13. de prædictis] A D ac.

Digest. XLIII, XVI, 3 § 9.

1 dictam. Hic autem non vis facere ad defensionem sive tutelam in continenti, sed ad vindictam
 3 et ex intervallo. Similiter non vis fraudem fraude excludere, sed de novo fraudem committere, quod
 5 est omnino contra juris rationem. Rationem ergo amplectaris, et ab ea nullo modo recedas.

7 Tunc MELIBEUS dixit: Licet adversarii mei potentiores me videantur ratione personarum, ego
 9 tamen potentior sum illis ratione rerum; quia respectu mei pauperes sunt; et, cum divitiæ atque
 11 "pecuniæ sint regimen omnium rerum", multitudinem hominum mediante pecunia de facili potero
 13 habere, ita quod etiam ratione personarum illos potero superare et ad necessitatem et paupertatem ac mendicitatem et mortem illos perducere.

Publ. Syrus Sent. 458. W.

CAPUT XLIII.

De Paupertate Et Divitiis.

PRUDENTIA vero respondit: Quia in divitiis
 17 nimis confidere videris ac paupertatem despicere, ideo de paupertate et divitiis aliqua dicamus,
 19 per quæ destructionem divitiarum fugias, et paupertatem, quæ necessitatem atque indigentiam
 21 inducat, omnino devites. Verum est, ut dixisti, pecuniam esse regimen omnium rerum; id est,
 23 ea mediante omnes res reguntur et gubernantur; et divitiæ et opes temporales, quantum in se,

2. sive] *E sive ad; AD seu.* mortem] *B et ad m.* 19. de-
 3. fraude] om. B. 4. quod] *structionem]* om. D; A² ex-
 D et. 7. Tunc Melibeus dixit] *structionem; A con.. ionem(?)*.
 A Melibeus respondit 9. illis] *et]* BD ac. 20. quæ] om. A;
 om. E; C eis. quia] *D qui.* D atque; C quia. 21. indu-
 10. et] om. BCE. 11. regi- *cat]* om. A; A²E *inducit.*
 men] *A²CDE regnum.* multi- *omnino]* C *omni modo.* devi-
 tudinem] *BCE multitudine.* tes] *B divites.* 24. in se]
 12. pecunia] *B peccunia.* 15. et *A²BD in se est.*

Paul. *Ep. I ad* bonæ sunt, "quia omnis creatura Dei bona"; nam 1
Timoth. IV, 4. sicut corpus sine anima vivere non potest, ita
sine temporali substantia et opibus non potest 3
durare. Victus enim et vestitus corpori ita sunt
necessarii, quod sine opibus temporalibus vita in 5
hominis corde diutius non potest manere. Per
temporales namque divitias faciunt homines ma- 7
gnas parentelas, magnosque honores acquirunt;
unde Pamphilus dixit: 9

Pamphilus *De* Dummodo sit dives cujusdam nata bubulci,
Amore. Parisiis Eligit e mille, quem libet, ipsa virum. 11
1510; fol. a IIII
recto.

Et alibi etiam dicitur:

Petrus Alfonsi *De* Glorificant gazæ privatos nobilitate, 13
Disciplina Cler.
VI, 4.* Paupertasque domum premit altam nobilitate.

Et etiam Horatius dixit: 15

Horat. *Epist. I,* Et genus et formam regina pecunia donat.
6, 37.

Per temporales insuper opes atque divitias ac- 17
quirat homo magnam potentiam, ita quod reges
et principes ac fere quilibet homines eam se- 19
quantur et timeant. Et nota quod, sicut occa-
sione opum temporalium atque divitiarum præ- 21
dicta bona et infinita alia consequimur, ita amis-

4. durare] B *durari*. 5. ne- 14. domum] E *bonum*. altam]
cessarii] D *necessaria*. quod] AA²KL; DEHI *alta*; C *altæ*;
A²C *quia*; D *et*. 5—6. in ho- BFG *altera*. nobilitate] C *no*
minis] B *hominis*; E *hominis* *bilitatis*. 15. Horatius] D
in; A² *in homine*. 6. corde] Ovidius; E *Marcus*. 19. ac
AD; al. *corpore*. 11. e] B *ex*. fere] om. B. 20. sicut] B *sic*
ipsa] B *illa*. 12. Et] om. D. *ut etiam*. 22. alia] D *et*
13. privatos] A² *privat nos*. *alia*. amissis] B *admissis*.

* Petrus Alfonsi: "... ait quidam versificator: Cla-
rificat (*al.* Glorificant) gazæ (*al.* gemmæ) privatos nobilitate,
Paupertasque domum (*al.* hominem) premit (*al.* privet) altera
nobilitatam (*al.* nobilitate)".

1 sis opibus atque divitiis paupertatem atque indigentiam et necessitatem incurrimus, atque omnia
3 mala sustinere cogimur.

CAPUT XLIV.

De Necessitate.

Necessitas namque mater criminum dicitur.

- 5 Quare Cassiodorus dicit: "Dum mater criminum necessitas tollitur, peccandi ambitus au- Cassiod. Variar. L. IX, Ep. 13.
7 fertur". "Necessitas enim moderata non diligit", Cassiod. Variar. L. IV, Ep. 13.
ut idem ait. Inde Petrus Alfonsus dicit:
9 "Magna necessitate cogitur etiam honestus vir Petrus Alfonsi Disciplina Cler. IV, 5.
latrinam adire", et etiam ab inimicis auxilium
11 postulare, quod est valde gravissimum. Unde
idem ait: "Est una de adversitatibus hujus Petrus Alfonsi Disciplina Cler. IV, 4.
13 seculi gravioribus homini libero, quando necessitate cogitur, ut sibi subveniat, requirere inimi-
15 cum"; et hoc ideo quia graviores insidias anti-
qui adversarii tunc subimus, quando ejus bona
17 suscipimus. Et ita est pessima necessitas, ut
hominem experiri omnia cogat eumque mendacem
19 faciat, ad res cunctas eum constringat, et ad
mendicitatem atque indigentiam et excessus omnes
21 perducatur. Quare jura et proverbium clamant:
"Necessitas non habet legem". Et Seneca Decretum Gratiani P. III, Dist. I, Cap. 11.
23 dicit: "Necessitas egentem mendacem facit"; et Publil. Syrus Sent. 407 & 403.
iterum: "Necessitas ab homine quæ vult im-

1. p. atque] B p. et. 2. et] B perbius. 17. ita] codd. ite-
ac. 3. sustinere] B substi- rum. 19. ad res] D et ad
nere. 6. tollitur] A colitur; res. 20. et excessus] A³ et
A³ cogitur. 7. moderata] O excessibus; BCDE om. et.
moderamen. 9. vir] B homo. 21. proverbium] D proverbial.
10. latrinam] A lacrimas. 24. Necessitas ab h. quæ v.
adire] B adhibere. 13. quando] B N. quæ v. impe-
B quod. 16. subimus] B su- trat ab homine.

Publil. Syrus
Sent. 210. W.

Cassiod. Variar.
L. I, Ep. 19.

Cæc. Balb. De
Nug. Phil. p. 34:
Pythagoras.*

Ecclesiasticus,
XL, 29.

petrat"; et iterum: ["Hominem] omnia experiri 1
necessitas subigit". Et Cassiodorus dixit:
"Indigentiam juste fugimus, quæ suadet exces- 3
sus". Et Salomon dixit: "Quinque sunt, quæ
populum domant: licentia, luctus, fames, bellum, 5
ad ultimum vulgi imperitia: ad res cunctas sola
contringit necessitas". Et iterum: "Melius est 7
mori, quam indigere". Indigentia namque men-
dicatatem inducit, de qua Innocentius in libro 9
de Contemptu Mundi ait:

CAPUT XLV.

De Mendicitate.

Innocentius III
De Cont. Mundi
L. I, cap. 14.

Salom. Proverb.
XXX, 8.

"O miserabilis mendicantis conditio! Nam, 11
si petit, pudore confunditur, et si non petit, ege-
state consumitur; sed ut mendicet, necessitate 13
compellitur: indignatur, murmurat, imprecatur".
Quare Salomon in Proverbiis dixit: "Mendici- 15
tatem et divitias ne dederis mihi", Domine! Opes
itaque temporales, pecunia atque divitiæ, per 17
quas tot bona consequimur, totque mala fuga-
mus, bonæ sunt, si a bono homine possideantur. 19
Respectu autem malorum hominum possidentium

1. et iterum] D *et eum* (?). mant] B *dogmant*. 11. men-
Hominem] om. codd.; cf. pag. dicantis] D *mendicitatis*; A²
99, v. 18. 2. necessitas] om. *mendicitas*. conditio] B *con-*
D. subigit] codd. *subiit* (H *dictio*. 14. compellitur] D *im-*
subit, A² *facit*); cf. p. 99, v. *pellitur*. 16. divitias] B *divi-*
18 *cogat*; M *sottopone*; O *ju-* *tiam*. 17. pecunia] B *peccu-*
bet. 3. juste] om. A²; A *niam*. 18. fugamus] E *fugi-*
recte. quæ] B *quia*. 5. do- *amus*; AA² *fugimus*.

* Cæcilius Balbus: "Quid populum domat *Pytha-*
goras dixit: Populi licentiam aut luxus aut fames domat, aut
bellum. Vulgi imperitiam ad res justas sola constringit ne-
cessitas".

1 illas, malæ dicuntur, quia nihil est homini bonum
 sine se bono. Licet enim per se bonæ sint,
 3 malis tamen hominibus malæ dicuntur esse, quia
 illis causam malorum præstant; ait enim Se-
 5 neca: "Divitiæ sunt causa malorum, non quia
 faciant aliquid, sed quia facientes irritant". Unde
 7 quidam philosophus dixit: "Pecunia avaro sup-
 plicium est, profuso decus, parricidium prodi-
 9 tori". Utaris ergo divitiis, et eis abstineas mo-
 derate atque scienter et secundum virtutem. Ait
 11 enim Tullius: "Virtus est rebus, quas acqui-
 rimus, uti moderate atque scienter". Et Ovi-
 13 dius dixit:

Seneca *Epist.*
LXXXVII § 27.

Cæc. Balb. *De*
Nug. Phil. p. 23.*

Cicero *De Offic.*
II, 5, 18.**

Est virtus placidis abstinuisse bonis.

Ovidius *Heroid.*
Ep. XVII, v. 98.
(*Helena Paridi*).

15 In acquirendis ergo opibus et divitiis conser-
 vandis et utendis tres comites tecum habeas,
 17 scilicet Deum et conscientiam et bonam famam,
 vel ad minus Deum et conscientiam, secundum
 19 quod de hijs plenius notatum invenies in libro

1—3. quia — dicuntur] om. moderate] B *moderare*. 11. re-
 ACDE. 1. nihil] A² *nullus*. bus] D *in rebus*. 11—12. Tul-
 7. avaro] A *audito*, alia manu lius — Et] om. A². 14. pla-
avido. 8. est] om. ACDE. cidis] E *placida*; al. *pladi-*
 profuso] D *profusa*. parrici- cis. abstinuisse] B *astinuisse*.
 dium] B *patricidium*. prodi- 15. conservandis] B *servandis*.
 tori] B *prodictori*; D *perdi-* 19. invenies] D *invenies in-*
 tori. 9. et eis] B *eisque*. *fra in libro tertio*.

* Walt. Burlei. *Libell. de Vita et Moribus Philos.* cap.
 XII: *Epimenides*. "Cum rex Persarum illi magnam pecu-
 niam obtulisset temptans, ut ejus animum in proditionem
 dirigeret, ille dum pranderet, et olivas comederet, admitti
 legatos jubet. Audite, inquit, hoc prandium proditores non
 facit; unde pecuniam ad regem vestrum portate; nam pecu-
 nia avaro est supplicium, liberali decus, parricidium prodi-
 tori". Cf. Annotationes Eduardi Woelfflin in Cæc. Balb. *De*
Nug. Phil. pp. 22—23, XI, 1 & XII, 1. ** Cicero:
 "... tertium iis, quibuscum congregemur, uti moderate et
 scienter".

Albertanus *De
Amore et Dile-
ctione Dei* cett.

de Amore et Dilectione Dei et Proximi et Alia- 1
rum Rerum et de Forma Vitæ, in titulo: De
Acquirendis et Conservandis Opibus, et in se- 3
quentibus quatuor titulis.

Hijſ itaque notatis et diligenter inspectis 5
circa divitias et paupertatem atque indigentiam
et necessitatem atque fortunam, non consulo tibi, 7
ut in divitiis nimis confidas, nec eas in guerra
facienda consumas. 9

CAPUT XLVI.

De Malis Guerræ.

Nullæ enim opes vel divitiæ sumptibus guerræ,
meo arbitrio, sunt sufficientes; nam dixit quidam 11
philosophus: Nemo in guerra constitutus satis
dives esse potest. Quantumcunque enim sit homo 13
dives, oportet illum, si in guerra diu persevera-
verit, aut divitias aut guerram perdere, aut forte 15
utrumque simul et personam. Si enim pauper
est, guerram nullo modo sustinere potest; si di- 17
vitiis multum habundat, in sumptibus multo magis
habundabit. Nam sicut omnis, qui peccat, quanto 19
major est, famosius crimen habet, secundum Mar-
tialem dicentem: 21

3. Opibus] D *Opibus in* priori parte capitis XXXIX.
libro quarto. 5. et diligenter libri *De Amore et Dilectione*
inspectis] A. 6. paupertatem] *Dei* cett. (*Della Forma della*
D *paupertates.* indigentiam] *onesta Vita*(N)p. 94.) 13. enim]
D *indigentiam et paupertatem.* 8. nimis] D *multum.* om. D. 18. sustinere] B *sub-*
8—9. guerra facienda] B *guerra* *stinere.* 19. habundabit] B;
faciendo; CE *guerram faci-* al. *habundat.* sicut] om. E.
endo. — Cap. XLVI. Hoc omnis] om. A²D. 20. Martia-
caput, quod omisit versio Ita- lem] B *Marcialem;* A² *Mar-*
lica (*Della Consolazione e de'* cum; Albertano, *Della Forma*
Consigli p. 196), congruit cum *Iuvenale.*

- 1 Omnis homo crimen tanto famosius in se,
Quanto qui peccat major habetur, habet:

Pseudo - Mar-
tialis.*

- 3 ita homo in guerra constitutus, quanto major
est, tanto majores sumptus illum facere oportet;
5 et si forte guerram amiserit, majori casui sub-
jacebit. Unde dictum est: "Excelsis facilius
7 nocet casus". Et in Lucano dicitur:

Publil. Syrus
Sent. 162. W.

- Invida fatorum series, summisque negatum est
9 Stare diu, nimioque graves sub pondere lapsus.

Lucan. Pharsal.
I, 70 - 71.

Et Martialis dixit:

- 11 Altior ascensus, gravior per summa ruina est.

Pseudo-Martialis.

- Et non solum divitiæ perduntur per guerram, sed
13 etiam amor Dei et paradisus et vita præsens et
amici ac noti per adversam guerræ fortunam ta-
15 liter amittuntur, quod loco prædictorum omnia
mala succedunt, et ad inferna hominis anima
17 simul cum corpore pergere molitur. Amore ita-
que Dei et timore tantorum malorum guerram,
19 quantumcunque potes, debes vitare.

4. illum facere oportet] B; sus] B assensus. gravior]
al. facere oportet illum. 5. forte] CDE graviorque. per summa]
om. B. amiserit] B commi- A; al. plerumque. 12. non]
serit; CE comiserit. subja- om. B. 13. et vita] B ac
cebit] B; al. subjacet. 6. Ex- vita. 14. adversam] B; al.
celsis] CE ex celsis; D ex- adversæ. 15. amittuntur] BD
cessis. facilius] A facilis. admittuntur. quod] AA²; al.
8. Invida] B; al. invidia. fa- quo. 16. anima] codd. ani-
torum] B factorum. 11. ascen- mam.

* Cf. Juvenal. Satir. VIII, 140—141:

"Omne animi vitium tanto conspectius in se
Crimen habet, quanto major qui peccat habetur".

CAPUT XLVII.

De Bello Vitando.

Et etiam bellum, quod occasione guerræ fieri 1
consueverit, multo fortius est vitandum multis
rationibus. Prima ratione, quia bella Deo dis- 3
plicant; unde Propheta dixit: "Dissipa gentes,
quæ bella volunt". 5

David *Psalm.*
LXVII, 31.

Secunda ratione, quia bella non solum
homines singulariter, sed etiam populum domare 7
consueverunt, ut in prædicta auctoritate Salo-
monis: "Quinque sunt, quæ populum domant: 9
licentia, luctus, fames, bellum" et cetera.

Cæcil. Balb. *De*
Nugis Philos. p.
34: *Pythagoras*
cf. *supra* p. 100,
v. 4 sqq.

Tertia ratione, quia bellum valde timen- 11
dum est; scriptum est enim: "Beata civitas, quæ
bellum in pace timet". Et non solum timen- 13
dum est bellum, sed nec etiam nominandum;
scriptum est enim: "Si pacem diligis, belli ne 15
feceris mentionem".

Cæc. Balb. *De*
Nug. Phil. p. 39:
Epaminondas.

Cæcil. Balb. *De*
Nugis Phil. p. 41:
Socrates.

Quarta ratione vitandum est bellum, quia 17
"varius et dubius est belli eventus", nec per
multitudinem hominum nec alia ratione visibili 19
potest esse certus; unde Judas Machabæus dixit:
"Non in multitudine exercitus victoria fit belli, 21
sed de cælo est virtus. Facile enim est Deo a
multis paucos liberare, et super multos paucis 23
victoriam dare". Et David dixit ad Philistæum,
quem cum lapide fundæ interfecit: "Et noverit 25
universa ecclesia hæc, quia non in gladio nec
in hasta salvat Dominus: ipsius est enim bellum". 27

Regum Liber II,
XI, 25.

Machabæorum L.
I, cap. III, v. 19
& 18.

Regum L. I, c.
XVII, v. 45 & 47.

4. Dissipa] B *discipa*. 7. do- *certum*. 22. virtus] E *victo-*
mare] B *dogmare*. 13. Et] B *ria*. 25. fundæ] E *de funda*.
Et tamen. 15. ne] B *non*. 26. ecclesia] E *multitudo*. hæc,
18—19. per multitudinem] B quia] D *hoc, quod*. 27. hasta]
multitudine. [20. certus] D B *asta*.

1 Quinta vero ratione vitandum est bellum,
 quia in eo maxime versatur periculum, quod a
 3 sapientibus multum est fugiendum; ait enim Tul-
 lius: "Sed fugiendum etiam illud et curandum, Cicero *De Offic.*
I, 24, 83.
 5 ne offeramus nos periculis sine causa, quo nihil
 potest esse stultius; quapropter in adeundis pe-
 7 riculis consuetudo imitanda est medicorum, qui
 leviter ægrotantes leviter curant, gravioribus au-
 9 tem morbis periculosas curationes et ancipites
 adhibere coguntur. Quare in tranquillo tempe-
 11 statem adversam optare, dementis est, subvenire
 autem tempestati, id est necessitati, quovis modo,
 13 quavis ratione, sapientis est".

Sexta autem ratione bella vitanda sunt,
 15 quia in hijs mors ab omnibus merito expectatur;
 nam "incertum est, quo loco mors te expectet: Seneca *Epist.*
XXVII § 7.
 17 tu autem eam omni loco expectare potes et
 debes", et maxime in bello. Infinitæ denique
 19 sunt rationes, quibus bella et guerra vitanda
 sunt, quæ non valerent de facili cogitari; nec
 21 eas ad præsens notari oportet.

Tunc MELIBEUS dixit: Licet multas justas
 23 rationes sapienter induxeris, quibus vindictam et
 guerram ac bellum abhorrere videris, non tamen
 25 adhuc mihi tribuisti consilium, quod in hoc neg-
 otio a te affectanter habere desidero.

1. vero] om. E. 1—2. Quinta guntur] E *cogantur*. 14. sunt]
 — in eo] om. C. 2. maxime] B *sint*. 20. valerent] B *va-*
 AD; al. *maximum*. 3. fugi- leant. 21. notari] B *nomi-*
 endum] BCE *fugiendum est*. nari. 22. multas] om. CE.
 5. quo] B; al. *quod*. 6. qua- justas] om. AA²BD. 24. ac]
 propter] B *quam propter*. B; al. *et*. abhorrere] B *abo-*
 7. imitanda] B *immittenda*. rere. videris] E *videaris*.
 8. leviter curant] codd.; O 25. adhuc] om. B. tribuisti]
 leniter; D *curantur*. 10. co- D *retribuisti*.

CAPUT XLVIII.

De Guerra Vitanda Per Reconciliationem.

Publil. Syrus
Sent. 289. W.

Salom. Proverb.
XII, 20.

Salust. Jugurth.
cap. X. (Seneca
Ep. XCIV § 46).

Cicero De Offic.
I, 11, 35.

PRUDENTIA respondit: Meum est consilium, 1
ut per reconciliationem et concordiam vincas
discordiam et guerram; scriptum est enim: "Tibi 3
semper est victoria, ubi est concordia". Et ita
habebis gaudium; et prædicta mala fugiendo, tuæ 5
res crescent et multiplicabuntur. Dixit namque
Salomon in Proverbiis: "Qui ineunt pacis con- 7
silia, sequitur eos gaudium". Et Seneca in
Epistolis dixit: "Concordia parvæ res crescunt: 9
discordia maximæ dilabuntur". Et Tullius dixit:
"Mea quidem sententia paci, quæ nihil sit habi- 11
tura insidiarum, semper est consulendum".

At MELIBEUS dixit: Quomodo possum re- 13
conciliari meis inimicis? quia ipsi initium discor-
diæ fecerunt, nec reconciliationem quærun. 15

PRUDENTIA vero respondit: Si adversarii
tui, te velle reconciliationem, crederent, cum 17
magna devotione illam a te postularent. Audi-
vi namque, quod de peccato atque stultitia sua valde 19
dolent, et tuis mandatis in omnibus et per omnia
cum juramento et juratoribus cupiunt obedire. 21
Quare tutius credo, cum hoc honore de periculis
et guerra exire, quam cum multis periculis de- 23
structionem corporis et animæ ac rerum formi-
dare. Plus etiam dico tibi quia, etsi adversarii 25

In cod. B caput inscribitur: parvæ] B parves. 10. maximæ]
No. Guerram vinci per r. et pa- A maximæ res; D maxima. di-
cem. 1. Meum] D verum. 6. cre- labuntur] A elabuntur. 11. sit]
scent] A² crescant. multipli- A est. 12. consulendum] D
cabuntur] D multiplicatur. consolendum; A² concilium.
7. Qui ineunt] om. B. 8. se- 13. At] D Ac. 14. quia] AA²B;
quitur] A² sequetur; E se- al. et. 21. juratoribus] D jura-
quuntur. gaudium] E gaudia. tionibus. 22. credo] A² crede.
9. Concordia] D concordia. de] A te de. 25. et si] CDE si.

1 tui non inciperent petere reconciliationem, nihilominus deberes tu illius reconciliationis facere

3 inceptionem; scriptum est enim: "Semper ab aliis dissensio incipiat, a te autem reconciliatio".

Mart. Dumiens.
De Mor. Sent. 49.

5 Nam et Propheta jussit, reconciliationem et pacem non solum ab aliis expectari, sed etiam

7 inquiri et persequi; ait enim: "Diverte a malo et fac bonum, inquire pacem et persequere eam".

David Psalm.
XXXIII, 15.

9 Et Apostolus in Epistola ad Romanos dixit:

"Nulli malum pro malo reddentes, providentes

Paul. Epist. ad
Rom. XII, 17—
18.

11 bona non tantum coram omnibus hominibus; si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus ho-

13 minibus pacem habentes". Et in Ysaia scriptum est: "Quam speciosi pedes evangelizantium

Isaias LII, 7 cf.
Paul. Epist. ad
Rom. X, 15.

15 pacem". Inquiras ergo pacem, et injuriæ obliviscaris; ait enim Seneca in Epistolis: "Inju-

Seneca Epist.
LXXXI § 5.

17 riæ oblivisci debemus, beneficii vero meminisse"; nam "injuriarum remedium est oblivio". Unde

Publil. Syrus
S. 250 (Sen. Ep.
XCIV § 28).
Ecclesiasticus,
X, 6.

19 Jhesus Sirac dixit: "Omnis injuriæ proximi ne memineris, et nihil agas in operibus injuriæ".

21 At MELIBEUS dixit: Injuriæ oblivisci non valeo, sed vellem ut diceres mihi, si in aliquo
23 casu licet alicui guerram facere vel pugnare.

PRUDENTIA respondit: Omnes homines semper guerram facere et pugnare tenentur cum peccatis et vitiis; nam scriptum est: "Non coronabitur quis, nisi legitime certaverit"; nam propter talem pugnam merentur omnes pugnantes vitam

Paul. Ep. II ad
Timoth. II, 5.

1. tui] om. D. petere] om. E. 2. illius] D illis. 4. dissensio] B dissessio; AA² defensio. 7. et persequi] B ac persequi; A et prosequi. enim] D enim idem; E enim David dicens. 8. persequere] E prosequere; B sequere. 11. tantum] AE solum. 11—12. si fieri — hominibus] om. B.

12. quod] E quantum. 17. beneficii] B beneficiis; O officii. 18. est oblivio] B; al. oblivio est. 19. Sirac] B Syrac; D Sirach. 22. in] om. D. 23. licet alicui] A homo tenetur. vel] CE et. 24. respondit] B vero respondit. 27. legitime] B legitime.

Mart. Dumiens.
De Mor. Sent. 34.

æternam et perpetuæ victoriæ coronam. Sed 1
cum omnibus hominibus pacem habere debes;
unde scriptum est: "Cum hominibus pacem ha- 3
beas, cum vitiis bellum".

MELIBEUS dixit: Ego non loquor de pugna 5
et bello contra vitia, sed de pugna et bello con-
tra homines committentes maleficia. 7

CAPUT XLIX.

Casus, Quibus Licite Pugnare Possumus.

PRUDENTIA vero respondit: Octo sunt casus
vel causæ, quibus licite pugnare possumus: pro 9
fide conservanda et non violanda, pro justitia
manutenenda, pro pace habenda, pro libertate 11
conservanda, pro turpitudine vitanda, pro vio-
lencia repellenda, pro tutela sui corporis facienda 13
et pro necessaria causa, de quibus singulariter
dispiciamus. 15

Pro fide certe sunt bella suscipienda, et manu
decertandum est. Nam sicut fides nostrum scu- 17
tum esse debet, sub quo omnes clauduntur vir-
tutes, et cujus scuti adminiculo pugnare debe- 19
mus, de qua dixit Apostolus in Epistola ad
Ephesios circa finem: "Sumentes scutum fidei, 21
in quo possitis omnia tela nequissimi ignea ex-
tinguere", et de qua etiam dictum est: 23

Paul. Epist. ad
Ephes. VI, 16.

3. hominibus] codd. omni-	spiciamus; AA ² discutiamus.
bus. 9. pro] E scilicet pro.	19. adminiculo] B aminiculo.
10. conservanda] B servanda.	20. qua] DE quo; C quibus.
12. conservanda] B servanda.	21. Sumentes] A In omnibus
14. pro necessaria] B om. pro.	sumentes. 22. nequissimi] A
15. dispiciamus] C despici-	hostis nequissimi; A ² nequis-
amus; E disceptemus; D in-	simi hostis. ignea] E.

- 1 Prima petit campum dubia sub sorte duelli
Pugnatura fides agresti turbida vultu:

Aurelius Prudentius *Psychomachia*, v. 21—22. *

3 ita pro fide bella suscipienda sunt, et manu
etiam decertandum est. Et potius est mors tol-
5 leranda, quam fides catholica derelinquenda, sicut
Judas Machabæus, Moises et David et Karo-
7 lus et alii pugnatore fecerunt. Et etiam in-
finiti sancti pro fide mortem sustinendo pugna-
9 verunt.

Similiter pro justitia pugnare debemus et
11 usque ad mortem certare; ait enim Jhesus Si-
rac: "Pro justitia agonizare pro anima tua, et
13 usque ad mortem certa pro justitia, et Deus ex-
pugnabit pro te inimicos tuos".

Ecclesiasticus,
IV, 33.

15 Pro pace vero habenda suscipienda sunt
bella, et manu etiam decertandum est. Dixit
17 enim Tullius: "Suscipienda quidem sunt bella
ob eam causam, ut sine injuria in pace vivatur".
19 Et iterum idem ait: "Bellum ita suscipiatur, ut
nihil aliud nisi pax quæsitæ videatur".

Cicero *De Offic.*
I, 11, 35.

21 Pro libertate vero conservanda et servitute
indebita repellenda decertandum est usque ad
23 mortem; ait enim Tullius: "Cum tempus ne-
cessitasque postulat, decertandum manu est, et
25 mors servituti turpitudinique anteponenda est".

Cicero *De Offic.*
I, 23, 80.

Cicero *De Offic.*
I, 23, 81.

1. sorte] D *sorde*; A² *forte*. *detractanda*. 17. enim] om. B.
3. ita] B *itaque*. 5. sicut] E 18. in pace] om. D. 19. ita]
sicut ait; D et *si(c)*. 6. Karo- D *itaque*. 20. quæsitæ vide-
lus] B *uarolus*. 8. sustinendo] atur] B; al. *videatur quæsitæ*.
B *substinendo*. 11. certare] B; 21. conservanda] AB *servanda*.
al. *decertare*. 12. Pro justitia] 22. repellenda] om. D; C *ex-*
om. CDE. 13. certa] A *de-* pellenda. 22—24. usque —
certa. expugnabit] D *expu-* manu est] om. D. 25. mors]
gnavit. 16. etiam] B. decer- D *mori*. anteponenda] D *an-*
tandum] CDE *certandum*; A *teponendum*.

* Aurelii Prudentii *Opera*. Parmæ 1788, in 4to, vol. II,
p. 60 (*Fidei et Idololatriæ Pugna*, v. 1—2).

Publil. Syrus
Sent. 442. W.

Inde etiam Seneca dixit: "Occidi pulcrum est, 1
si ignominiose servis". De *servitute indebita*
ideo dixi, quia si debite et in veritate quis ser- 3
vus est, non debet curare; ait enim beatus
Paulus in Epistola ad Corinthios: "Unusquis- 5
que in ea vocatione, in qua vocatus est, in ea
permaneat. Servus vocatus es? non sit tibi 7
curæ". Et etiam beatus Petrus in Epistola
sua prima dixit: "Servi, subditi estote in omni 9
timore dominis, non tantum bonis et modestis,
sed etiam discolis". 11

Paul. Ep. I ad
Cor. VII, 20—21.

Petr. Epist. I,
II, 18.

Pro turpitudine vero evitanda similiter de-
certandum est, et mors turpitudini anteponenda, 13
ut supra dictum est in illa auctoritate: "Cum
tempus" et cetera. 15

Cicero De Offic.
I, 23, 81. Supra
p. 109, v. 23.

Pro violentia vero repellenda pugnandum est
ac manu decertandum; nam per leges et de- 17
cretales dicitur: "Vim vi repellere omnes leges
omniaque jura permittunt"; et intelligo vim, non 19
solum quando homines vulnerantur, sed etiam
quando quis, quod deberi sibi putat, non per 21
judicem reposcit, ut lex dicit.

Digest. IX, II,
45 § 4. Decretal.
Gregorii IX, V,
XII, 18.

Dig. IV, II, 13.

Pro tutela sui corporis similiter pugnandum 23
est ac manu decertandum; ait enim lex: "Quod
quis ob tutelam sui corporis facit, id recte vi- 25
detur fecisse"; nam adversus periculum natu-
ralis ratio permittit se defendere. Et in tantum 27
etiam defensio permittitur, ut etiam ante tempus
violentiae occurrere permittatur; melius est enim 29

Digest. I, I, 3.

3. ideo] CE. 2—4. De ser- et hoc; E leges licet, et hoc.
vitute — curare] om. A². 3. 21. quod] om. B. 22. dicit]
veritate] D necessitate. 7. Ser- B dixit. 24. manu] B. 25. id
vus] B Si servus. 11. disco- recte] A directe. 27. in tan-
lis] D discalis. 17. decer- tum] D iterum(?). 29. vio-
tandum] D certandum; C de- lentiae] B violento; D vio-
tractandum. 18. Vim] A lenter.
Licet vim. leges] A leges,

- 1 in tempore occurrere, quam post exitum vindicare, ut leges clamant. Et in tantum etiam tibi
 3 defensio permittitur, ut, si aliter periculum vitare non poteras, et hominem occidisti, per leges et
 5 jura nullo modo puniaris; nam et “si arietes et boves inter se commisissent, et aggressor mortuus
 7 fuerit, altero se defendente, sine compositione jacere debet”, ut lex dicit. Resistere namque
 9 injuriæ ac violentiæ tibi taliter permittitur, ut a quibusdam dicatur vitium et culpa non resistere
 11 injuriæ, si fieri potest. Unde Tullius dixit: “Tam est in culpa qui non resistit injuriæ, si
 13 commodè potest, quam si parentes aut amicos aut patriam relinquat”. Tutelam tamen tui corporis
 15 facere debes in continenti et cum moderamine inculpatæ tutelæ; ut si telo quis te percutere vult,
 17 tu etiam ante percussione[m] illum telo percutere poteris ad tutelam tantum, et non ad vindictam.
 19 Pro necessaria denique causa pugnandum est ac manu decertandum, puta quando bellum est
 21 indictum et denuntiatum; ait enim Tullius: “Intelligi potest, nullum bellum esse justum, nisi
 23 quod aut rebus petitis geratur, aut denuntiatum sit ante et indictum”. Inde etiam Cato dixit:
 25 “Pugna pro patria”.

Dig. IX, I, § 11.

Cicero De Offic. I, 7, 23.

Justiniani Codex VIII, 4, 1.

Cicero De Offic. I, 11, 36.

Dionysius Cato De Moribus L. I, Sent. XXX.

- Et hæc, quæ dicta sunt de pugna et certa-
 27 mine manu faciendis, intelligas locum habere in quolibet homine non religioso. Religiosis autem
 29 perfectis, qui non noverunt movere arma, di-

2. tibi] B. 4. poteras] A² *potes*; *Epotes*. 5. et si] A *et*; A² *si*. arietes et] O *arietes vel*. 6. commisissent] E *commisissent bellum*; G *comisissent*; A *commisissent*; A² *commiscent*; D *comisissent*. 8. dicit] B *dixit*; A² *dicit si: si quadrupes*. itaque. 10. vitium] A *vitium est*. 13. commodè] nonnulli codd. *fieri commodè*. 14. relinquat] B *delinquatur*. 17. telo] B. 18. poteris] E *potes*. 20. quando] B *quia*. 23. petitis] A *perditis*. 24. etiam] om. B. 28. Religiosis] B *Religiosus*. 29. non] om. D.

paupē d. s. dñō. namque] B

Paul. *Epist. ad Rom.* XII, 19.
Ev. sec. Matth. V, 39-40.

ctum est a Domino: "Mihi vindictam, et ego 1
 retribuam" et: "Si quis percusserit tibi maxil-
 lam, porrige et aliam; et si quis abstulerit tibi 3
 tunicam, da ei et pallium". Tales namque re-
 ligiosi non debent manu decertare, sed potius 5
 pati mortem, quam turpitudinem vel aliquod pec-
 catum mortale facere. 7

Tunc MELIBEUS respondit: Bene a te au-
 divi, quod pro pace habenda decertandum est 9
 manu atque pugnandum; quare volo cum præ-
 dictis meis adversariis pugnare; et ita potero 11
 cum illis postea pacem habere.

At PRUDENTIA quasi irato animo ac vultu 13
 mutato dixit:

Ovid. *De Remed. Amoris* I, 121-22.

Stultus, ab obliquo qui cum descendere possit, 15
 Pugnat in adversas ire natator aquas.

Supra p. 106,
 v. 21. *

Tu pro stulto vere potes reputari, qui, cum pa- 17
 cem cum sacramento et sacramentalibus ad tuum
 præceptum possis habere, cum periculo et guerra 19
 et bello illam desideras ad finem perducere. Nam,
 qui bene et bonum videt, et male et malum ca- 21
 pit, aut fingit se sapientem aut stulte facit.

Tunc MELIBEUS dixit: Nolo, ut irato animo 23
 contra me aliquid dicas; sed si quid stultum vel
 ineptum dixero vel fecero, ad tuam voluntatem 25
 me corripas; non enim habebo pro malo, quid-
 quid mihi dixeris quieto animo. Scripsit enim 27
 Salomon: "Qui corripit hominem, magis gra-

Salom. *Proverb.* XXVIII, 23.

3. porrige] E *præbe*. 5. de- tuam voluntatem me corripas]
 certare] B; al. *certare*. 7. fa- B om. *me*; A *ad tuam cor-*
 cere] om. A². 9. est] B. *rigas voluntatem*. 26. habeo]
 16. Pugnat] D *Pugnās*. nata- B; al. *habeo*. quidquid] B
 tor] B *nactator*. 17. vere po- *quicquid*; D *quid*. 28. magis]
 tes] B *potes merito*. 22. se D *magnam*.
 sapientem] om. B. 25. ad

* Pag. 106, v. 21 supra: "Cum juramento et juratoribus".

1 tiam apud eum inveniet, quam qui per linguæ
blandimenta decipit”.

3 At PRUDENTIA respondit: Non irascor con-
tra te sine causa, sed potius pro tua salute;

5 nam, ut idem Salomon dixit: “Melior est ira *Ecclesiastes*
VII, 4.

7 risu, quia per tristitiam vultus corrigitur animus
delinquentis”. Consulo itaque tibi, ut te cor-
rigas atque, me temptare verba pacis, permittas,
9 et si id, quod dixi, bono animo facere volunt
adversarii, illos ad tua præcepta suscipias.

11 Tunc MELIBEUS dixit: Ex quo tibi hoc
placet, ac inde mihi consulis, quod tibi placet,
13 facere non postponas.

Tunc Prudentia, dilatione modica postu-
15 lata, de voluntate viri, in ejus tamen absentia,
secreto illos adversarios suos ad se fecit vocari,
17 in quorum præsentia bona pacis et mala guerræ
ac belli prædicto modo narrans, illos cœpit hor-
19 tari, ut de injuria sibi et domino Melibeo ac
filix ejus facta dolerent, ejusque domini præ-
21 ceptis cum juramento ac juratoribus ac pœna
stare nullatenus differrent. Illi autem hæc au-
23 dientes gavisī fuerunt gaudio magno; valdeque
dulcedine verborum moti ac dolore cordis intrin-
25 secus tacti cum fletu responderunt dicentes: Do-
mina sapientissima, “tu prævenisti nos in bene-

Psalm. XX, 4.

1. inveniet] D <i>invenerit</i> .	18. narrans] B <i>eis narrans</i> .
5. ira] A <i>ut</i> .	6. quia] ADE
21. pœna] A <i>pœnitentia</i> .	
quam. corrigitur] AD <i>corri-</i>	22. different] B <i>deferrent</i> . hæc]
gatur.	9. dixi] D <i>dixero</i> .
A ² C <i>hoc</i> .	23. valdeque] B
volunt] E <i>velint</i> .	12. placet
facere] A <i>placeat facere</i> ; BE	<i>valde qui etiam</i> ; cett. codd.
facere placet.	15. tamen] om.
invenisti.	
B.	16. secreto] D <i>secrete</i> .

dictionibus dulcedinis". Quod enim dixisti, nos 1
 prius dicere debebamus; initium namque discor-
 diae a nostra processit stultitia; quare initium 3
 reconciliationis a nobis incipere debebat. Verum,
 quia nesciebamus, praedicta tibi ac domino tuo 5
 placere, haec vobis dicere nullatenus audebamus.
 Volentes igitur tuis consiliis acquiescere atque 7
 praeeptis domini Melibei in omnibus et per
 omnia, sicut dixisti, libentissime obedire tuam 9
 benignitatem flexis genibus exoramus, ut quod
 verbis dixisti bonis sanctisque operibus inter nos 11
 et dominum Melibeum debeas adimplere. Ti-
 memus tamen, ne, propter nostrum excessum ac 13
 peccati nostri improbitatem, dominus Melibeus
 iratus ad praeeptum contra nos properaret ini- 15
 quum; quare tuum consilium super hijs devotis-
 sime postulamus. 17

Prudentia respondit: Licet durum sit et
 omni rationi contrarium, quod quis in adversario 19
 vel inimico suo confidat, vel se in ejus potestate
 et arbitrio committat, ut supra in hoc libro, in 21
 titulo De Vitando Illorum Consilio, qui sunt vel
 jam fuerunt Inimici, sed postea in Gratiam re- 23
 dierunt, reperitur: tamen quia dominus Meli-
 beus de praedictis mecum tractabit, nec meo 25
 consilio ad iniquum praeeptum recurrere valebit,
 ideo consulo vobis, ut de illo non diffidatis. 27
 Cognosco namque benignitatem et largitatem praee-
 dicti domini mei; non enim est iniquus nec pe- 29
 cuniae cupidus, semper honorem affectans, iniqui-

Supra cap. XX,
 p. 49.

3. processit] A *praecessit*. 19. rationi] B *ra-*
 4. Verum] B *unde*. 6. haec] *tione*. adversario] A *adverso*.
 A *ea*. audebamus] A *audie-* 20. potestate et arbitrio] B
bamus. 7. atque] D *ac*. 8. do- *arbitrio et potestate*. 21. su-
 mini] B. 15. properaret] D *pra*] A *supra dixi*. 23. sed]
properare; A²E *properet*. B *si*. 24. quia] B *quod*.
 16. quare] B *contra*. 17. po- 25. tractabit] A² *tractavit*.
stulamus] A *postula*; B *po-* meo] A *in eo*. 29. mei] B.

- 1 tatem atque pecuniam omnino contempnit. Alio-
 2 quin nulli aliquo modo consulerem, ut sine causæ
 3 cognitione ac præcedenti tractatu arbitrium daret
 inimico suo vel super se potestatem. Ait enim
 5 Salomon: “Audite populi et omnes gentes et
 rectores ecclesiæ: filio et mulieri, fratri et amico
 7 ne dederis potestatem super te in vita tua”. Si
 enim prohibuit, dari potestatem super se filio
 9 fratri et amico, multo fortius prohibuit cuilibet,
 ne alicui inimico super se potestatem concedat.
 11 Prædictis auditis, illi tres adversarii unanimiter
 responderunt dicentes: Confisi de tua benignitate
 13 ac solita clementia, tuam et domini Melibei
 voluntatem, dante Domino, adimplebimus. Quan-
 15 docunque igitur tibi placuerit, mittas pro nobis
 et omnibus vestris præceptis obedire erimus parati.

Ecclesiasticus,
 XXXIII, 19—20.

- 17 PRUDENTIA vero accedens ad virum eique
 narrans quæcunque cum illis tractaverat, petiit
 19 ab eo, an prædicta illi placerent.

- QUI, cum audivisset illorum devotionem at-
 21 que circa illorum excessum pœnitentiam et cordis
 contritionem atque peccati confessionem, respondit
 23 dicens: Venia digni sunt, qui de peccato excu-
 sationem non faciunt, sed cum lacrimis et con-
 25 fessione ac cordis compunctione indulgentiam im-
 plorare non cessant; ait enim Seneca: “Ubi

Mart. Dum. De
Moribus S. 94.

1. omnino] B. S. dari po- tritionem] B *contritionem*.
 testatem] B *potestatem dari*; atque peccati] A *et quod sive*.
 A *dare p. 10. ne alicui* om. confessionem] D *confusionem*;
 B. 12. benignitate] ABC; al. A *compunctione*. 24. non]
bonitate. 13. tuam] AB; al. om. B. confessionem] D *con-*
tua. 14. voluntatem] AA²B; *fusione*. 25. compunctione]
 al. *voluntate*. 19. an] A *ut*. AE *contritione*.
 21. cordis] om. A. 22. con-

Mart. Dum. De
Moribus S. 94.

Publil. Syrus
Sent. 489. W.

est confessio, ibi est remissio"; innocentiae enim 1
proxima est confessio. Et iterum: "Proximum
ad innocentiam locum tenet verecundia peccati 3
et confessio"; nam "peccatum extenuat, qui ce-
leriter corrigit". Hinc est, quod consilium per 5
te mihi datum valde mihi est placidum, si hoc
facere poterimus de amicorum voluntate atque 7
consensu.

Dig. L, XVII, 35

At PRUDENTIA sereno vultu et hilari facie 9
dixit: Recte respondisti, nam sicut cum amico-
rum nostrorum consilio atque auxilio vindictam 11
facere proposueras, ita in concordia et reconcili-
atione eorum consilium petere non postponas. 13
"Nihil enim tam naturale est, quam aliquid dis-
solvi eo genere, quo colligatum est", ut lex 15
dicit.

Hijs itaque tractatis, in continenti convo- 17
caverunt amicos fideles, agnatos quoque atque
cognatos probatos ac fideles inventos; eisque 19
fere omnia, quæ supra scripta sunt, per ordinem
narrantes, consilium, quod super prædictis face- 21
rent, diligenter postulaverunt. Amici vero hæc

1. confessio] D *confusio*. 2. con-
fessio] D *confusio*. 3. ad
innocentiam] D om. *ad*; A
ad innocentiae; B *ad* (ab?)
innocentia. 3. verecundia pec-
cati et] A *verecundiae et pec-*
cati. 4. extenuat] B; al. *ex-*
terminat. 5. corrigit] O; codd.
corrigitur; M *chi tosto l'am-*
menda. quod consilium] om.
D. 6. si hoc] D *sed hæc*.
8. consensu] D *concessu*. 9. se-
reno] B *cum sereno*. hilari] B
illari. 10. Recte] om. D.
12. concordia et reconcilia-
tione] A *concordiam et re-*
conciliationem. 13. eorum] D
et eorum. 17. tractatis] D
contractis. in continenti] B.
18. quoque] B; al. *—que*.
20. supra scripta sunt] D *di-*
cta sunt et supra scripta.
21. narrantes] E *enarrantes*.
quod] B *quid*. 22. hæc] A²BC
hoc.

1 audientes, post multam indagationem et prædi-
ctarum rerum diligentem examinationem, consi-
3 lium de reconciliatione, concordia et pace faci-
enda laudaverunt et unanimiter approbaverunt.

5 Prudentia hijs auditis et diligenter co-
gnitis ait: Semper audiui dici: quod bene potes
7 facere, noli differre, ideoque consulo, ut statim
fiat, quod post multas moras fieri deberet. Et
9 sic de consensu omnium missi fuerunt nuntii sa-
pientes pro adversariis prædictis, qui illis dixe-
11 runt: ut, si placet illis, ad præfatam congrega-
tionem, causa compositionis atque concordiae,
13 nulla dilatione adhibita, cum juratoribus idoneis
venire non postponant. Qui benigne responden-
15 tes et gratias nuntiis agentes, rogaverunt eos,
ut domino Melibeo ejusque congregationi re-
17 ferrent, se statim venturos, et eorum præceptis
se fore in omnibus et per omnia obedire paratos.

19 Cum autem venire vellent, unus eorum dixit:
Faciamus et nos congregationem magnam, ut
21 cum honore ad illos accedamus. Alius vero
dixit: Hoc faciendo, mora factum nostrum cito
23 impediret, nam

Quæcunque æquor habet, quæcunque pericula tellus

Ovidius *Heroid.*
Ep. I, v. 73—74.

25 Tam longæ causas suspicor esse moræ;

quare consulo, ut sine mora hoc faciamus, quod
27 aliis placuit. Et ita statim cum juratoribus et
paucis aliis devote ad curiam domini Melibei
29 accesserunt.

1. post] E *præter*. indaga- sensu] D *sensu*. 11. ut, si]
tionem] BE; al. *indignatio-* om. D. placet] AA²E *place-*
nem. 2. diligentem] om. E. *ret*. 14. benigne] A² *benigni-*
3. pace] D *facere*. 4. et una- *tate*. 15. agentes] B *redden-*
nimiter] B; al. *unaminiter et*. *tes vel agentes*. 16. congre-7. differre] sequitur interpola- gationi] D *cognitioni*. 22. hoc
tio in cod. A². 8. multas] B. faciendo. mora] D *hæc mora*
deberet] BD *debet*. 9. con- *faciendo*; A² om. *hoc faciendo*.

Tunc Melibeus surgens inter cetera dixit: 1
Verum est, quod vos sine causa justa injuriam
magnam mihi et dominæ meæ ac filiæ fecistis: 3
intrando violenter domum meam et talia faciendo,
de quibus merito deberetis pati mortem; unde 5
volo a vobis audire, si vobis placet de prædictis
vindictam meæ ac dominæ meæ Prudentiæ 7
committere voluntati.

Illi vero respondentes dixerunt: Domine, 9
nos sumus indigni venire ad curiam tanti et talis
domini; nam talia scelera commisimus de quibus 11
morte digni essemus; verumtamen confisi, non
de nostra scientia vel potentia, sed potius de 13
vestra solita clementia et benignitate huc veni-
mus, et ecce parati sumus vestris parere man- 15
datis et cum juramento ac juratoribus in omni-
bus et per omnia, flexis genibus fuisque lacri- 17
mis, obedire tam in personis quam in rebus. Et
ita prostrati ad pedes Melibei et dominæ Pru- 19
dentiæ cadentes, cum summa devotione ab eis
indulgentiam postulaverunt. Quos ipse Meli- 21
beus per manus sublevans benigne ad sua man-
data prædicto modo recepit hoc pacto, ut semel 23
et sæpius posset contra illos præcipere, laudare*
ac pronuntiare. Quibus etiam præcepit, ut hinc 25
ad octavam ante suam præsentiam illic se re-

1. surgens] AD *exurgens*. C *suisque*. 22. per manus]
2. justa] B *juxta*. 6. vobis E *manu*. 23. recepit] AD
placet] E *vultis*. 7. meæ ac] *suscepit*. pacto] D; A²BCE
B *meæ filiæ ac*. dominæ meæ] *acto*; A *adjecto*. 24. posset]
B; al. *dominæ*. 12. morte] A; al. *possit*. laudare] om.
D *mortem*. 13. scientia] D A. 25. ac] om. AA²D. pro-
conscientia. 14. benignitate] B *prontiare*. hinc]
B; al. *bonitate*. 15. et] om. om. A; A² *hinc usque*. 26. octa-
B. 17. fuisque] D *fusique*; vam] AA² *octavam diem*.

* *Laudare*: arbitrari, arbitrii sententiam ferre. Dufresne
du Cange *Gloss. Med. et Inf. Latinitatis*.

1 præsenterent audituri suam voluntatem atque præ-
cepta; nam volebat cum medicis de convalescen-
3 tia filiae suae tractare, atque de præceptis illis
faciendis cum magna deliberatione et diligenti
5 provisione cogitare. Hijs taliter ordinatis, omnes
hinc inde cum lætitia et gaudio recesserunt.

7 Post modum Melibeus, vocatis ad se me-
dicis, de filiae suae convalescentia diligenter quæ-
9 sivit. Cui dixerunt medici: Ecce filia tua quasi
liberata est, nec de illius convalescentia te nul-
11 latenus dubitare oportet. Quos Melibeus co-
piose remuneravit, eosque rogavit, ut de filiae
13 suae sanitate studiosissime procurarent.

Quibus ita peractis, PRUDENTIA, summo
15 mane in remoto et secreto loco simul cum Me-
libeo existens, dixit ei: Domine, vellem a te
17 audire cujusmodi præcepta placeat tibi nostris
adversariis facere.

19 QUI dixit: Volo illos bonis omnibus spoliare
illisque præcipere, ut ad partes ultramarinas se
21 transferant, ulterius huc non reversuri.

At ILLA dixit: Iniquum esset hoc præce-
23 ptum, nec esset rationi consentaneum. Quare,
si hoc præceptum faceres, nunquam cum honore
25 vivere valeres; nam, cum ultra modum dives

1—5. atque — cogitare] om. *placet tibi*; A² om. *placeat*;
A. 4. et] B *ac.* 6. recesserunt] om. D. 7. Melibeus] B
Mellibeus. 10. liberata] D *deliberata*. 13. suae] om. BCE.
procurarent] AA²D *curarent*. 14. ita] D *itaque*. 17. placeat tibi] A *placeant tibi*; B
E vis; D *vultis*(?). 18. facere] om. A. 20. ultramarinas] D *ultransmarinas*; AA²
transmarinas. 21. transferant] B *transferans*. rever-
suri] A² *redituri*. 23. Quare] *E quia*.

Paul. *Epist. I ad
Timoth. VI. 10.*

existas, eorum pecunia nullatenus indiges, et de 1
cupiditate merito posses reprehendi, quæ con-
suevit "radix omnium malorum" nuncupari. 3

CAPUT L.

De Bona Fama.

Publil. Syrus
Sent. 479. W.

Nam melius esset tibi tantum de tuo amit-
tere, quam sua turpiter recipere. Scriptum est 5
enim: "Mallem perdidisse quam turpiter acce-
pisse". Unde dici consuevit: 7

Anonymi *Epi-
stola ad Raynal-
dum v. 189.**

Gazas congestas mentis præcellit honestas.

Ecclesiasticus,
XLI, 15

Honestas namque et bona fama nullis thesauris 9
vel pecuniis sunt deturpandæ. Quare Jhesus
Sirac dixit: "Curam habe de bono nomine; 11
hoc enim magis permanebit quam mille thesauri

Salom. *Proverb.*
XV, 30.

magni et pretiosi". Nam ut idem ait: "Lux 13
oculorum lætificat animam, et fama bona im-
pinguat ossa". Lucrum ergo illud tanquam dam- 15

Publil. Syrus
Sent. 135. W.

pnum omnino spernas; scriptum est enim: "Lu-
crum cum mala fama dampnum est appellan- 17
dum". Quare Cassiodorus dixit: "Affectans

Cassiod. *Variar.*
L. III, Ep. 12.

famæ commoda pecuniæ negligit augmenta". Est 19
enim ingenui animi signum famæ diligere com-

1. pecunia] B *peccunia*. impinguat] C *impingat*; D
3. nuncupari] BC *per aposto- impugnat*. 16. omnino] A
lum nuncupari; A² *per apo- omni modo*. 19. Est] A²
stolum dici; D *nuncupari per sunt*. 20. enim] D *autem*.
apostolum. 8. gazas] B *az- ingenui*] A; al. *ingenii*. ani-
zas. 9. et] B *ac*. 10. sunt] mi] A² *hominis*. signum] om.
om. D. 11. Sirac] D *Sy- A; A²B signa*.
rach. 14. lætificat] B *lectificat*.

* *Epistola ad Raynaldum* in codice Bibliothecæ Univer-
sitatatis Havniensis exstans (Coll. Fabrician. 43, in 4to):

"Gazzas congestas præcellit mentis honestas".

- 1 modum; per bonam enim famam bonus homo
cognoscitur; nam ut idem ait: "Habunde co-
3 gnoscitur quisquis fama teste laudatur". Quare
Salomon ait: "Melius est nomen bonum quam
5 divitiæ multæ"; et iterum idem ait: "Melius
est nomen bonum quam unguenta pretiosa". Et
7 Seneca dixit: "Bona opinio homini tutior est
pecunia"; quia, ut idem ait, "bona fama in
9 tenebris bonum splendorem facit". Spreta ita-
que dicta pecunia, dictum Apostoli omni modo
11 serva, qui in Epistola ad Timotheum dixit: "Quæ-
cunque bonæ famæ sunt, hæc cogitate"; nam, ut
13 quidam philosophus dixit, "tacet omnis virtus,
nisi fama late pateat". Quam famam omnino
15 amitteres, si talia præcepta facere studeres. Cum
ergo scriptum sit: "Laus" vel fama "nisi nova
17 oritur, vetus amittitur", studere debes illam non
amittere, sed renovare. Quod autem dixisti, te
19 velle illis præcipere, ut ad partes ultramarinas
se transferant, ulterius non reversuri, iniquissi-
21 mum mihi videtur; nam quod honoris causa tibi
fecerunt dando super se tibi potestatem atque
23 dominium, vis convertere ad dedecus et obpro-
brium sempiternum. Non enim debes abuti po-
25 testate ab illis super se tibi concessa, cum de
jure "privilegium meretur amittere, qui concessa

Cassiod. *Variar.*
L. IX, Ep. 22.

Salom. *Proverb.*
XXII, 1.
Ecclesiastes,
VII, 2.

Publil. Syrus
Sent. 62. W.
Idem *Sent.* 69.

Paul. *Epist. ad*
Philipp. IV, 8.

Publil. Syrus
Sent. 266. W.

Publil. Syrus
Sent. 293. W.

Decretal. Gregor.
IX. III, 31, 18.

3. fama] B *famæ*. teste] A *mitteres*. 16. vel] AB *et*; A²
testante. 5—6. divitiæ — *in*. nisi] om. AA²; D *ubi*
quam] B. 7. Bona] om. A. *nisi*. nova] om. B. 17. de-
opinio] B *opinio*; A *optimo*. bes] B; al. *debemus*. 19. ul-
homini] B *hominum*. tutior] *tramarinas*] B; al. *transmari-*
A *timor*. 9. bonum] om. AA². *nas*. 20. ulterius] om. D.
Spreta] B *sumpta*. 10. dicta] *iniquissimum*] C *nequissimum*.
om. E. omni modo] om. E; 22. fecerunt] E *dederunt et*
A *omnimode*; D *omnino*. *fecerunt*. tibi] om. A. 23. ad]
12. hæc] om. D. cogitate] B *E in*. 26. amittere] B *ad-*
cogitare. 13. tacet] *codd.*; O *mittere*.
jacet. 15. amitteres] B *ad-*

sibi abutitur potestate".* Plus etiam dico quia, 1
 etsi de jure id facere posses, quod non concedo,
 de facto id adimplere minime valeres; quia, si 3
 forte præcepta tua iniqua adimplere nollent, ad
 eandem guerram cum dampno et vituperio tuo 5
 redire oporteret. Ut ergo melius tibi pareatur,
 remissius imperare oportet; scriptum est enim: 7

Seneca *De Cle-*
mentia 1, 24, 1.

"Remissius imperanti melius paretur".

MELIBEUS respondit: Non videntur mihi 9
 talia præcepta fore iniqua; nam talia scelera
 commiserunt, pro quibus pœnam corporalem sus- 11
 tinendo mori de jure deberent. Minus ergo
 punientur, si loco pœnæ corporalis talia pati- 13
 antur; nam secundum jura quælibet pœna cor-
 poralis durior est qualibet pecuniaria, ut leges 15
 clamant. Præterea cum Jhesus Sirac dicat:
 "Regnum a gente in gentem transfertur propter 17
 injustitias, injurias et contumelias": non erit ab-
 sonum, si pro injustitia, injuria et contumeliis 19
 contra nos illatis de loco ad locum, amissa sua
 substantia, transferantur. 21

Ecclesiasticus,
 X, 8.

PRUDENTIA respondit: Jhesus Sirac loqui-
 tur de judicio divino, leges vero loquuntur de 23
 juris rigore; sed hic non debet tractari de judi-
 cio divino nec de juris rigore, sed potius de pa- 25
 cis et concordiae benignitate. Quare consulo tibi,
 ut non taliter eos lædas, sed ab hoc malo præ- 27
 cepto desistas; dixit enim Constantinus im-

1. quia] *E quod.* 2. de jure] *dicat.* 20. amissa] *BD ad-*
A jure. 3. quia] *D quod.* *missa.* 21. transferantur] *B*
 5. tuo] *om. D.* 8. paretur] *transferrantur; D transferun-*
D paratur. 11. corporalem] *tur.* 23. loquuntur] *A; A²*
A² corporis. sustinendo] *B* *om.; al. locuntur.* 24. de
substinendo. 13. punientur] *judicio divino] om. D.* 25—
B punirentur. corporalis] *26. pacis et concordiae] D*
A² corporis. patientur] *E* *pace et concordia et.* 28. Con-
patientur. 16. Præterea cum *stantinus] D Constantius.*
 J. S. dicat] *E Præterea J. S.*

- 1 perator: Nam qui conatur perpetrare quod ma-
lum est, captivare utique studet bonitatem; cum
3 ergo fuerit hoc certamine superatus, victoriam
obtinere victus. In hoc itaque negotio te taliter
5 regas, ut in hac victoria per eos tibi concessa
te vincas; et sic bis vincere poteris. Ait enim
7 Seneca: "Bis vincit qui se in victoria vincit";
"is enim vincit assidue, qui novit omnia tem-
9 perare". Tempera itaque tuum animm placabi-
litate atque clementia; nam Tullius dixit: "Ni-
11 hil est laudabilius, nihil magno et præclaro viro
dignius placabilitate atque clementia".

Publil. Syrus
Sent. 64. W.
Cassiod. Variar.
L. II, Ep. 41.

Cicero De Offic.
I, 25, 88.

CAPUT LI.

De Clementia Et Pietate
Et Misericordia.

- 13 Et alius dixit: "Perpetuo enim vincit, qui
utitur clementia". Plus etiam dico tibi, quia
15 pietas et clementia non solum parvos vel medio-
cres ornant et sublimant, sed etiam magnos reges
17 et principes decorant, eorumque imperium custo-
diunt et conservant. Quare beatus Paulus in
19 Epistola prima ad Timotheum, dixit: "Pietas
autem ad omnia utilis est, promissionem habens

Publil. Syrus
Sent. 500. W.

Paul. Ep. I ad
Timoth. IV, 8.

1. Nam qui conatur] A Qui in hoc; A Super isto itaque;
conatur; D non studet boni- E in quo utique. negotio] E
tatem conatur. 2. utique] D iudicio. 6. et sic bis] A² ex
itaque. cum ergo] C cum- sic bis; B et bis; C et sic ibi
que; D cum. 3. fuerit] A² bis; E. et sic bene; D et sic
fueris. hoc] AE hic. 3— vix. 7. Seneca] post Seneca
4. victoriam obtinet victus] B De victoria et pace rubrica.
B victoriam optinet victus; in] om. BCE. 12. atque] B;
E obtinet victoriam victus; al. ac. 13. alius] codd. Tul-
D victoria optinet. Victus; A lius. perpetuo] D perpetue.
Victoriam obtinet victoria; 14. utitur] A² vincitur. dico]
A² Victoriam operiret. Victus. om. A; D dicam. 16. et] B
4. In hoc itaque] A²D itaque vel.

Cassiod. *Variar.*
L. XII, Ep. 13.

Salom. *Proverb.*
XX, 28.

Seneca *De Cle-*
mentia 1, 3, 3.
Idem *Ibidem* I,
19, 2.

Publ. Syrus
Sent. 368. W

Mart. Dumiens.
De IV Virtutibus
Card. cap. II.

vitæ, quæ nunc est, et futuræ". Et Cassio- 1
dorus dixit: "Pietas siquidem principum totum 2
custodit imperium". Et Salomon in Proverbiis 3
dixit: "Misericordia et veritas custodiunt regem; 4
et roboratur clementia tronus ejus". Et Con- 5
stantinus imperator dixit: Omnium etenim se 6
esse verum dominum comprobat, qui verum se 7
servum pietatis demonstrat. Vere enim omnium 8
adversantium poterimus esse victores, si a sola 9
pietate vincamur. Et Seneca, De Clementia 10
Imperatoris, dixit: "Nullum clementia magis decet 11
quam regem"; et iterum: "Iracundissimæ et 12
parvi corporis sunt apes, rex tamen earum sine 13
aculeo est". Exerceas ergo circa hanc vindictam 14
placabilitatem, clementiam et pietatem: alioquin, 15
si vindictam cum iniquitate, prædictis omissis, 16
exerceres, post famam malam de tali victoria 17
multum doleres, tibi que accideret quod Seneca 18
dixit: "Male vincit, quem pœnitet victoriæ"; 19
melius est enim ignoscere, quam post victoriam 20
pœnitere. Quare consulo tibi, ut sensum Se- 21
necæ sequaris, qui dixit: "Si forte inimicum 22
tuum in potestate tua videris, vindictam putabis 23
vindicare potuisse. Scito enim honestum et ma- 24
gnum vindictæ genus, ignoscere". Misericordiam 25
itaque in hoc tuo iudicio exerceas, ut Deus in 26
suo ultimo iudicio tui misereatur ac tibi parcat: 27

1. quæ nunc est] D qui
nunc est; A² præsentis. 2. si-
quidem] A² quidem. prin-
cipum] A²; al. principium;
M lo'ncominciamento e tutto
lo'imperio. 4—6. Misericor-
dia — dixit] om. A. 5. tron-
us] A²E thronus. 8. ser-
vum pietatis demonstrat] B
servum ostendit esse pietatis.
8. Vere enim] B etenim ve.
9. adversantium] D adversa-
riorum. a] om. B. 10. vin-
camur] D vincantur. 13. rex]
D rerum. earum] AE eorum.
16. omissis] D obmissis.
18. quod Seneca dixit] om.
D. 19. victoriæ] A²B; al.
victoria. 20. victoriam] B
victoriæ. 26. iudicio] B ju-
dicio negotio.

1 alioquin Deus sine misericordia te puniret. Ait
 enim beatus Jacobus in Epistola sua: "Judi-
 3 cium enim sine misericordia fiet ei, qui non fe-
 cerit misericordiam".

Jacob. *Epist.*
Cath. 11, 13.

5 Hijs auditis et diligenter cognitis, MELIBEUS
 dixit: "Unguento et variis odoribus delectatur
 7 cor, et bonis amici consiliis anima dulcoratur".

Salom. *Proverb.*
 XXVII, 9.

Hinc est quod, propter dulcia et suavia tua con-
 9 silia mutato meo proposito, tuam volo sequi be-
 nignitatem, et in hoc negotio in omnibus et per
 11 omnia tuam facere voluntatem.

Adveniente itaque termino constituto, præ-
 13 dicti adversarii cum juratoribus suis ad curiam
 domini Melibei accedentes, flexisque genibus
 15 suis fuscisque lacrimis ad pedes dicti domini ac
 dominæ Prudentiæ prostrati dixerunt: Ecce
 17 venimus huc parati in omnibus et per omnia
 vestris obedire præceptis. Veruntamen, licet
 19 indigni, vestram exoramus dominationem, qua-
 tenus*, erga nos non exercentes vindictam, sed
 21 potius placabilitatem, clementiam et pietatem,
 nobis subditis vestris donare dignemini indulgen-
 23 tiam. Eritis namque inde potentiores; scriptum
 est enim: "Multa ignoscendo potens fit po-
 25 tentior".

Publil. Syrus
Sent. 350. W.

1. puniret] A² *puniet*; A 15. dicti] om. B. ac] B *ac*
judicabit et puniet. 3. fiet] *prædictæ.* 19. indigni] B *tan-*
 om. AA²D. 5. Hijs] B *Hijs* *quam indigni.* dominationem]
autem. 7. bonis] A *boni.* D *clementiam et dominatio-*
 10. in hoc negotio] om. A; D *nem.* quatenus erga] B *qua-*
in negotio; E *in hoc judicio.* *tinus ergo.* 22. vestris] D
 14. flexisque] B om. *que. nostris.*

* *Dominatio*: titulus honorarius principum et prælatorum.
 Versio Italica (M), p. 209: *la vostra signoria.* — *Quatenus*
 pro ut cf. supra p. 8, v. 14.

Tunc Melibeus de voluntate et consensu 1
dominæ Prudentiæ dixit: Licet magna su-
perbia in vobis contra nos præcesserit, major 3
tamen humilitas est secuta, quæ, etsi minor es-
set, tamen omnibus malis præponderare debet, 5
cum plus debeat prodesse bonum quam nocere
malum. Præterea, dulcia verba vestra molles- 7
que responsiones nostram mitigaverunt iram et
indignationem, secundum verbum Salamonis 9
dicentis: "Verbum dulce multiplicat amicos et
mitigat inimicos"; et iterum: "Mollis responsio 11
frangit iram: sermo quoque durus suscitatur
furorem"; et etiam secundum auctoritatem illam: 13
"Principium amicitiae est bene loqui; male di-
cere vero est exordium inimicitiarum". Insuper 15
etiam vestra devotio cordisque contritio et pœni-
tentia atque peccati confessio nos induxerunt
ad placabilitatem, clementiam et pietatem. Re- 17
spicientes igitur ad vicinitatem, quia — ut ait
Salomon — "melior est vicinus juxta quam 19
frater procul", et ad dictum Catonis dicentis:

Ecclesiasticus,
VI, 5.

Salom. Proverb.
XV, 1.

Isocrates Oral.
ad Demonicum.*

Salom. Proverb.
XXVII, 10.

Dionysius Cato
De Moribus L.
IV, Distich. 39.

Lædere qui potuit, aliquando prodesse valebit, 21

sperantes etiam, quod dicitis ore, vos impleturos
opere: Dei amore nostroque honore vobis vestrae- 23
que parti pro nobis et pro nostra parte omnem

3. præcesserit] E *præces-* 18. igitur] BE *etiam*. 22. vos]
sit. 4. humilitas] D *utilitas*. E *et vos*. 23 nostroque] D
5. tamen] D *in*. 6—7. quam *vestroque*. honore] E *honori*.
nocere malum] D *malis quam* Pag. 127. 2. suscipimus]
nocere. 9. verbum] B; al. B *suscepimus*. 4. osculum] B;
verba. 13. etiam] om. AA²D. al. *osculo*. 10. recesserunt] E
16. contritio] B *contrictio*. *recessit*.

* Isocrates: Ἀρχὴ μὲν γὰρ φιλίας ἔπαινος, ἔχθρας
δὲ φόβος. Cæc. Balbus *De Nugis Philos.* p. 25: Pythagoras;
p. 41: Socrates. Walt. Burlei. *Lib. de Vita et Moribus*
Philos. c. XXX & Vinc. Bellov. *Spec. Doctr.* VI, 14: Socrates.

1 injuriam, iram et indignationem omnemque ran-
corem remittentes, vos in nostram suscipimus
3 gratiam et bonam voluntatem. Et ita, suble-
vando illos per manus, recepti sunt in osculum
5 pacis. Quibus Melibeus, sequens Domini ve-
stigia, dixit: "Ite in pace, et amplius nolite
7 peccare".

*Evang. sec. Jo-
ann. VIII, 11.*

9 Et ita utraque pars cum gaudio et lætitia
recesserunt.

EXPLICIT

LIBER CONSOLATIONIS ET CONSILII,

QUEM

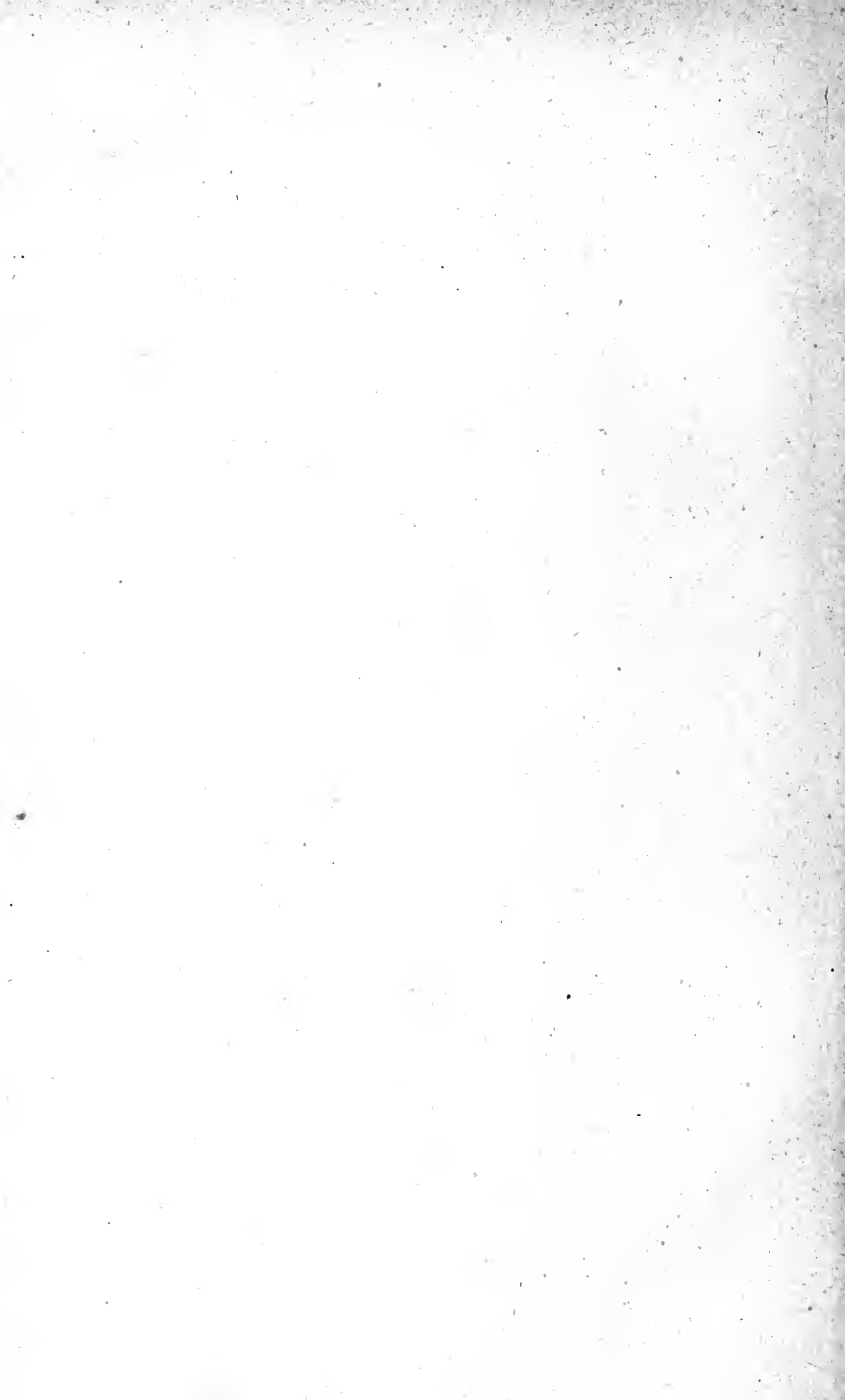
ALBERTANUS, CAUSIDICUS BRIXIENSIS,

DE ORA SANCTÆ AGATHÆ,

COMPILAVIT ATQUE COMPOSUIT SUB ANNO DOMINI

M^o CC^o XL° VI°,

IN MENSIBUS APRILIS ET
MAII.

INDEX.

- A**bigail, p. 17, 13.
 Accademia della Crusca, p. XII.
 Aesopus, v. Esopus & Ysopus.
 Agatha, Sancta, p. VI n. 2.
 Albertani Brixienſis vita et ſcripta, p. V-XXI.
 — Lib. Conſolationis et Conſilii, p. VI; XI; XVIII ſqq.
 — Tract. de Amore et Dilectione Dei cett., p. VII; XI; XX; 23, 9; 35, 1; 74, 4; 88, 11; 102, 1.
 — Tr. de Arte Loquendi, p. VII; XI; XII; 33 n.; 49 n. 2; 60 n. 2; 72, 2; 92 n.
 — Tres Tractatus impreſſi per Viotum de Dulcis 1507, p. XII.
 — Sermones, p. XII-XIII.
 — ? Tract. de Epistolari Dictamine, p. XIII-XIV.
 Albertus, p. IX.
 Alcuinus, p. 23, 13.
 Alexander Magnus, 11 n.; 37 n.
 Alfunsus, v. Petrus Alfonsi.
 Amittere guerram, p. 103, 5.
 Ammonere, p. 2, 15; ammonitio, p. 27, 14.
 Andrea da Grosseto, p. XII n. 3.
 Anonymi Epistola ad Raynaldum, p. 120, 8.
 Antonius & Maximus, p. 40 n.
 Aristoteles, p. 11 n.
 Arrengatio, p. 64, 5.
 Arrianus, p. 37 n.
 Assuerus, p. 17, 17.
 Authenticæ, p. 13, 20.
- B**albus, v. Caecilius B.
 Bernardino Corio, p. IX n. 2.
 Bias Prienensis, p. 33 n.
 Bissæus, Ed., p. 37 n.
 Boethius, p. XVI; 90, 17.
 Brunet, J.-Ch., p. XVIII n.
 Brunet, G.; p. XIX n. 2.
 Brunetto Latinos Levnet og Skrifter, p. XVI n. 2; 21 n.; 33 n.
 Burleius, v. Walterus B.
- C**aecilius Balbus, p. 26, 20; 33, 11; 37, 4; 39, 12 & 13; 43, 2; 47, 23; 49, 13 & 17; 60, 1, 4, 14; 87, 11; 89, 17; 93, 16; 94, 13; 100, 4; 101, 7; 104, 9, 12, 15; 126 n.
 Callisthenes, Pseudo-, p. 37 n.
 Cassiodorus, p. XVI; 8, 21; 11, 1; 20, 12; 44, 16, 18, 20; 48, 17; 52, 11; 55, 23; 75, 23; 76, 1, 3, 5; 83, 12; 87, 3; 88, 7; 96, 17; 99, 5 & 7; 100, 2; 120, 18; 121, 2; 123, 8; 124, 1.
 Cato, Dionysius, p. 19, 3; 23, 18-19; 32, 2 & 26-27; 34, 9-10; 47, 8-9; 48, 9; 59, 4-5; 61, 9-10; 69, 20-22; 71, 21-22; 93, 13-14; 94, 12; 111, 24; 126, 21.
 Cato Novus, p. 94, 8.
 Causidicus, p. IX; X n. 1; 6, 21; 8, 4.
 Chaucer, Geoffrey, p. XVIII; XIX, 64, 5 n.

- Chilo, p. 89, 17.
Christine de Pisan, p. XVIII
n. 3.
Ciampi, Seb., p. XII.
Cicero, De Officiis, p. 34, 11
& 14; 46, 12; 50, 11; 51,
2, 4, 6, 21; 55, 11; 56,
18; 57, 7 & 13; 58, 16;
60, 10; 63, 5; 75, 15; 88,
4; 101, 11; 105, 4; 106,
10; 109, 17, 19, 23; 110,
14; 111, 11 & 21; 123, 10.
—, Lælius, p. 4, 4; 32, 12
& 14; (42, 18); 43, 3; 46,
21; 47, 2; 48, 4.
—, Cato Major, p. 27, 7;
35, 13; 36, 6; 44, 24.
—, De Invent., p. 20, 8; 23, 5.
—, Disputationes Tusc., p. 45,
22; 96, 8.
—, In Verrem, p. 48, 2.
— ? p. 75, 21.
— pro Seneca, p. 74, 15.
Codex Justiniani, v. Just. Cod.
Cohercio, p. 88, 17-18:
Consanguineus, p. 77, 26.
Consilium, definitio et deriva-
tio, p. 29-30.
Constantinus, imperator, p.
122, 28; 124, 5.
Consultivus, p. 85, 13; 86, 5.
Corio, Bernardino, p. IX n. 2.
Crescimbeni, G. M., p. VI n.
1; XIV.
Cirurgia, p. 1, 7; 6, 15 & 25.
Dandamis, v. Dindimus.
David, p. 104, 24; 109, 6.
—, Psalmi, p. 5, 5; 12, 1;
17, 3; (39, 3); 69, 15;
91, 11; 104, 4; 107, 7;
113, 26.
Decretales Gregorii IXⁿⁱ, p.
XVII; 61, 19; 67, 2 cf.
7, 1; 110, 17; 121, 26.
Decretum Gratiani, p. 54, 21;
83, 2; 99, 22.
Deuteronomium, p. 91, 5.
Dialogus Creaturarum, p. 28.
“Dici consuevit”, p. 9, 1 &
9; 15, 20; 16, 23; 18, 11;
61, 22; 81, 5 & 6.
Didymus, v. Dindimus.
Diffinire, p. 20, 19.
Digesta, p. XVII; 30, 4; 32,
18; 54, 4; 62, 23; 63, 11;
79, 3; 95, 11; 96, 6 & 24;
97, 1; 110, 17, 21, 24;
111, 5; 116, 14.
Dindimus, rex Bragmanorum,
p. 37, 15.
Diogenes, p. 60, 1.
Discretivus, p. 20, 20.
Dominatio, titulus honorarius,
p. XVI n. 3; 125, 19.
Dufresne du Cange, p. 64 n.;
75 n.; 118 n.
Ebrardus Bitun., p. 18, n. 1.
Ecclesiastes, p. 5, 27; 6, 1;
12, 10; 14, 25; 28, 19; 45,
23; 53, 6; 113, 5; 121, 5.
Ecclesiasticus, v. Jhesus Sirac.
Emenda, p. 88, 26.
Ennius, p. 50 n.
Epaminondas, p. 104, 12.
Epimenides, p. 101, n. 1.
Erasmus Roterod., p. 38 n.
Esther, v. Hester.
Esopus Moralizatus, p. 34,
1-2; 59, 19-20; 80, 17-18.
Eva, p. 17, 27.
Evangelium Joannis, p. 3, 21;
5, 25; 9, 10; 32, 5; 33,
3; 55, 19; 56, 2; 79, 27;
127, 6.
— Lucæ, p. 15, 5; 33, 4.
— Marci, p. 79, 7.
— Matthæi, p. 33, 4; 79,
14 & 21; 86, 6; 112, 2.

Exodus, p. 79, 18; 85, 21.
Ex quo: quoniam, p. 5, 8; 19,
 27; 113, 11.

F*feminilis*, p. 16, 23.
 Flores Poetarum, p. 34 n.
 Forcellini, p. 8 n. 1.
Forè: esse, p. 13, 17.
 Fridericus II., p. VIII-X.
 Fulgentius, p. XVIII n.; 18, 16.

G*avardo*, p. X-XI.
 Genesis, p. 17, 25.
Germanus, p. 78, 3.
 Gratianus, v. Decretum.
 Gregorius IX, v. Decretales.
 Gualterus ab Insulis, p. XX;
 21, 5-11; 93, 20; 94, 1.
 Gualterus Burleius, v. Walter.
Guerra: bellum privatum, p.
 81, 26; 104, 1.

H*abundare*, p. 102, 18-19;
habunde, p. 121, 2.
 Hain, L., p. XVIII n. 2.
 Hester, p. 17, 16.
 Hieronymus, p. 38, 1; 55, 17.
Hoc: huc, p. 26, 4.
 Holofernes, p. 17, 12.
 Horatius, p. 60, 7; 87, 27-
 28; 98, 16.
 Hugo de Sto. Victore, p. 24,
 17; 25, 4, 8, 10, 12, 19;
 26, 12 & 21; 38, 8.
 Huillard-Bréholles, J.-L.-A.,
 p. IX n. 2; X n. 1, 2; XIV.

I*nducia*, p. 9, 22-23.
 Innocentius III, papa, p. 29,
 3 & 7; 100, 9-14.
 Isaias, v. Ysaïas.
 Isocrates, p. 126, 14.

J*acob*, filius Isaac, p. 17, 7.
 Jacobus, apostolus, p. 31, 13
 & 22; 36, 24; 69, 12; 95,
 19; 125, 2.

Jacques de Cessoles, p. XVIII.
Jam: quondam, antea, p. 49, 2.
 Jean de Meung, p. XVIII-XX.
 Jhesus Christus, p. 3, 21; 14,
 16 & 20; 32, 5; 84, 25.
 Jhesus Sirac, p. 4, 16; 6,
 11; 10, 24 & 29; 12, 17,
 18, 21; 32, 9; 40, 7; 42,
 20, 22, 25; 44, 2, 6; 45,
 7; 49, 15; 50, 1; 54,
 14; 56, 3; 59, 7; 62, 16;
 73, 6-9, 10, 12; 100, 7;
 107, 19; 109, 11; 115, 5;
 120, 11; 122, 16; 126, 10.
 — pro Salomone, p. 120, 13.
 Jeu des échez moralisé, p.
 XVIII; XIX n. 1.
 Joannes, apostolus, p. 43, 23.
 Joannes Chrysost., p. 66, 11.
 Joannes Sarisberiensis, p. XX
 n. 2; 38 n.
 Job, p. 4, 28.
 — Liber Job, p. 5, 3; 44,
 14; 73, 21.
 Joecher, Chr. G., XII n. 1.
 Johannes, filius Albertani, p.
 VI; XI; 1, 6.
 Judas Machab., 104, 20; 109, 6.
 Judith, p. 17, 10.
 Justiniani Codex, p. 26, 14;
 78, 19; 96, 26; 111, 15.
 Juvenalis, p. 103 n.

K*arissimus*, p. 43, 23.
 Karolus Magnus, p. 109, 6.

L*a Tour Landry*, Le cheva-
 lier de, p. XIX.
Laudare, p. 118, 24.
 Lazarus, p. 3, 21.
 Lex, leges, p. 54, 8; 61, 21;
 66, 15; 88, 4; 111, 2;
 122, 15.
 Lucanus, p. 103, 8-9.
 Lucas, v. Evangelium.

- Machabæorum Lib.**, p. 104, 21.
Macrobius, p. 38 n.
Malvezzi, J., p. V; XI n. 1 & 2.
Marcus, v. *Evangelium*.
Mardochæus, p. 17, 17.
Maria Magdalena, p. 14, 23.
Martialis, v. *Pseudo-Mart.*
Martinus Dumiensis, p. 14, 7;
 24, 11; 25, 7, 14; 37, 19;
 38 n.; 39, 18; 40, 12, 20; 42,
 18; 43, 15; 47, 17, 21; 55, 7,
 17; 57, 16, 25; 58, 1; 59,
 8; 61, 12; 62, 7, 9; 87, 9;
 96, 23; 107, 3; 108, 3;
 115, 26; 116, 2; 124, 22.
Matthæus, v. *Evangelium*.
Mazzuchelli, G. M., p. VI n.
 1 & 2; XI n. 3; XII n. 1
 & 3; XIV.
Melibeus, XVI; 53, 9; 83, 19.
Mellibée et Prudence, *Le livre*
de, p. XVIII-XX.
Ménagier de Paris, *Le*, p.
 XVIII-XIX; XX n. 1.
Mercatus, p. 22, 22.
Meyer, Paul, p. XVIII n. 3.
Millesies: milies, p. 41, 7.
Moises, p. 79, 17; 109, 6.
Moralium Dogma, p. XX; 21,
 5-11; 93, 20; 94, 2.
Muratori, p. V n.; IX; X n. 1.

Nabal, p. 17, 14.
Nannucci, Vinc., p. XV.
Nimis, p. 17, 1-3.

Octava (dies), p. 118, 26.
Odorici, F., p. VI n. 2; IX,
 ibid. n. 1.; XI n. 2; XIII;
 XIV.
Orellius, Conr., p. 38 n.
Oudin, Casim., p. XI; XII n. 1.
Ovidius, De Rem. Amoris, p. 2,
 19-22; 11, 17; 54, 11-12;
 71, 4-5; 112, 15-16.

Ovidius, Amores, p. 62, 15;
 84, 3.
 —, *Heroid.*, 101, 14; 117, 24.

Pamphilus, p. 3, 4-9; 24,
 4-5; 54, 25-29; 71, 6-9
 & 11; 98, 10-11.
Parilis, p. 51, 17.
Paris, Paulin, p. XV; XVIII n.
Partire noctem studiis, 27, 11.
Partita, 11, 9, 10; 65, 17-29.
Pecuniæ, p. 97, 11; 120, 10.
Pecunialiter, p. 87, 16.
Paulus, apostolus, p. 4, 2; 5,
 19; 16, 6 & 12; 31, 19;
 35, 8; 43, 25; 61, 6; 68,
 15, 17, 19; 79, 9; 83, 9;
 87, 17, 21, 25; 91, 5 & 7;
 98, 1; 107, 10, 14, 26; 108,
 21; 110, 5; 112, 1; 120,
 3; 121, 11; 123, 19.
 — pro *Jacobo*, p. 31, 22.
Petrus Alfonsi, p. 11, 18; 19,
 4 & 5; 36, 12; 40, 14-19;
 41, 5; 44, 5, 10; 50, 3; 59,
 24; 69, 25; 84, 1; 89, 23;
 (98, 13-14); 99, 9 & 12.
Petrus, apostolus, p. 110, 8.
Philosophus, p. 51, 1; 102, 12.
Phocion, p. 33 n.
Plato, p. 25, 10.
Plutarchus, p. 40 n.
Policraticus, p. XX n. 2; 38 n.
Portius Latro, p. 13, 3; 15, 16.
Posse: potestas, p. 78-80.
Postulare: petere, p. 6, 9 &
 23; 69, 11 cett. *postulare*
alicui aliquid, p. 32, 1-2.
Praeclare: evidenter, p. 50, 13.
Prosper Aquitanus, p. 37, 7;
 83, 8.
Proverbia, p. 28, 22-23; 59,
 1; (81, 5); 99, 21; (117, 6).
Prudentia, p. XVI - XVII;
 XIX.

Prudentius, Aurelius, p. 94,
10; 109, 1-2.

Psalmi, v. David.

Pseudo-Callisthenes, p. 37 n.

Pseudo-Martialis, p. XVI;
26, 8-11; 44, 22-23; 51,
11-17; 53, 9-10; 71, 13-
14; 103, 1-2, 11.

Publilius Syrus, p. 8, 22 &
23; 9, 5 & 7; 11, 3; 13,
5; 15, 29; 19, 10 & 11;
34, 3, 5, 20, 21; 37, 14; 39,
7, 10, 24, 25; 43, 8; 44,
3; 49, 3 & 12; (51, 9);
52, 1 & 15; 60, 17; 63,
14; 70, 15, 17, 18, 22; 71,
1, 16, 18; 86, 20; 87, 10;
89, 10 & 12; 90, 1 & 8;
91, 18 & 22; 93, 8; 94,
3, 4, 5; 96, 4; 97, 11; 99,
23 & 24; 100, 1; 103, 6;
106, 3; 107, 16; 110, 1;
116, 4; 120, 6 & 16; 121,
7, 8, 13, 16; 123, 7 & 13;
124, 19; 125, 24.

Pythagoras, p. 38 n.; 49, 17;
55, 17; 100, 4; 104, 9; 126 n.

Quadrio, F. S., p. VI n. 1;
XIV.

Qualisqualis, 76, 18 cf. 66, 19.

Quatenus: ut, p. 8, 14; 125, 19.

Quia: quod, p. 10, 31 cett.

"*Quidam*", p. 5, 10.

Quoniam: quod, p. 79, 25.

Raumer, Fr., p. IX n. 1.

Raynaldus, v. Anonymi Ep.

Rebecca, p. 17, 8.

Regum Liber, p. 104, 18, 24.

Renaud de Louens, p. XVIII
n. 3.

Reputare, p. 18, 20.

Rossi, Bastiano de', p. XII.

Rossi, Ottavio, p. XVI n. 1.

Sacramentum, *Sacramenta-*
lis, p. 112, 18.

Salomon, p. 4, 18, 20, 22; 15,
23; 19, 17; 28, 21; 34, 17;
42, 15; 45, 10, 13, 25; 46,
2, 4, 6; 47, 24; 48, 15;
52, 6; 62, 27; 64, 1; 70,
12; 72, 23; 73, 15, 18, 20;
76, 25; 84, 4; 94, 16 & 18;
95, 2, 7, 13, 16; 100, 15;
106, 7; 112, 28; 120, 13;
121, 4; 124, 3; 125, 6; 126,
11, 19.

— pro Ecclesiaste, p. 5, 26;
6, 1; 12, 10; 14, 25; 15,
2; 28, 19; 45, 23; 53, 6;
113, 5; 121, 5.

— pro Ecclesiastico, p. 6, 11;
12, 18; 42, 20, 22, 24; 44,
6; 45, 7; 49, 15; 50, 1; 56,
3; 100, 7; 115, 5; 126, 9.

— pro Pythagora (?), p. 49,
17; 100, 4; 104, 7.

— pro Zenone (?), p. 47, 23.

Salustius, Jugurtha, p. 37, 3;
106, 9.

—, Catilina, p. 54, 14.

Sanctius: satius, 4, 13; 22, 23.

Sapiens ∴ Ecclesiasticus, p.
44, 2.

— ∴ Salomon, p. 73, 15,
17, 19.

Sapientiae Liber, p. 79, 24.

"*Scriptum est*", p. 13, 14;
43, 12; 72, 1; 80, 25 &
27; 81, 1; 89, 23.

Seneca, L. A., *Epistolae*, p. 3,
12 & 15; 4, 6, 13, 24, 26;
5, 13; 20, 17; 21, 15; 26,
1; 27, 10; 37, 9, 13; 41, 3;
47, 10, 12, 14; 48, 11 &
13; 52, 2; 55, 1 & 4; 71,
19; 89, 20; 90, 12 & 14;
92, 17; 101, 5; 105, 16;
(106, 8); 107, 16, (18).

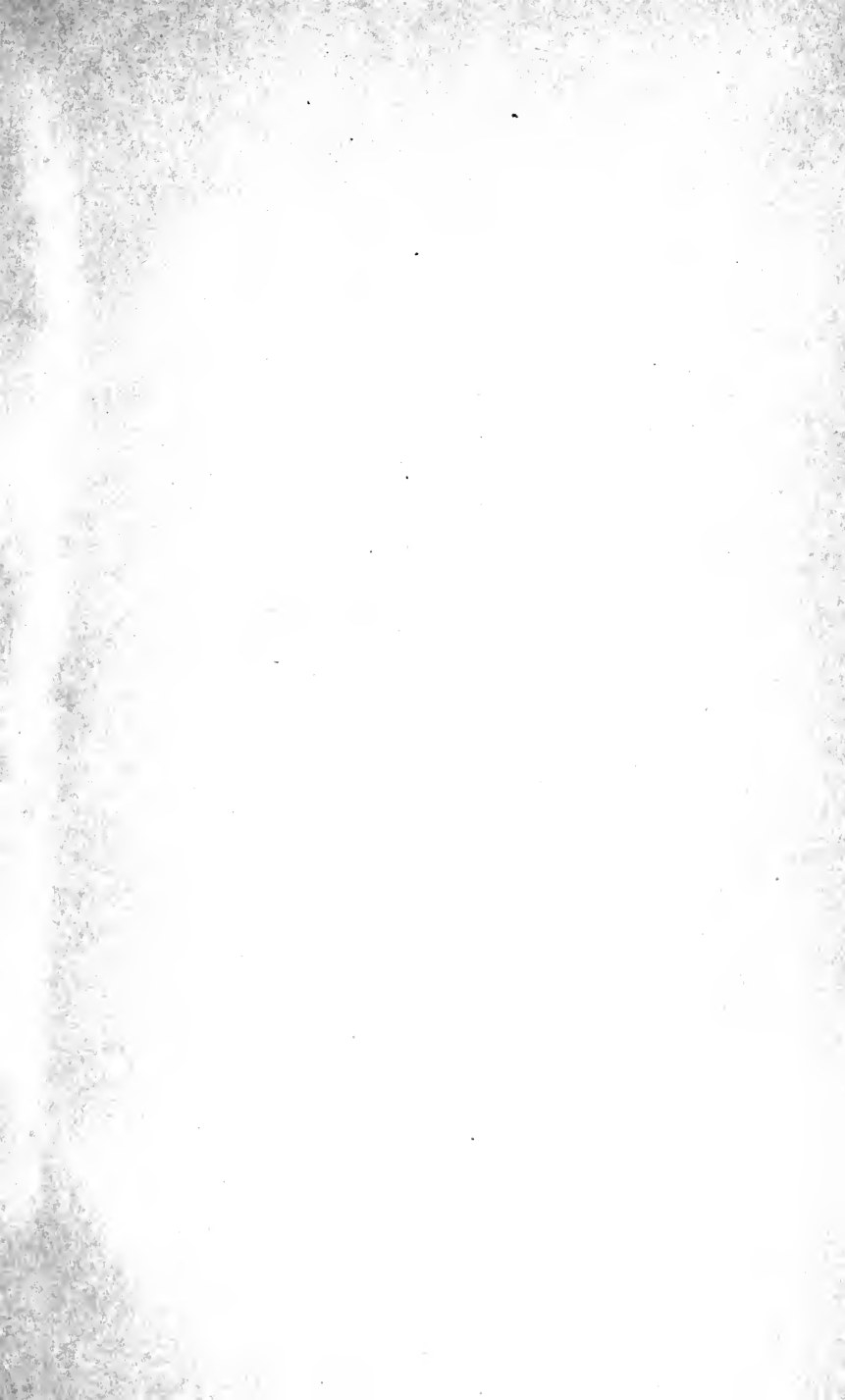
- Seneca, L. A., De Beneficiis, p. 13, 11; 27, 1.
 —, De Clementia, p. 74, 16; 122, 8; 124, 11 & 12.
 —, De Ira, p. 55, 3; 93, 1.
 —? p. 24, 1; 59, 12-14; 62, 2; 89, 15 & 23.
 — pro Dindimo, p. 37, 15.
 — pro Ecclesiastico, p. 59, 7.
 — pro Fulgentio, p. 18, 14.
 — pro Martino Dumiensi, p. 14, 6; 24, 11; 25, 7 & 14; 37, 19; 39, 17; 40, 20; 43, 14; 47, 16; 57, 16 & 29; 59, 8; 61, 11; 62, 7; 87, 9; 96, 23; 115, 26; 116, 2; 124, 21.
 — pro Publio Syro, p. 34, 4; 49, 12; 60, 17; 70, 15, 16, 18, 21; 71, 16, 18; 87, 10; 89, 11 & 13; 93, 8; 99, 23 & 24; 100, 1; 110, 1; 121, 7, 8; 123, 7; 124, 18.
 — pro Socrate (?), p. 26, 19; 49, 13.
 Seneca, rhetor, 13, 3; 15, 16.
 Simonides, p. 60 n. 1.
 Socrates, p. 18 n. 2; 33 n.; 37, 4; 39, 13; 49, 13; 60, 14; 93 n.; 94, 13; 104, 15; 126 n.
 Soffredi del Grazia, p. XII.
 Spaldus, p. 75, 2.
 Stare *præceptis alicujus*, p. 113, 21-22.
 Stephanus, filius Albertani, p. VII, XI.
 Stobæus, Joannes, p. 40 n. *Syndicus*, p. X n. 1.
Tale of Melibe, p. XVIII, XX.
 Theophrastus, p. 43, 2; 49, n. 1.
 Tiraboschi, Girol., p. VI n. 1; XI n. 2; XIV.
Tronus: thronus, p. 124, 5.
 Tullius, v. Cicero.
Tute: tuto, p. 49, 4.
Versificator, p. 28 n.; 98 n.
 Versus, p. 23, 21; 27, 19; 28, 4, 8, 11, 23; 43, 13, 62, 1; 80, 5 & 20; 85, 15; 87, 14.
 Vincentius Bellovacensis, p. XX n. 2; 25, 12 n.; 33 n.; 37 n.; 66 n.; 85, 15; 94, n. 3; 126 n.
 Vincentius, filius Albertani, p. VII; XI; 23, 11; 35, 1.
 Viotus de Dulcis, p. XII.
Walterus Burleius, p. 18 n. 2; 33 n.; 38, n.; 49 n. 1; 60 n. 1; 101 n. 1; 126 n.
 Woelfflin, Ed., p. 8 n. 3; 26, n.; 101 n. 1.
Ysaac, p. 17, 9.
 Ysaïas, p. 107, 13.
 Ysopus, 49, 6-7, 9-10; 74, 21-23; cf. Esopus.
Zarncke, Fr., p. 94 n. 2.
 Zeno, p. 33 n.; 47, 23.

CAPITUM SERIES.

CAPUT.	PAG.
I. Exemplum in persona MELIBEI	2
II. De consolatione	3
III. De improprio mulierum	12
IV. De excusatione mulierum	13
V. De laude mulierum	16
VI. De prudentia	20
VII. Quot et quæ sint species prudentiæ	20
VIII. De effectu prudentiæ	21
IX. Quomodo acquiratur prudentia	22
X. De studio et studioso, et quæ sint utilia et necessaria studentibus	23
XI. De consilio	29
XII. De ira vitanda in consiliis	33
XIII. De cupiditate seu voluptate vitanda in consiliis	35
XIV. De festinantia vitanda in consiliis	39
XV. De secreto non propalando nisi propter necessitatem et utilitatem	40
XVI. De non ostendenda voluntate in consiliis	41
XVII. De consilio ab aliis petendo	42
XVIII. Quorum consilium sit vitandum. [De vitando consilio stultorum]	45
XIX. De vitando consilio adulatorum	46
XX. De vitando consilio illorum, qui sunt vel jam fuerunt inimici, et postea in gratiam redierunt	49
XXI. De vitando consilio illorum, qui non amore, sed timore reverentiam ostendunt	50
XXII. De vitando consilio ebriosorum	52
XXIII. De vitando consilio illorum, qui secreto aliud consulant, et palam aliud se velle ostendunt	52

CAPUT.	PAG.
XXIV. De consilio mali hominis vitando et suspecto habendo	52
XXV. De vitando consilio juvenis et suspecto habendo	53
XXVI. De examinando consilio in genere	53
XXVII. Quando consilium sit assumendum vel approbandum	58
XXVIII. Quando et qualiter consilium sit retinendum . .	61
XXIX. Quando consilium vel promissum possit vel debeat mutari	61
XXX. De errore consilii	64
XXXI. De examinatione consilii in specie	66
XXXII. De custodia personæ in guerra constitutæ . .	69
XXXIII. De turribus	72
XXXIV. De superbia	73
XXXV. De munitione	74
XXXVI. Quot modis dicatur quis posse	78
XXXVII. Super causa	82
XXXVIII. De quintuplici Dei potestate	85
XXXIX. De officio judicis circa vindictam	86
XL. De fortuna	89
XLI. De contentionibus	93
XLII. De patientia	93
XLIII. De paupertate et divitiis	97
XLIV. De necessitate	99
XLV. De mendicitate	100
XLVI. De malis guerræ	102
XLVII. De bello vitando	104
XLVIII. De guerra vitanda per reconciliationem	106
XLIX. Casus, quibus licite pugnare possumus	108
L. De bona fama	120
Ll. De clementia et pietate et misericordia	123
Index	129

PR
1901
A3
ser. 2
no. 8

Chaucer Society, London
[Publications]

CIRCULATE AS MONOGRAPH

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY
